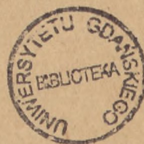
ROK V WARSZAWA MARZEC - KWIECIEŃ 1952 Nr 2 (21)

POLSKA I ŚWIAT WSPÓŁCZESNY

CZASOPISMO DLA NAUCZYCIELI

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

Druk ukończono 2 kwietnia 1952

TREŚĆ NUMERU

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Z SZEROKIEGO ŚWIATA

PROGRAMY I PRAKTYKA SZKOLNA

NAUCZYCIELE PISZĄ

MATERIAŁY

RECENZJE

Lata wojny i okupacji 1939—1945

ROK V WARSZAWA MARZEC - KWIECIEŃ 1952 Nr 2 (21)

POLSKA I ŚWIAT WSPÓŁCZESNY

CZASOPISMO DLA NAUCZYCIELI

WYDAWANE NA ZLECENIE MINISTERSTWA OŚWIATY

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

ANDRZEJ GWIŻDŻ
Warszawa

W PRZEDEDNIU UCHWALENIA KONSTYTUCJI POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

1. Państwo burżuazyjne i państwo socjalistyczne

„Nie można wymagać od klasyków marksizmu, których dzieli od naszych czasów okres 45 — 55 lat — mówił Stalin na XVIII Zjeździe WKP(b) — żeby przewidzieli absolutnie wszystkie możliwe zygzaki historii w każdym poszczególnym kraju w dalekiej przyszłości. Śmiesznie byłoby żądać, żeby klasycy marksizmu opracowali dla nas gotowe rozwiązania wszystkich bez wyjątku zagadnień teoretycznych, które wyłonić się mogą w każdym poszczególnym kraju po upływie 50 — 100 lat, po to, byśmy my, potomkowie klasyków marksizmu, mieli możność spokojnie wylegiwać się na piecu i przeżuwać gotowe rozwiązania" [1]).

Tylko wulgaryzatorzy i świadomi fałszerze marksizmu twierdzili, że twórczość naukową Marksa i Engelsa uważać należy za zamknięty i raz na zawsze skostniały system. Przeciwnie. „Istnieje marksizm dogmatyczny i marksizm twórczy" — mówił Stalin w r. 1919. I dodawał: „Ja stoję

[1]) Józef Stalin *Zagadnienia leninizmu.* Warszawa 1947. Wyd. K i W. Str. 553.

na gruncie tego ostatniego"[1]). Do sprawy tej wrócił niedawno, zabierając głos w związku z dyskusją o językoznawstwie: „Marksizm nie uznaje niezmiennych wniosków i form, obowiązujących dla wszystkich epok i okresów. Marksizm jest wrogiem wszelkiego dogmatyzmu"[2]).

Dlatego przed marksistami radzieckimi stało zadanie rozwinięcia nauki Marksa, Engelsa, Lenina o państwie. W szczególności należało uogólnić doświadczenia, których bogaty plon dała pierwsza faza istnienia pierwszego na świecie państwa socjalistycznego. Z przebytej drogi należało wyciągnąć wnioski i na ich podstawie sformułować teorię. Uczynił to Stalin. „Opierając się na olbrzymim doświadczeniu 20-letniego z górą istnienia socjalistycznego państwa radzieckiego w warunkach otoczenia kapitalistycznego, tow. Stalin stworzył jednolitą i całkowicie opracowaną teorię państwa socjalistycznego"[3]). Ale znajomość stalinowskich nauk niezbędna jest do zrozumienia nie tylko teorii socjalistycznego państwa, ale do zrozumienia teorii państwa w ogóle. Stalin bowiem dał na XVIII Zjeździe WKP(b) w marcu 1939 r. genialną teorię funkcji państwowej, która w całości wyjaśnia jakościową różnicę między państwami typu eksploatatorskiego (niewolniczymi, feudalnymi, burżuazyjnymi) a państwami typu socjalistycznego oraz wyższość państwa socjalistycznego na poprzednimi typami państw.

Teorię państwa stanowi zespół następujących tez:

1. Główną i zasadniczą funkcją państwa typu eksploatatorskiego jest funkcja wewnętrzna, tj. utrzymywanie klas wyzyskiwanych w posłuszeństwie dla klas wyzyskujących; to stanowi o istocie państwa eksploatatorskiego.

2. Drugą ważną funkcją państwa eksploatatorskiego jest funkcja zewnętrzna, tj. działalność zmierzająca do rozszerzenia terytorium własnego państwa na niekorzyść innych oraz do obrony przed agresją.

3. Państwo socjalistyczne w pierwszej fazie swego istnienia (tj. do chwili likwidacji klas antagonistycznych) sprawuje obie funkcje: wewnętrzną i zewnętrzną, zmieniając oczywiście ich klasową treść. Tym samym utrzymywanie w posłuszeństwie wyzyskiwanej większości, charakterystyczne dla państw eksploatatorskich, przekształca się w zmuszanie siłą do uległości wyzyskującą mniejszość, a działalność zmierzająca do bezprawnego rozszerzania granic, charakterystyczna dla państw eksploatatorskich, przekształca się w działalność zmierzającą do zabezpieczenia obrony terytorium narodowego.

4. W drugiej fazie istnienia państwa socjalistycznego (tj. po ostatecznej likwidacji klas antagonistycznych) obumiera już funkcja wewnę-

---

[1]) Józef Stalin *Dzieła*. Wyd. K i W. T. III. Str. 195.

[2]) Józef Stalin *Marksizm a zagadnienia językoznawstwa*. K i W. 1950.

[3]) J. Aleksandrow i inni *Józef Stalin. Krótki życiorys*. Wyd. K i W. Str. 167.

trzna w jej pierwotnej postaci: nie ma już klas, które należałoby zmuszać do posłuszeństwa. Na jej miejsce pojawia się zadanie ochrony własności socjalistycznej przed poszczególnymi szkodliwymi jednostkami, przed pozostałościami kapitalizmu w postaci złodziei i szkodników.

5. W tejże drugiej fazie przeżywa swój wspaniały rozkwit funkcja nikła jeszcze w pierwszej fazie istnienia państwa socjalistycznego, a mianowicie funkcja gospodarczo - organizacyjna i kulturalno - wychowawcza organów państwowych [1]).

Tezy te w wystarczający sposób malują nam jakościową różnicę między państwami eksploatatorskimi a państwami typu socjalistycznego, w ich liczbie także państwami demokracji ludowej. Celem istnienia państw eksploatatorskich jest utrzymanie i pogłębienie wyzysku, celem istnienia państw ludowych jest budowa nowego: budowa nowej, socjalistycznej ekonomiki i wychowanie nowego, socjalistycznego człowieka.

Te jakościowe różnice znajdują oczywiście swoje odbicie w podstawowym akcie prawnym każdego państwa, jakim jest konstytucja, ustawa zasadnicza.

2. Co to jest konstytucja?

W każdym państwie klasa panująca realizuje swoją wolę m. in. poprzez normy prawne. Normy prawne — to właśnie wola klasy panującej, wyrażona w formie specjalnych aktów ustanowionych przez organy państwowe.

Konstytucja różni się od innych ustaw szczególną treścią i szczególną formą. Cóż składa się na ową szczególną treść ustawy konstytucyjnej? Na treść ustawy konstytucyjnej składają się przepisy ujęte w jednolity akt prawny, dotyczące podstawowych urządzeń społeczno-gospodarczych i podstawowych urządzeń politycznych danego państwa. Podstawowe urządzenia społeczno-gospodarcze są to te urządzenia, które decydują o przynależności danego państwa do określonego typu formacji społeczno-gospodarczej. Znaczy to, że z samej konstytucji możemy — w zasadzie — wyczytać, do jakiego typu formacji społeczno-gospodarczej należy dane państwo. Są tu jednak pewne różnice między konstytucjami różnych państw, które należy zasygnalizować. Konstytucje burżuazyjne XIX wieku w ogóle — najczęściej — nie zajmują się problematyką ustroju gospodarczego. Własność prywatna środków produkcji, owa „święta i nietykalna własność prywatna" — jest wówczas przecież aksjomatem ustroju, wydaje się tak oczywistym fundamentem ustroju, że autorowie burżuazyjnych konstytucji nie uważają nadal za konieczne rozwijać tego w przepisach ustaw zasadniczych. W wieku XX, w okresie powszechnego

---

[1]) Józef Stalin *Zagadnienia leninizmu.* Wyd. K i W. Str. 553.

kryzysu kapitalizmu, zwłaszcza zaś po Wielkiej Rewolucji Październikowej — gdy walka o likwidację własności prywatnej środków produkcji jest już w pełni rozwinięta — autorowie burżuazyjnych konstytucji zmuszeni są do wprowadzenia problematyki społeczno-gospodarczej do ustaw konstytucyjnych, łączy się to z wprowadzeniem do konstytucji frazeologii pseudosocjalistycznej i pseudoludowej, lansowanej przez „lewicowe" agentury burżuazji w ruchu robotniczym i w ruchu ludowym, jakimi są różnego autoramentu partie socjaldemokratyczne (np. nasza PPS) i „ludowe" (np. „Wyzwolenie") itp.

Jest rzeczą oczywistą, że ustrój społeczno-gospodarczy państwa burżuazyjnego nie może znaleźć pełnego odbicia w ustawie konstytucyjnej. Burżuazja nie jest zainteresowana w ujawnianiu rzeczywistego charakteru ustroju. Nie jest zainteresowana w demaskowaniu stworzonego przez siebie ustroju, jako ustroju wyzysku i ucisku, bezgranicznej nędzy jednych i nieograniczonych bogactw innych. W przeciwieństwie do tego konstytucja ZSRR i w ślad za nią konstytucje państw demokracji ludowej wysuwają śmiało na plan pierwszy zagadnienia ustroju społeczno-gospodarczego. Ustrój zbudowanego lub budowanego socjalizmu może być bowiem tylko powodem do radosnej dumy klasy panującej w danym społeczeństwie.

Podstawowe urządzenia polityczne uwzględnione w konstytucji to: 1. najważniejsze zasady organizacyjne państwa, jego najwyższych władz i organów oraz 2. podstawowe, najważniejsze prawa i obowiązki obywateli.

Z całym naciskiem należy podkreślić, że konstytucja dotyczy i powinna dotyczyć tylko podstawowych urządzeń ustroju społecznego i politycznego państwa, nie zaś spraw szczegółowych. „... Konstytucja — uczy Stalin — nie jest kodeksem prawnym. Konstytucja to ustawa zasadnicza i tylko ustawa zasadnicza. Konstytucja nie wyklucza, lecz przewiduje bieżącą pracę ustawodawczą przyszłych organów ustawodawczych. Konstytucja daje przyszłej działalności ustawodawczej takich organów podstawę prawną" [1]). Tak więc konstytucja państwa demokracji ludowej mówi oczywiście o własności środków produkcji i o istnieniu socjalistycznej, społecznej własności, nie zajmuje się jednak takimi zagadnieniami, jak np. organizacja przedsiębiorstw państwowych, zostawiając to zwykłemu ustawodawcy. Podobnie konstytucja mówi o tym, że najwyższe zgromadzenie przedstawicieli (Rada Najwyższa, Sejm lub tp.) uchwala ustawy, zostawiając jednak regulaminowi tego zgromadzenia określenie sposobu i trybu uchwalania ustaw. Konstytucja stanowi jednak podstawę działalności ustawodawczej państwa, i to w dwojakim sensie. 1. Konstytucja stwarza organ ustawodawczy i określa podstawowe warunki wydawa-

---

[1]) Józef Stalin *Zagadnienia leninizmu.* Warszawa 1947. Wyd. K i W. Str. 483.

nia ustaw. 2. Zawiera w treści swej wytyczne dla działalności ustawodawczej. Zwłaszcza w przepisach o ustroju społeczno-gospodarczym oraz o prawach i obowiązkach obywatelskich znajdujemy z reguły zupełnie konkretne wytyczne dla zwykłych ustaw, jak np. kodeksy (karny, cywilny, rodzinny, pracy) itd.

Ustawa konstytucyjna różni się od ustaw zwykłych również tym, że uchwalana jest w szczególnie uroczysty sposób, w szczególnie uroczystym trybie. Do uchwalenia zwykłej ustawy wystarcza zazwyczaj w każdym parlamencie tzw. zwykła większość głosów, tj. 50% plus 1. Do uchwalenia ustawy konstytucyjnej wymagana jest przynajmniej większość tzw. kwalifikowana (najczęściej 2/3 obecnych lub 2/3 ustawowej liczby członków parlamentu). Często ponadto znajdujemy w konstytucjach szczególne przepisy żądające zapowiedzi zgłoszenia wniosku o zmianie konstytucji, zmianie konstytucji w drodze referendum itp. Również konstytucja ZSRR i konstytucje państw demokracji ludowej uchwalone zostały w szczególnym trybie, mają zatem szczególną konstytucyjną formę.

Wszystkie one noszą nazwę ustaw konstytucyjnych (zasadniczych), wszystkie w jednolitym akcie zawierają całokształt najważniejszych przepisów dotyczących podstawowych urządzeń ustroju społeczno-gospodarczego i wszystkie uchwalone zostały kwalifikowaną większością głosów, do zmiany ich potrzeba więc również większości kwalifikowanej. Dodać jednak trzeba, że w warunkach sprawowania władzy przez większość narodu wykształcił się nowy, właściwy tylko państwu zbudowanego lub budowanego socjalizmu, tryb przygotowania konstytucji, polegający na wciąganiu najszerszych mas ludowych do opracowania konstytucji w toku ogólnonarodowej dyskusji nad jej projektem.

Udział milionowych mas w dyskusji nad projektem konstytucji jest jednym z przejawów coraz żywszego udziału ludu w rządzeniu własnym krajem. Im udział ten będzie żywszy i bardziej powszechny, im szersza będzie wśród mas pracujących świadomość własnych praw i odpowiedzialności za losy kraju i za politykę rządu, tym silniejsze będzie nasze państwo — Polska Rzeczpospolita Ludowa.

Dyskusja nad projektem konstytucji jest powszechna. Każdy obywatel ma prawo wypowiedzieć się co do treści projektu, co do poszczególnych jego rozdziałów i artykułów i zgłosić swoje uwagi i poprawki. Komisja konstytucyjna wszelkie zgłoszone poprawki weźmie pod uwagę przed przedstawieniem Sejmowi Ustawodawczemu ostatecznego projektu konstytucji.

Taki bezpośredni udział całego narodu w dyskusji nad zasadniczym prawem państwa jest możliwy tylko w warunkach, gdy władza znajduje się w rękach mas pracujących, gdy rząd kieruje się wyłącznie interesami i dążeniami ludu.

3. Konstytucje fikcyjne i rzeczywiste

Na czym polega istota konstytucji?

„Istota konstytucji — uczy Lenin — polega na tym, że zasadnicze ustawy w ogóle i ustawy dotyczące prawa wyborczego do instytucji przedstawicielskich, ich kompetencji itd., wyrażają rzeczywisty wzajemny stosunek sił w walce klasowej... Konstytucja jest fikcyjna, gdy ustawa i rzeczywistość nie pokrywają się; nie jest fikcyjna, gdy one pokrywają się“ [1]). Konstytucje państw burżuazyjnych są w dużej części konstytucjami fikcyjnymi. Konstytucja Stanów Zjednoczonych, wychwalana od czasu do czasu bezczelnie przez Trumana itp., deklaruje obywatelom posiadanie szeregu wolności: wolności osobistej, prawa do pracy, prawa do wolności myśli itd. W rzeczywistości jednak Stany Zjednoczone stały się obecnie krajem strachu i kontroli myśli, krajem, w którym proces faszyzacji chwyta za gardło wszystko, co żywe i postępowe, w którym faszystowska ustawa Smitha zastąpiła już słynną deklarację praw obywatelskich, a FBI przejęła wszystkie funkcje hitlerowskiego gestapo [2]). W tym stanie rzeczy konstytucja Stanów Zjednoczonych musi być w całości określona jako konstytucja fikcyjna, konstytucja i rzeczywistość nie pokrywają się bowiem w Stanach Zjednoczonych. Podobnie fikcyjna była nasza konstytucja marcowa z r. 1921. Deklarowała ona prawo do pracy w kraju, w którym szalało bezrobocie. Deklarowała równouprawnienie bez względu na narodowość w kraju bezwzględnego ucisku mniejszości narodowych (Ukraińców, Białorusinów i innych). Deklarowała wolność sumienia w kraju rzeczywistego panowania kościoła i księży. Deklarowała wszystkim prawo do nauki, gdy w rzeczywistości posiadała je niemal wyłącznie klasa panująca.

Zdradziecką rolę przy wprowadzaniu do konstytucji fikcyjnych przepisów odgrywają w wieku XX partie socjaldemokratyczne. Forsują one wprowadzenie do konstytucji przepisów o prawie do pracy, do ubezpieczenia, do ochrony zdrowia itd., dążąc w ten sposób do osłabienia ruchu rewolucyjnego, starając się skierować rewolucyjne wrzenie proletariatu w koryto legalnej, parlamentarnej „opozycji“, starając się zastąpić walkę proletariatu o władzę drobnymi potyczkami o nic nie znaczące i nie przeznaczone do realizacji obietnice konstytucyjne.

Szczególnie odrażającym przykładem fikcyjnej konstytucji jest ułożona przez jugosłowiańskich agentów imperializmu amerykańskiego

---

[1]) Włodzimierz Lenin *Dzieła* (wyd. ros.) Wyd. IV. T. XV. Str. 308.

[2]) Por. o tym I. D. Lewin *Krach burżuazyjnej demokracji.* Moskwa 1951. I. Lewin *Faszyzacja ustroju państwowego Stanów Zjednoczonych.* G. Gurwicz *Demokracja amerykańska w świetle rzeczywistości.* Grzegorz Jaszuński *Amerykańska odmiana faszyzmu* i inne.

konstytucja titowskiej Jugosławii, w której żaden przepis nie ma nic wspólnego z ponurą rzeczywistością.

Konstytucje państw typu socjalistycznego są konstytucjami rzeczywistymi. Wyrażają one rzeczywisty wzajemny stosunek sił w walce klasowej. Oto przyczyna, dla której konstytucje państw typu socjalistycznego nie są programem, nie są zapowiedzią tego, co ma być dopiero osiągnięte i zdobyte w przyszłości, lecz są — jak mówi Stalin — „...bilansem przebytej drogi, bilansem już osiągniętych zdobyczy, ... rejestracją i ustawodawczym utrwaleniem tego, co faktycznie zostało już osiągnięte i wywalczone“ [1]). Dlatego też Konstytucja Stalinowska oparta jest na założeniu, że społeczeństwo radzieckie zbudowało już ustrój socjalistyczny, konstytucja zaś rejestruje ustawodawczo i utrwala ten fakt. Natomiast konstytucje państw demokracji ludowej są konstytucjami państw, które dopiero budują socjalizm, są więc konstytucjami innego, wcześniejszego etapu. Stąd Konstytucja Stalinowska utrwala ogólną, społeczną własność wszystkich środków produkcji, konstytucje demokracji ludowych utrwalają tylko to, co już osiągnięto: społeczną własność środków produkcji przejętych przez sektor socjalistyczny oraz ugruntowaną już tendencję do ograniczania, wypierania i likwidacji klasy kapitalistów wiejskich i miejskich.

4. Znaczenie konstytucji

„Baza — pisał niedawno Stalin — jest to ustrój ekonomiczny społeczeństwa na danym etapie jego rozwoju. Nadbudowa — to polityczne, religijne, artystyczne, filozoficzne poglądy społeczeństwa oraz odpowiadające im instytucje polityczne, prawne i inne“ [2]). Jasny stąd wniosek, że konstytucja jest elementem nadbudowy, że wyrasta ona nad określonym ustrojem ekonomicznym, nad określoną bazą. Konstytucja wraz z pozostałymi elementami nadbudowy jest więc odbiciem bazy. Do tego jednak nie ogranicza się jej rola i jej znaczenie. „Nadbudowa — uczy Stalin — ...(jest) ogromną aktywną siłą, aktywnie dopomaga swej bazie w kształtowaniu się i utrwaleniu. Nadbudowę stwarza baza po to właśnie, by jej służyła, by aktywnie pomagała jej ukształtować się i utrwalić, by aktywnie walczyła o likwidację dawnej bazy, zbliżającej się do kresu swego życia wraz z ich dawną nadbudową“ [3]). Tych kilka zdań wystarczająco ilustruje doniosłe znaczenie ustawy konstytucyjnej.

Już w państwie burżuazyjnym konstytucja odgrywa rolę elementu nadbudowy, która aktywnie pomaga w utrwaleniu istniejącego ustroju ekonomicznego. Wystarczy przypomnieć sławetny artykuł 99 naszej konstytucji marcowej z r. 1921, który własność prywatną czynił „podstawą

[1]) J. Stalin *Zagadnienia leninizmu*. W-wa 1947. Wyd. „Książka“. Str. 476.
[2]) J. Stalin *Marksizm a zagadnienia językoznawstwa.*
[3]) J. Stalin *Marksizm a zagadnienie językoznawstwa.*

ustroju społecznego i porządku prawnego", który bronił więc i uchwalał przywileje klasowe kapitalistów i obszarników, by zdać sobie z tego sprawę [1]). Ale w państwie typu socjalistycznego służebna wobec bazy rola państwa i prawa w nim i konstytucji nabiera szczególnego znaczenia. Zdobycie władzy przez klasę robotniczą (rewolucja proletariacka) następuje — jak uczy Stalin — wówczas, „...gdy nie ma jeszcze lub prawie nie ma gotowych form ustroju socjalistycznego". Stąd: „...podstawowe zadanie rewolucji proletariackich sprowadza się do tego, żeby po zdobyciu władzy zbudować nową, socjalistyczną ekonomikę" [2]). Stąd — o czym szerzej mowa we wstępie — państwo typu socjalistycznego od początku swego istnienia wykonuje funkcję gospodarczo-organizacyjną i kulturalno-wychowawczą. Dotyczy to zwłaszcza państw demokracji ludowej [3]), które dzięki pomocy, przykładowi i przyjaźni ZSRR mogą od samego początku swego istnienia w pełni rozwinąć funkcję gospodarczo-organizacyjną i kulturalno-wychowawczą. Skoro zaś państwo od początku te twórcze, pozytywne, kształtujące bazę funkcje wykonuje — to ustawa zasadnicza państwa — konstytucja — znajduje swój ogromny udział w kształtowaniu i utrwalaniu nowego ustroju: socjalizmu.

Znaczenie konstytucji nie ogranicza się jednak do jej wpływu na budowę nowej ekonomiki. Nie można zapominać, że — jak uczy Stalin — poszczególne elementy nadbudowy oddziaływają wzajemnie na siebie. Podkreślić więc trzeba doniosłą rolę wychowawczą konstytucji. Konstytucja państwa typu socjalistycznego unaocznia obywatelom wielkie, doniosłe osiągnięcia ich państwa. I tak np. Konstytucja Stalinowska była dla ludzi radzieckich bilansem, podsumowaniem zwycięskiej walki o budowę ustroju socjalistycznego. „To — mówił Stalin — uzbraja duchowo naszą klasę robotniczą, nasze chłopstwo, naszą inteligencję pracującą. To porywa naprzód i wzbudza uczucie uzasadnionej dumy. To wzmacnia wiarę we własne siły i mobilizuje do nowej walki o osiągnięcie nowych zwycięstw komunizmu" [4]). Podobnie konstytucje państw demokracji ludowej są bilansem przebytej drogi, są bilansem zwycięstwa nad kapitalizmem i wkroczenia na drogę budowy podstaw socjalizmu. Konstytucje te wszystkimi swoimi przepisami zachęcają masy pracujące miast i wsi do dalszej, zaostrzającej się walki o budowę nowego ustroju i do dalszych zwycięstw w tej walce, a także pomagają w kształtowaniu nowego człowieka, nowego socjalistycznego stosunku do pracy, do własności społecznej, do obowiązku wobec państwa itd.

---

[1]) Por. S. Jędrychowski *Konstytucje Polski przedwrześniowej. Nowe Drogi* nr 5, 1951.

[2]) J. Stalin *Zagadnienia leninizmu.* Warszawa 1947. „Książka". Str. 109.

[3]) H. Minc *Niektóre zagadnienia demokracji ludowej w świetle leninowsko-stalinowskiej nauki o dyktaturze proletariatu. Nowe Drogi* nr 6 (18) 1949.

[4]) J. Stalin *Zagadnienia lenniizmu.* Warszawa 1947. „Książka". Str. 491.

I trzecia sprawa: „... Trudno chyba — mówił Stalin w r. 1936 — przecenić międzynarodowe znaczenie nowej konstytucji ZSRR"[1]). Istotnie: Konstytucja Stalinowska była dokumentem, który świadczył, że to, co zostało urzeczywistnione w ZSRR, może być w zupełności urzeczywistnione również w innych krajach.

Stanowiła ona „moralną pomoc i realne poparcie" dla wszystkich, którzy na całym świecie walczyli przeciw kapitalizmowi. Konstytucja Stalinowska niewątpliwie pomogła i pomaga nam i innym narodom krajów demokracji ludowej w naszych zwycięstwach na drodze do socjalizmu. Nic też dziwnego, że konstytucje państw demokracji ludowej owiane są duchem podstawowych idei Konstytucji Stalinowskiej. Dziś, w nowych warunkach historycznych, w okresie powszechnej mobilizacji wszystkich sił narodowych w krajach kapitalistycznych w walce o zachowanie pokoju, przeciw agresywnym planom imperialistów amerykańskich — partie komunistyczne niektórych spośród tych krajów stawiają sobie za cel realizację tych ogólnonarodowych zadań w ramach ustroju demokracji ludowej[2]). Ten fakt wskazuje dobitnie na międzynarodowe znaczenie idei demokracji ludowej i na międzynarodowe znaczenie i rolę konstytucji państw demokracji ludowej.

5. Narodowe korzenie naszej konstytucji

Polska Rzeczpospolita Ludowa jest państwem demokracji ludowej, w którym władza należy do ludu pracującego miast i wsi. Państwo nasze nawiązuje do najszczytniejszych postępowych tradycji narodu polskiego, do tradycji rewolucyjnego ruchu robotniczego i urzeczywistnia idee wyzwoleńcze polskich mas pracujących.

Jakież to są tradycje? Jakież to są idee? Naród polski kładzie u podstaw swojej konstytucji cały bogaty dorobek postępowy swojej przeszłości. Są to więc tradycje polskiego Odrodzenia, epoki Reja, Kochanowskiego, Frycza Modrzewskiego i Kopernika, są to tradycje antyfeudalnych buntów i powstań chłopskich (Kostka Napierski i inni), są to tradycje epoki Oświecenia, tradycje Staszica i Kołłątaja, Bogusławskiego i Kościuszki, są to tradycje powstań narodowych, Dembowskiego i Mickiewicza, Lelewela i Worcella, są to wreszcie wspaniałe tradycje walk rewolucyjnych Wielkiego Proletariatu, SDKPiL, Komunistycznej Partii Polski i Polskiej Partii Robotniczej. Są to także internacjonalistyczne tradycje walk „o waszą wolność i naszą", tradycje przywódców Komuny Paryskiej — Jarosława Dąbrowskiego i Walerego Wróblewskiego, tradycje przywódców niemieckiej rewolucji 1918 r. — Róży Luksemburg i Juliana

---

[1]) J. Stalin *Zagadnienia leninizmu.* Warszawa 1947. „Książka". Str. 491.

[2]) Porównaj np. *Program Komunistycznej Partii Wielkiej Brytanii:* „Droga Wielkiej Brytanii do socjalizmu"; o tym A. Sobolew: *Demokracja ludowa jako forma politycznej organizacji społeczeństwa. Nowe Drogi* 1951, nr 5 (29).

Marchlewskiego, tradycje bohaterów Wielkiej Rewolucji Październikowej — Feliksa Dzierżyńskiego i Konstantego Rokossowskiego, tradycje udziału w walkach o wolność Hiszpanii, które symbolizuje nazwisko Karola Świerczewskiego - Waltera, tradycje programu PPR opartego o sojusz z narodami ZSRR, tradycje walk partyzantów Gwardii Ludowej i Armii Ludowej, które wspomagały zwycięski pochód Armii Czerwonej, wreszcie tradycje polsko-radzieckiego braterstwa broni, wykutego na wieczne czasy w ogniu walki z najeźdźcą hitlerowskim.

Z tak bogatym dorobkiem wkroczył nasz naród w r. 1944 w nowy okres historyczny, który charakteryzuje — jak stwierdza Prezydent Bolesław Bierut — „...przekształcanie narodu burżuazyjnego w naród socjalistyczny o nowej strukturze gospodarczej, o nowym składzie klasowym, o nowym obliczu moralno-politycznym. Usunięte zostały u nas bezpowrotnie — mówi dalej Prezydent — podstawowe filary poprzedniego społeczeństwa burżuazyjnego: kapitaliści przemysłowi i obszarnicy. Wyparte zostały już w przeważającej mierze z naszego przemysłu, handlu, transportu i wymiany warstwy średniej burżuazji. Pozostały warstwy drobnej burżuazji. Pozostała na wsi warstwa kułacka, której wpływ na gospodarkę rolną będzie się kurczył. Wielka masa chłopskich gospodarstw drobnotowarowych powiązana jest z naszą ogólną ekonomiką socjalistyczną całym szeregiem form, jak spółdzielczość, kontraktacja itp., i co najważniejsze, zaczyna przechodzić coraz śmielej na tory spółdzielczości produkcyjnej. Polityczną formą powiązania mas chłopskich z budownictwem socjalistycznym jest u nas umacniający się coraz bardziej sojusz robotniczo-chłopski pod kierownictwem klasy robotniczej". I dalej: „... wprawdzie istnieją u nas jeszcze przeciwieństwa klasowe, ale jest faktem niezaprzeczalnym, że posunęliśmy się już znacznie po drodze przekształcania się w naród socjalistyczny. Dlatego obecny naród polski, używając słów tow. Stalina, jest o wiele bardziej ogólnonarodowy, niż był kiedykolwiek naród polski w okresie burżuazyjnym. Dlatego wysunięte przez nas hasło frontu narodowego oznacza zwarcie szeregów narodu przekształcającego się w naród socjalistyczny — pod przewodem klasy robotniczej — w walce o najważniejsze cele ogólnonarodowe, jakimi są: pokój, zabezpieczenie niepodległości i realizacja Planu Sześcioletniego [1]).

Oto co legło u podstaw naszej konstytucji: bogaty, postępowy, rewolucyjny dorobek narodu polskiego i jego dzień dzisiejszy: dzień walki o pokój i Plan Sześcioletni. W tej walce nowa konstytucja będzie walnym, koniecznym i niezawodnym momentem, albowiem — jak uczy Stalin — „...Konstytucja potrzebna jest po to, aby utrwalić ład społeczny, dogodny i korzystny dla mas pracujących" [2]).

---

[1]) B. Bierut *Walka narodu polskiego o pokój i Plan Sześcioletni* (VI Plenum KC PZPR). *Nowe Drogi* 1951 nr 1 (25).

[2]) J. Stalin *Zagadnienia leninizmu.* Warszawa 1947. Wyd. „Książka" Str. 476.

JERZY ŁUCKI
Warszawa

ZNACZENIE NADBUDOWY W BUDOWNICTWIE SOCJALIZMU

Każda baza, każdy ustrój ekonomiczny powołuje do życia odpowiadającą mu nadbudowę polityczną, prawną i ideologiczną. Baza ekonomiczna jest zjawiskiem pierwotnym, nadbudowa zaś — wtórnym, pochodnym w stosunku do bazy ekonomicznej.

Kapitalistyczna baza ma więc kapitalistyczną nadbudowę: kapitalistyczne państwo, kapitalistyczne pojęcia prawne, burżuazyjne koncepcje artystyczne itp.

Podobnie baza socjalistyczna ma odpowiadającą sobie socjalistyczną nadbudowę: państwo socjalistyczne, socjalistyczne pojęcia prawne, socjalistyczne idee artystyczne itp.

Ważną cechą nadbudowy jest to, że nie jest ona związana bezpośrednio z produkcją. Stalin mówi: „Nadbudowa nie jest bezpośrednio związana z produkcją, z działalnością produkcyjną człowieka. Jest ona związana z produkcją jedynie pośrednio, za pośrednictwem ekonomiki, za pośrednictwem bazy“ [1]).

Jeżeli u nas, jako część nowej nadbudowy, rozwijają się nowe idee, nowa świadomość, nowy stosunek do pracy, to nie jest to bezpośrednim wynikiem rozwoju sił wytwórczych, lecz nowych stosunków produkcji, jakie zapanowały w przejętych na własność ludową zakładach.

W nowych warunkach społecznych po raz pierwszy w dziejach Polski ludzie pracy poczuli w sobie godność rzeczywistych obywateli i gospodarzy swego kraju, którzy w pracę swą wkładają cały zapał, energię, całą siłę swych mięśni, całą myśl i serce, gdyż wiedzą, że owoce ich pracy idą na pożytek społeczeństwa, nie zaś na pożytek wyzyskiwaczy.

W społeczeństwie klasowym nadbudowa ma, podobnie jak baza, charakter klasowy. Także i u nas nadbudowa ma charakter klasowy. Służy ona tworzeniu i utrwalaniu bazy socjalistycznej, pomaga masom pracującym zlikwidować starą bazę burżuazyjną i klasy wyzyskujące. Służy interesom robotników, chłopów i inteligencji pracującej, a zwrócona jest przeciw niedobitkom klas eksploatatorskich.

Nadbudowa jest zjawiskiem historycznym, przejściowym. Kiedy zlikwidowana zostaje jakaś baza, a więc kiedy stosunki klasowe ulegają gwałtownej zmianie — ulega wskutek tego likwidacji również i dotychczasowa nadbudowa, ustępując miejsca innej. I tak np. u nas na skutek likwidowania starej bazy kapitalistycznej zanikają stare poglądy i instytucje, a na ich miejsce rodzą się nowe poglądy i instytucje.

---

[1]) Józef Stalin *W sprawie marksizmu w językoznawstwie.*

Jakkolwiek nadbudowa powstaje na gruncie bazy danego społeczeństwa, nie jest bynajmiej tylko jej odbiciem, nie jest skazana na odgrywanie biernej roli.

„Nadbudowa wyrasta z bazy — mówi Stalin — ale nie znaczy to bynajmniej, że jest ona tylko odbiciem bazy, że jest bierna, neutralna, że zachowuje się obojętnie wobec losu swej bazy, wobec losu klas, charakteru ustroju. Przeciwnie, skoro się zjawia, staje się ogromną, aktywną siłą, aktywnie dopomaga swej bazie w kształtowaniu się i utrwalaniu, czyni wszystko, aby dopomóc nowemu ustrojowi w dobiciu i zlikwidowaniu starej bazy i starych klas“ [1]).

To twierdzenie Stalinowskie zwrócone jest przeciw oportunistycznemu i rewizjonistycznemu spaczaniu marksizmu, głoszącemu, że rozwój społeczeństwa dokonywa się w sposób spontaniczny, automatyczny i fatalistyczny — tak, że klasa robotnicza może spokojnie wyrzec się działalności rewolucyjnej i biernie czekać na „przyjście socjalizmu“.

Idee odgrywają rolę czynną. Ale idee bywają różne. Są idee stare, reakcyjne, są idee nowe — postępowe.

Idee reakcyjne służą ginącym siłom w społeczeństwie, sprzyjają umocnieniu ich panowania i hamują rozwój społeczeństwa. Idee postępowe, będąc odbiciem potrzeb rozwoju społecznego, służą interesom przodujących sił społecznych i ułatwiają zwycięstwo postępu.

Tak np. we współczesnym społeczeństwie kapitalistycznym nadbudowa odgrywa rolę wsteczną, hamuje rozwój sił wytwórczych. Stała się ona siłą niszczycielską, narzędziem rozpętywania wojen grabieżczych, podbojów imperialistycznych. Podtrzymuje ona istnienie kapitalizmu, który się przeżył, który skazany jest na zagładę. Nadbudowa kapitalistyczna służy obronie kapitalistycznej bazy, politycznemu i ideowemu dławieniu mas ludowych.

Natomiast nadbudowa socjalistyczna służy socjalistycznej bazie, pomaga aktywnie sprawie postępu i pokoju na całym świecie.

Socjalistyczną nadbudowę stanowią: kierowane przez partię państwo socjalistyczne, marksizm — leninizm jako panujący światopogląd, socjalistyczna moralność, sztuka, literatura.

Jak powstaje nowa socjalistyczna nadbudowa?

Walka klasowa w społeczeństwie burżuazyjnym doprowadza do tego, że w łonie starego społeczeństwa powstają elementy nowej nadbudowy, postępowe idee i organizacje. Idee marksizmu — leninizmu ogarniają coraz szersze warstwy klasy robotniczej i grupują dokoła siebie coraz szersze rezerwy spośród uciskanych i wyzyskiwanych mas. Rewolucyjne organizacje potężnieją, mobilizują i organizują pod swymi sztandarami coraz potężniejsze armie.

Te idee i organizacje pomagają w rewolucyjnym zniszczeniu daw-

---

[1]) Józef Stalin *W sprawie marksizmu w językoznawstwie.*

nego, burżuazyjnego państwa i w stworzeniu nowego państwa, państwa dyktatury proletariatu, przy pomocy którego dawna baza zostaje zniszczona, a tworzy się — nowa.

Ukonstytuowana nowa władza państwowa, dyktatura proletariatu, ma za zadanie przede wszystkim stworzenie nowej bazy, socjalistycznych stosunków produkcji. Podczas gdy zadanie rewolucji burżuazyjnych polega na tym, aby dostosować nadbudowę do dojrzałej już ekonomiki burżuazyjnej, to jedna z cech specyficznych rewolucji socjalistycznej polega na tym, że powstaje ona przy całkowitym czy też prawie całkowitym braku gotowych form układu socjalistycznego.

Józef Stalin pisze:

„Podstawowe zadanie rewolucji burżuazyjnej sprowadza się do tego, aby zdobyć władzę i dostosować ją do istniejącej ekonomiki burżuazyjnej, gdy natomiast podstawowe zadanie rewolucji proletariackiej sprowadza się do tego, aby po zdobyciu władzy zbudować nową, socjalistyczną ekonomikę".

Stąd wniosek, że po zwycięstwie rewolucji socjalistycznej, w odróżnieniu od poprzednich formacji społeczno - ekonomicznych, następuje ogromne wzmożenie roli nadbudowy w dziele utworzenia, wzmocnienia i rozwoju nowej, socjalistycznej bazy. Podstawowym zadaniem rewolucji socjalistycznej jest zbudowanie nowej ekonomiki socjalistycznej. Zadanie to warunkuje szczególną, twórczą rolę nowej, socjalistycznej nadbudowy, a zwłaszcza państwa socjalistycznego, głównego narzędzia w dziele tworzenia bazy ekonomicznej socjalizmu. Po raz pierwszy w historii nadbudowa w sposób świadomy i planowy kształtuje bazę.

Najważniejszy element nowej nadbudowy — państwo socjalistyczne — odgrywa rolę zasadniczo odmienną od aparatu wszystkich dotychczasowych państw. Nowy bowiem aparat państwowy nie jest oderwany od mas, lecz przeciwnie — jest związany z masami. Nie jest to już państwo wyzyskującej mniejszości, ale państwo olbrzymiej pracującej większości.

Aparat państwowy Związku Radzieckiego, pierwszego państwa socjalistycznego, jest oparty na Radach. Rady są organizacjami najbardziej demokratycznymi, które wciągają masy pracujące w proces kierowania państwem, rozwijają ich twórczą inicjatywę, organizują je do walki o ostateczne zwycięstwo komunizmu. Państwo Radzieckie, w przeciwieństwie do burżuazyjnego, które odpycha masy od udziału w rządach, „przyciąga masy, i to właśnie masy wyzyskiwane do udziału w rządach"[1].

Działanie państwa socjalistycznego odpowiada więc interesom mas i znajduje ich poparcie. Toteż może ono wydobyć z siebie ogromne siły ekonomiczne służące rozwojowi nowej bazy. W miarę jak rozwija się i krzepnie baza socjalistyczna, wzrasta również potęga państwa socjali-

---

[1]) Lenin *Dzieła wybrane*. T. II. Str. 427.

stycznego, gdyż nowa baza nie wytwarza sił antagonistycznych, jak to było w ustroju kapitalistycznym, lecz przeciwnie — w miarę jej rozwoju sprzeczności antagonistyczne ulegają likwidacji, a powstaje wewnętrznie jednolite społeczeństwo socjalistyczne.

W poprzednich społeczeństwach nadbudowa, odgrywając początkowo rolę stosunkowo postępową, wpadała następnie nieuchronnie w sprzeczność z potrzebami rozwoju materialnego życia społeczeństwa i przekształcała się w przeszkodę, którą musiały obalać przemocą klasy rewolucyjne. W warunkach socjalizmu możliwość takiego konfliktu jest wykluczona: nadbudowa występuje tu jako ogromna siła rewolucyjna przyśpieszająca rozwój społeczeństwa.

Ogromną rolę w rozwoju społeczeństwa socjalistycznego odgrywają też socjalistyczne idee prawne. Nowe, socjalistyczne prawodawstwo wyraża podniesioną do godności prawa wolę klasy robotniczej, wolę całego narodu, kierowanego przez swą awangardę — partię. Odzwierciedla ono socjalistyczne stosunki ekonomiczne i pomaga w dalszym ich rozwoju i utrwaleniu. Prawo socjalistyczne chroni i umacnia podstawy socjalistycznego społeczeństwa, a przede wszystkim własność społeczną, jako świętą i nienaruszalną podstawę naszego ustroju.

W budownictwie socjalizmu i komunizmu ogromną rolę odgrywa nadbudowa ideologiczna. Znaczenie idei, teorii, świadomości, kultury jest znacznie większe niż poprzednio.

Nowa moralność socjalistyczna wymaga od wszystkich obywateli przestrzegania praw obowiązujących w naszym kraju, wymaga, by dbali oni o nienaruszalność mienia społecznego, przestrzegali dyscypliny pracy i zasad współżycia socjalistycznego, mieli uczciwy stosunek do obowiązków społecznych.

Nowa literatura i sztuka, kierująca się metodą realizmu socjalistycznego, przeniknięta duchem ideowości, stanowi potężny środek kształtowania socjalistycznej świadomości społecznej, przyczynia się do utworzenia i utrwalenia socjalistycznej bazy.

Rozwój świadomości mas odgrywa w rozwoju i utrwaleniu socjalistycznej bazy rolę decydującą, podczas gdy w ustrojach dawniejszych uświadomienie mas działało na niekorzyść bazy. Stąd upadek oświaty ludowej w krajach kapitalistycznych i szybki jej rozkwit w krajach socjalistycznych.

Uświadomienie mas odgrywa znaczną rolę przy wykonaniu naszego Planu Sześcioletniego. Przodownicy naszej produkcji, którzy walczą o wyższe normy i o lepszą jakość, są nosicielami nowej świadomości, odpowiadającej nowej bazie. Wykonanie Planu Sześcioletniego, czyli wzmocnienie i rozszerzenie nowej bazy, zależy w głównej mierze od tego, w jakim stopniu ta nowa świadomość przeniknie szerokie masy.

Świadome tworzenie bazy, zarządzanie socjalistycznym państwem, rozwój i popularyzacja idei postępowych, rozkwit socjalistycznej kultury

— wszystko to odbywa się pod bezpośrednim kierownictwem partii, która skupia najlepsze siły najbardziej postępowej klasy oraz pozostałych mas pracujących narodu i która w swej działalności opiera się na zasadach najbardziej postępowej nauki marksizmu — leninizmu.

Nadbudowa socjalistyczna jest więc ogromną rewolucyjną, twórczą siłą. Wywiera ona olbrzymi wpływ na bazę ekonomiczną i na rozwój sił wytwórczych. Nigdy jeszcze w historii państwa idee postępowe nie miały takiej siły, jaką posiadają w ZSRR i krajach demokracji ludowej.

Socjalistyczna nadbudowa wywiera decydujący wpływ na tempo budownictwa socjalistycznego i rola jej będzie wciąż wzrastać w toku tego budownictwa.

Aby nowa nadbudowa mogła spełnić tak poważne zadania, konieczna była zacięta walka naszej partii i naszego Państwa Ludowego o umocnienie jej głównych elementów. Taki charakter miała u nas walka z gomółkowszczyzną, grupką, której celem było zahamowanie naszego marszu do socjalizmu oraz restauracja kapitalizmu w Polsce.

Nacjonalistyczna, oportunistyczna postawa Gomółki i Spychalskiego, postawa rezygnowania z hegemonii klasy robotniczej rozbroiłaby polską klasę robotniczą, otwarłaby drogę do penetracji imperializmu anglosaskiego, do przekształcenia Polski w kolonię amerykańską na wzór Jugosławii.

Odchylenie prawicowe w partii klasy robotniczej, a przede wszystkim jego główni nosiciele, Gomółka i Spychalski, stanowili poważną pozycję w planach zbankrutowanej reakcji polskiej i jej amerykańskich mocodawców.

Dzięki pomocy WKP(b), jak również dzięki słusznej rewolucyjnej postawie kierownictwa Polskiej Partii Robotniczej, dzięki zdrowemu trzonowi aktywu partyjnego prawicowo-nacjonalistyczne odchylenie zostało rozgromione. Walka z gomółkowszczyzną i jej rozgromienie stworzyło warunki do ideologicznego umocnienia partii, poważnego jej oczyszczenia z wrogich i obcych elementów, do umocnienia ideologicznego naszego wojska i oczyszczenia go z elementów dywersyjno-szpiegowskich, a przez to do umocnienia państwa ludowego.

Była to więc walka o umocnienie naszej nadbudowy, by była zdolna do coraz aktywniejszej walki o umocnienie naszej socjalistycznej bazy, szczególnie w rolnictwie, oraz o rugowanie i likwidację starej, kapitalistycznej bazy i nadbudowy.

Jasne jest, że nadbudowa socjalistyczna jako całość nie kształtuje się od razu. Kształtuje się ona odpowiednio do bazy socjalistycznej.

Zgodnie z nauką stalinowską umacniamy nadbudowę naszego społeczeństwa, umacniamy potęgę socjalistycznego państwa, usprawniamy pracę wszystkich organizacji państwowych i społecznych, nieugięcie umacniamy praworządność socjalistyczną, doskonalimy nasze prawo, jako potężne narzędzie walki o socjalizm.

Tak np. ustawa o Radach Narodowych z 20 marca 1950 r., przekształcająca Rady w działające na zasadach centralizmu demokratycznego jednolite organy władzy państwowej, stanowi wielki krok na drodze do socjalizmu, dalsze dobitne potwierdzenie faktu, że cała władza w naszym kraju należy do ludu pracującego miast i wsi. Rady mają być nie tylko formalnym wyrazem zasady, że władza państwowa należy do mas pracujących, lecz mają organizować masy do wypełniania zadań budownictwa socjalistycznego, do zadań rządzenia krajem, mają być szkołą rządzenia dla milionów.

Poważną rolę w dziedzinie umacniania kształtowanej przez klasę robotniczą bazy socjalistycznej spełni nowa konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, która odzwierciedla i daje sankcję prawną zmienionemu układowi sił klasowych i wielkim zwycięstwom ludu pracującego. Jako podstawa ustawodawstwa i prawo regulujące działanie władzy państwowej, konstytucja jest częścią składową nadbudowy. Nadbudowa zaś „dopomaga swej bazie w kształtowaniu się i utrwalaniu, czyniąc wszystko, aby dopomóc nowemu ustrojowi w dobiciu i zlikwidowaniu starej bazy". Konstytucja nasza przedstawia więc nie tylko rejestrację już osiągniętych zdobyczy i zwycięstw, lecz odzwierciedla rzeczywistość znajdującą się w pełnym ruchu i rozwoju — w procesie socjalistycznego budownictwa — a zatem daje także wyraz kierunkowi tego rozwoju. Utrwalając ustrój demokracji ludowej nasza konstytucja stanie się przez to czynnikiem aktywnie oddziaływającym na dalszy bieg socjalistycznych przemian.

Jak stwierdza ustawa konstytucyjna z 26 maja 1951 r., „Konstytucja Polski Ludowej będzie miała wielkie znaczenie dla umocnienia i rozwoju osiągnięć Narodu Polskiego, budującego socjalizm, dla dalszego zespolenia narodu oraz dla utrwalenia niepodległości i suwerenności państwa".

ADAM WENDEL
Warszawa

KONSTYTUCJA ZWYCIĘSKIEGO SOCJALIZMU

Kilka miesięcy temu, w dniu 5 grudnia 1951 r., narody Związku Radzieckiego obchodziły swe radosne i pełne triumfu święto ogólnonarodowe — 15 rocznicę Konstytucji Stalinowskiej. Wraz z narodem radzieckim radują się z triumfów Kraju Rad również i kraje demokracji ludowej, korzystające w swym marszu do socjalizmu z doświadczeń ZSRR, radują się masy pracujące na całym świecie, dla których Konstytucja Stalinowska jest sztandarem walki o socjalizm.

Pierwszą porewolucyjną konstytucją była Konstytucja Rosyjskiej

Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Rad z 10 lipca 1918 r. Była ona wyrazem rewolucyjnego zwycięstwa mas pracujących pod kierownictwem klasy robotniczej i partii bolszewickiej.

Konstytucja ta określiła rolę Rad Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich jako organów władzy państwowej, stwierdziła dokonane rewolucyjnie unarodowienie środków produkcji, przemysłu, banków, ziemi — stanowiąc, że są one własnością państwa proletariackiego.

Przejęcie władzy politycznej przez lud pracujący, ustanowienie dyktatury proletariatu, rewolucyjne przeobrażenia społeczne stały się przesłanką zabezpieczenia praw i wolności obywatelskich.

Konstytucja z r. 1918 sformułowała zasady współżycia narodów Rosji, wyzwolonych spod jarzma imperializmu, zgodnie z zasadami prawdziwie humanistycznej, leninowsko - stalinowskiej polityki w dziedzinie narodowościowej.

Równocześnie z powyższymi zasadami konstytucja z r. 1918 stworzyła w okresie szczególnie ostrej walki klasowej szereg przemijających ograniczeń związanych z przejściowym okresem od kapitalizmu do socjalizmu, jak np. pozbawienie wyzyskiwaczy prawa wyborczego, pewne różnice w normach przedstawicielstwa na korzyść klasy robotniczej, jawne wybory.

Konstytucja z r. 1918 była pierwszą konstytucją socjalistycznej demokracji, prawdziwej demokracji.

W ślad za tą konstytucją i inne republiki uchwalały swoje konstytucje.

W toku wojny domowej prowadzonej przez młode, rewolucyjne siły przeciw kontrrewolucji wewnątrz kraju, a także przeciw obcej, kapitalistycznej interwencji umacniała się przyjaźń narodów różnych republik radzieckich, które na I Wszechzwiązkowym Zjeździe Rad w grudniu 1922 roku stworzyły państwo związkowe. Na zjeździe tym przyjęto deklarację o utworzeniu dobrowolnego zjednoczenia równoprawnych republik — Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

W wyniku zaistniałej sytuacji w styczniu 1924 r. została uchwalona związkowa konstytucja, która określiła ustrój ZSRR i zapewniła każdej związkowej republice ochronę jej suwerennych praw. Konstytucja ta, podobnie jak i poprzednia, była przystosowana do warunków okresu przejściowego, kiedy w społeczeństwie radzieckim istniały jeszcze klasy antagonistyczne i trwała ostra walka klasowa.

W wyniku wykonania Stalinowskich pięciolatek powstał nowy socjalistyczny przemysł, który zadecydował o całkowitym zwycięstwie socjalizmu. Socjalistyczna własność w rolnictwie w postaci sowchozów i kołchozów zatriumfowała całkowicie i bez reszty nad zacofaną gospodarką drobnotowarową.

Tak więc w całym gospodarstwie narodowym utrwaliła się socjalistyczna własność środków produkcji.

Gruntowne zmiany w strukturze ekonomicznej kraju i doniosłe zmiany w stosunkach społecznych oraz w układzie sił klasowych podyktowały potrzebę uchwalenia nowej konstytucji — konstytucji, która byłaby zwierciadłem nowych ekonomiczno-społecznych stosunków.

Powołana na VII Zjeździe Rad w lutym 1935 r. Komisja Konstytucyjna pod przewodnictwem Stalina opracowała projekt nowej konstytucji, który poddany został pod dyskusję najszerszych mas ludu pracującego na przeciąg 5½ miesiąca.

Na VIII Zjeździe Rad dnia 5 grudnia 1936 r. uchwalona została Konstytucja Stalinowska, konstytucja zwycięskiego socjalizmu. Naród Radziecki nazwał ją Konstytucją Stalinowską dlatego, że zwycięstwa i osiągnięcia utrwalone w niej są związane z wielką stalinowską epoką, i dlatego, że twórcą jej jest Józef Stalin.

I. Ustrój społeczny

Artykuł 1 rozdziału I Konstytucji ZSRR brzmi:

„Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich jest socjalistycznym państwem robotników i chłopów“, art. 2 zaś mówi, że „Podstawę ekonomiczną ZSRR stanowią: socjalistyczny system gospodarczy oraz socjalistyczna własność narzędzi i środków produkcji. Utrwaliły się one w wyniku likwidacji kapitalistycznego systemu gospodarczego, zniesienia prywatnej własności narzędzi i środków produkcji oraz unicestwienia wyzysku człowieka przez człowieka“ [1]).

Konstytucja radziecka, konstytucja społeczeństwa i państwa socjalistycznego, w sposób otwarty odsłania swoją treść klasową polegającą na likwidacji systemu kapitalistycznego, na likwidacji wyzysku człowieka przez człowieka.

Stąd w konstytucji radzieckiej sprawa ustroju społecznego zajmuje należne jej czołowe miejsce.

Konstytucja radziecka formułuje następujące główne cechy charakterystyczne socjalistycznego systemu gospodarczego:

1. gospodarcze wyzwolenie ludności pracującej miast i wsi od wszelkiego wyzysku,

2. przynależność wszystkich środków i narzędzi produkcji do państwa lub do organizacji spółdzielczo-kołchozowych,

3. zasadę planowania, wyrażającą się w tym, iż całe życie gospodarcze jest kierowane przez państwowy ogólnonarodowy plan,

4. zrealizowanie zasad socjalizmu: „kto nie pracuje, ten nie je“ i „od każdego według jego zdolności, każdemu według jego pracy“.

Likwidacja prywatnej własności w odniesieniu do narzędzi i środków produkcji, ustanowienie socjalistycznej własności narzędzi i środków

---

[1]) *Konstytucja ZSRR.* Wydawnictwo Literatury w Językach Obcych. Moskwa 1947. Str. 7 i 8.

produkcji stworzyło mocny fundament stałego wzrostu dobrobytu materialnego ludności pracującej, wzrostu osobistej własności poszczególnych obywateli, własności, która jest rezultatem ich pracy.

W odróżnieniu od prywatnej, kapitalistycznej własności narzędzi i środków produkcji, opartej na wyzysku pracy ludzkiej, osobista własność obywateli w Związku Radzieckim opiera się na pracy własnej, wykluczającej wyzysk człowieka przez człowieka.

Przez wysunięcie na czoło zagadnień zasad ustroju społecznego konstytucja ZSRR różni się diametralnie od konstytucji burżuazyjnych.

Konstytucje państw kapitalistycznych w minimalnym tylko zakresie zajmują się ustrojem społecznym. Ustrój tych państw bowiem opiera się na prywatnej własności narzędzi i środków produkcji, na wyzysku klasowym, czego oczywiście klasy panujące nie mogą ujawnić w swych konstytucjach.

Nie można się dziwić, że konstytucja amerykańska nie przypomina faktu, iż olbrzymie bogactwa w Stanach Zjednoczonych należą do Morganów i Rockefellerów; nie należy też się dziwić, że konstytucja francuska nie podaje do publicznej wiadomości faktu, iż podstawowe bogactwa Francji należą do osławionych, choć niesławnych „200 rodzin".

Państwa burżuazyjne i konstytucje burżuazyjne ukrywają w staranny sposób swą treść klasową, która polega na utrzymywaniu w posłuszeństwie przy pomocy siły, olbrzymich mas ciemiężonej przez kapitał ludności pracującej. Taki charakter miały obie konstytucje Polski międzywojennej (z r. 1921 i z r. 1935).

Klasy panujące w państwach burżuazyjnych wyzyskują konstytucje nie tylko do bezpośredniego umocnienia swego klasowego panowania, ale i do zamaskowania go pozorami „demokracji". Stąd też wypływa fikcyjny czy pozorny w dużej mierze charakter burżuazyjno-demokratycznych konstytucji, które osłaniają formalnymi zasadami demokracji walkę klasową, wyzysk pracy najemnej, a przede wszystkim klasowe panowanie burżuazji. Fikcyjny charakter miały przepisy demokratyczne w polskiej konstytucji z r. 1921, konstytucji powstałej w warunkach osłabienia kapitału i wzniesienia się fali rewolucyjnej po pierwszej wojnie światowej.

II. Ustrój państwowy

„Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich jest państwem związkowym, utworzonym na podstawie dobrowolnego zjednoczenia równouprawnionych Socjalistycznych Republik Radzieckich" [1]).

Równouprawnienie obywateli, niezależnie od ich narodowości i rasy, równouprawnienie wszystkich narodów, harmonijne współżycie narodów oparte na wzajemnym szacunku oraz przyznanie każdej republice prawa

---

[1]) *Konstytucja ZSRR.* Wydawnictwo Literatury w Językach Obcych. Moskwa 1947. Str. 8.

do swobodnego wystąpienia ze związkowego państwa — to wielkie osiągnięcie ZSRR zawarowane w Konstytucji.

Związek Radziecki, jako państwo związkowe, ma władzę najwyższą, określającą wewnętrzną i zagraniczną politykę państwa.

Suwerenność Związku Radzieckiego, czyli najwyższa władza tego państwa, jest suwerennością całego narodu radzieckiego, a nie jednego z narodów zamieszkałych w tym wielkim, wielonarodowym kraju, kraju stu narodów.

W związkowym państwie radzieckim nie ma i nie może być sprzeczności interesów między poszczególnymi republikami lub też między jedną z republik a państwem związkowym.

Burżuazyjne państwa wielonarodowe tworzyły się w drodze grabieżczych wojen i podbojów. W ten sposób powstały Stany Zjednoczone Ameryki Północnej i Imperium Brytyjskie. Głoszone przez współczesnych „teoretyków burżuazyjnych" kosmopolityczne poglądy podważające zasadę suwerenności zmierzają do zapewnienia panowania nad światem imperializmowi amerykańskiemu.

Gdy konstytucje burżuazyjne są w swej treści nacjonalistyczne, gdy sankcjonują przywileje narodów panujących, gdy z bezprawia nierówności narodów i ras czynią prawo, wilcze prawo dżungli imperialistycznej, to internacjonalistyczna Konstytucja Stalinowska opiera się na przyjaźni i braterskiej współpracy narodów.

W artykule 15, rozdziale 2 Konstytucji ZSRR czytamy: „...każda republika związkowa sprawuje władzę państwową samodzielnie. ZSRR ochrania suwerenne prawa republik związkowych" [1]).

Związek Radziecki jest pierwszym na świecie krajem, w którym prawdziwa, proletariacka demokracja zastąpiła demokrację burżuazyjną, demokrację pozorną. Tak więc Związek Radziecki wcielił w życie przewidywania Marksa — „rządy ludu sprawowane przez sam lud".

Polityczną podstawę Związku Radzieckiego stanowią Rady Delegatów Ludu Pracującego.

Rady jako organy rewolucyjne walki zrodziły się i wykształciły w toku wielkich bitew klasowych proletariatu przeciw wyzyskiwaczom, na podstawie doświadczeń Komuny Paryskiej 1871 r.

Rady wyrosły w ogniu rewolucji rosyjskiej 1905 r. Nauczyły się wielkiej sztuki zdobywania władzy w dniach Wielkiej Rewolucji Październikowej. Szkołę w sprawowaniu władzy przeszły w toku całych dziesięcioleci.

Organa te, wybierane i kontrolowane przez masy pracujące, są instrumentem władzy, narzędziem dyktatury klasy robotniczej, jako przodującej siły społecznej.

---

[1]) Konstytucja ZSRR. Wydawnictwo Literatury w Językach Obcych. Moskwa 1947, str. 8.

Rady Delegatów Ludu Pracującego, powstałe w rezultacie obalenia władzy obszarników i kapitalistów, stały się aparatem państwowym nowego, wyższego typu, jako bezpośrednie organizacje samych mas. Stąd ich na wskroś demokratyczny charakter, stąd ich autorytet wśród mas.

Zasada „ludowładztwa“, występująca w demokracji parlamentarnej, jest tylko próbą maskowania faktycznej dyktatury sprawowanej przez burżuazję.

W państwie radzieckim powstały warunki do rzeczywistego ludowładztwa. W radzieckim państwie socjalistycznym nie ma przeciwieństwa między władzą a narodem z tej prostej przyczyny, że władza należy do narodu.

Rady Delegatów Ludu Pracującego istnieją na wszystkich szczeblach podziału terytorialnego, realizując najgłębiej pojętą zasadę demokracji, iż źródłem władzy jest wola wyborców, wola ludności pracującej.

Główną treść działalności Rad stanowią funkcje gospodarcze, kulturalno-wychowawcze, funkcje obrony Związku Radzieckiego i ochrony socjalistycznej własności.

III. Prawa i wolności obywatelskie

Rzeczywiste prawa i wolności obywatelskie w najszerszym znaczeniu są możliwe tylko w ustroju socjalistycznym, który stwarza gwarancję dla tych praw. Stąd też punkt ciężkości praw i wolności obywatelskich Konstytucji radzieckiej zostaje przeniesiony na zabezpieczenie tych praw i wprowadzenie ich w życie.

Na przykład prawo do pracy, oznaczające prawo do otrzymania zagwarantowanej roboty za opłatą stosownie do jej ilości i jakości, jest zabezpieczone przez sam ustrój socjalistyczny, wyłączający kryzysy i bezrobocie.

Prawo do wypoczynku jest zabezpieczone przez ustanowienie 8-godzinnego dnia pracy, a dla niektórych zawodów obniżenie dnia pracy do 7 lub 6 godzin, przez ustanowienie płatnych urlopów, a także przez oddanie do użytku mas pracujących sieci sanatoriów, domów wypoczynkowych i klubów.

Prawo do nauki, które w krajach kapitalistycznych jest przywilejem klas posiadających, w Związku Radzieckim jest podstawowym prawem każdego obywatela, zabezpieczonym przez powszechne, obowiązkowe nauczanie, przez rozbudowany system stypendiów i organizowanie bezpłatnego nauczania mas pracujących.

Podobnie jest i z wielu innymi prawami przysługującymi obywatelom w Związku Radzieckim.

Zgodnie z interesami ludu pracującego Konstytucja gwarantuje obywatelom wolności polityczne, tzn. wolności, bez których niemożliwy jest czynny udział obywateli w politycznym i społecznym życiu kraju.

Są to: wolność słowa, wolność druku, wolność zgromadzeń i wieców oraz wolność ulicznych pochodów i demonstracji.

W przeciwieństwie do Konstytucji Stalinowskiej prawa i wolności obywateli deklarowane w konstytucjach państw burżuazyjnych są prawami czysto formalnymi. Jeśli np. konstytucje te mówią o równości, jest rzeczą oczywistą, iż trudno mówić o równości, gdy zasadą jest nierówność społeczna, gdy ustrój kapitalistyczny jest oparty na wyzysku. Każdy artykuł burżuazyjnych konstytucji według obrazowego wyrażenia Marksa: „zawiera w sobie swoje własne przeciwieństwo, swoją własną izbę wyższą i niższą — wolność w ogólnych frazesach, likwidację wolności — w zastrzeżeniach".

W krajach kapitalistycznych państwo, będące narzędziem w ręku klas posiadających, stosuje wszelkie środki nacisku aparatu państwowego dla zdławienia wolności politycznej, ilekroć jest to potrzebne tym klasom dla uśmierzenia ruchu rewolucyjnego, dla walki z postępem, dla dławienia wielkiego ruchu pokoju, demaskującego knowania podżegaczy wojennych.

Wystarczy przypomnieć, jak to istotną wartość osławionej brytyjskiej demokracji w całej ohydzie ujawnił faktyczny zakaz II Światowego Kongresu Obrońców Pokoju w Sheffield.

Demokracja dolarowa w Stanach Zjednoczonych w wyborach w roku 1948 pozbawiła prawa głosu 20 milionów ludności. Pod osłoną konstytucji amerykańskiej przygotowaniom wojennym, prowadzonym przez koła imperialistyczne towarzyszy gwałtowny proces faszyzacji kraju.

Pod osłoną konstytucji amerykańskiej odbywa się sławetne badanie „lojalności amerykańskiej", wymierzone przeciw postępowym uczonym, pisarzom i działaczom społecznym. Pod osłoną konstytucji amerykańskiej Federalne Biuro Śledcze, czyli po prostu amerykańskie gestapo, przechowuje w swych archiwach odciski palców milionów obywateli amerykańskich.

Osławiona amerykańska „wolność prasy" to gorszące widowisko wyuzdanej wolności do podżegania wojennego.

Na tle ponurej rzeczywistości krajów kapitalistycznych tym jaśniej widzą masy pracujące całego świata wielkość prawdziwej demokracji radzieckiej.

* * *

Jak państwo socjalistyczne jest państwem nowym, niespotykanym w dotychczasowej historii ludzkości, jak jest ono nieporównanie wyższą formą państwa, tak i Stalinowska Konstytucja jest konstytucją nowego typu, odbiegającą od wszelkich dotychczasowych konstytucji.

Wszystkie instytucje państwowe i społeczne istniejące w Związku Radzieckim mają za zadanie umocnienie podstaw socjalizmu, utrwalenie

zdobytej władzy, umocnienie socjalistycznego państwa oraz ułatwienie zwycięstwa komunizmu.

Konstytucja radziecka ustanawia jako jedyne rzeczywiste źródło władzy wolę ludu pracującego, robotników i chłopów, nie tylko w sferze politycznej, ale i gospodarczej.

Wielka mobilizująca rola konstytucji dla Związku Radzieckiego jest niewątpliwa. Nie ulega też wątpliwości międzynarodowe znaczenie konstytucji.

Znaczenie to najtrafniej określił Józef Stalin charakteryzując konstytucję jako „dokument świadczący, że to, co zostało urzeczywistnione w ZSRR, może być w zupełności urzeczywistnione w innych krajach".

Wielki pisarz rosyjski Gorki w proroczej wizji w swej powieści *Matka* mówił, iż „Rosja będzie najpiękniejszą demokracją ziemi". Związek Radziecki, kierowany przez Wielkiego Stalina, jest tą socjalistyczną demokracją wskazującą całej ludzkości drogę rozwoju.

Konstytucja Stalinowska dodaje otuchy masom pracującym w ich walce o wyzwolenie we wszystkich państwach kapitalistycznych.

Konstytucja Stalinowska wskazuje krajom demokracji ludowej drogę, po której pewnym krokiem idą one ku socjalizmowi.

W Polsce rok 1952 będzie rokiem konstytucyjnym.

Po historycznej reformie ustrojowej z marca 1950 r., dotyczącej ujednolicenia władz terenowych, nowa nasza konstytucja będzie ważnym etapem w utrwaleniu władzy ludowej.

Z doświadczeń Konstytucji Stalinowskiej czerpie naukę i naród polski tworząc w oparciu o tradycje wielowiekowej walki postępu polskiego, w oparciu o tradycje rewolucyjnego nurtu polskiego ruchu robotniczego swoją konstytucję odpowiadającą etapowi rozwoju naszego kraju.

Konstytucja zarejestruje i zabezpieczy historyczne, rewolucyjne przemiany, które zaszły, a także wyznaczy narodowi dalszą drogę rozwoju.

Polska, kraj budującego się socjalizmu, czerpie i w tym względzie z doświadczeń Kraju Rad — kraju zwycięskiego socjalizmu.

Polska konstytucja z r. 1952 stanie się dla narodu dodatkowym bodźcem w dziele budowy najdumniejszego ideału ludzkości — socjalizmu.

„Nasza szkoła natomiast powinna dawać młodzieży podstawy wiedzy, umiejętność samodzielnego kształtowania poglądów komunistycznych, powinna czynić z młodzieży ludzi wykształconych. Szkoła powinna przez ten czas, póki ludzie się w niej uczą, przeobrażać ich w uczestników walki o wyzwolenie od wyzyskiwaczy".

(W. I. LENIN)

FRANCISZEK TRAWNICKI
Warszawa

AMERYRAŃSKA USTAWA O FINANSOWANIU SZPIEGOSTWA I DYWERSJI W ZSRR I KRAJACH DEMOKRACJI LUDOWEJ

„Ustawa z 10 X 1951 r. o wzajemnym bezpieczeństwie“ uchwalona przez Kongres amerykański i podpisana przez Trumana preliminuje 100 milionów dolarów na finansowanie „wszelkich, specjalnie dobranych osób mieszkających w Związku Radzieckim, Polsce, Czechosłowacji, na Węgrzech, w Rumunii, Bułgarii, Albanii... lub osób, które zbiegły z tych krajów, bądź to dla skupienia ich w oddziałach sił zbrojnych, popierających organizację paktu północno-atlantyckiego, bądź dla innych celów“.

Ustawa ta przewiduje więc:

1. że rząd amerykański oficjalnie finansuje działalność specjalnie zwerbowanych agentów dla uprawiania dywersji, sabotażu, prowokacji i szpiegostwa na terenie ZSRR i państw demokracji ludowej;

2. że rząd USA oficjalnie finansuje próby zorganizowania band dywersyjnych z elementów faszystowskich w tych krajach;

3. że rząd USA oficjalnie zobowiązuje się udzielać w Stanach Zjednoczonych AP i amerykańskich strefach okupacyjnych w Niemczech i Austrii schronienia osobom, które zbiegły z ZSRR lub państw demokracji ludowej po dokonaniu zbrodni wojennych lub w związku z neofaszystowską działalnością oraz dostarczać tym osobom pomocy finansowej;

4. że rząd amerykański oficjalnie finansuje próby zorganizowania spośród szumowin zbiegłych z wyżej wymienionych państw oddziałów zbrojnych. Te ostatnie mają zostać włączone do armii atlantyckiej, której agresywny charakter nie da się już zataić. Oddziały te w odpowiednim momencie mają być rzucone przeciw własnym narodom.

Uchwalenie takiej ustawy przez Stany Zjednoczone stanowi akt nie mający precedensu w historii stosunków międzynarodowych. Jest on niesłychanym pogwałceniem podstawowych norm prawa międzynarodowego, nie da się pogodzić z normalnymi stosunkami między państwami. Jest to akt sprzeczny z podstawową zasadą stosunków międzynarodowych, z zasadą wzajemnego poszanowania suwerenności państwowej. Uchwalenie takiej ustawy jest brutalną ingerencją w sprawy wewnętrzne państw, co jest wyraźnie potępione przez Kartę Narodów Zjednoczonych.

Oczywiste jest, że taki krok o charakterze wybitnie agresywnym ma na celu wywołanie nowych komplikacji w stosunkach między USA i ZSRR oraz krajami demokracji ludowej, w sytuacji międzynarodowej w ogóle.

Krok ten raz jeszcze demaskuje USA jako wroga pokoju i wykazuje jasno, ile są warte pokojowe frazesy, którymi delegaci USA szermowali na VI Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Paryżu.

Krok ten stanowi również jaskrawe pogwałcenie zobowiązań międzynarodowych USA. Dnia 16 listopada 1933 r. rządy USA i ZSRR przy nawiązywaniu stosunków dyplomatycznych zawarły porozumienie, na podstawie którego oba rządy zobowiązały się do wzajemnego poszanowania suwerenności obu państw, do wzajemnego powstrzymania się od ingerencji w sprawy wewnętrzne, do powstrzymania się od wszelkich aktów mających na celu spowodowanie lub popieranie interwencji zbroj-

nej przeciwko drugiej układającej się stronie. Oba rządy jasno zobowiązały się, że nie będą „ani tworzyć, ani subsydiować, ani popierać organizacji wojskowych czy grup mających na celu walkę zbrojną" przeciwko drugiej stronie, że będą „zapobiegać wszelkiemu werbunkowi do podobnych organizacji i grup". W porozumieniu wskazano dalej, że strony zobowiązują się nie dopuszczać do tworzenia podobnych organizacji i grup mających na celu zwalczanie ustroju politycznego lub socjalnego obu państw.

Ostatnie pociągnięcie rządu amerykańskiego pozostaje w sprzeczności z duchem i literą traktatu pokojowego z r. 1947 zawartego między państwami sojuszniczymi a Rumunią, Węgrami i Bułgarią.

O ile sam fakt przyjęcia ustawy z r. 1951 jest nowością, o tyle treść tej ustawy: morderstwo, dywersja, sabotaż i szpiegostwo, nie jest niczym nowym.

Zaraz po Rewolucji Październikowej zaczynają się próby obozu kapitalistycznego, przy wybitnym współudziale Stanów Zjednoczonych, obalenia władzy robotników i chłopów w Kraju Rad, zaczyna się otwarte finansowanie i materialne popieranie białogwardyjskich generałów: Kołczaków, Denikinów i Wranglów, zaczyna się popieranie i finansowanie grup terrorystycznych, szpiegów i dywersantów, zaczynają się próby siania zamętu w gospodarce Kraju socjalizmu. Międzynarodowa reakcja potrafiła przemycić swych agentów również do Partii. Jak wykazały późniejsze procesy, tacy dwulicowi polityczni zdrajcy, jak Trocki, Zinowjew, Kamieniew i Bucharyn, już od pierwszych dni Rewolucji Październikowej należeli do spisku przeciw Leninowi, przeciw Partii, przeciw Państwu Rad. Między innymi zajmowali się oni zdradzaniem tajemnic państwowych i dostarczaniem wiadomości szpiegowskich wywiadom obcych państw. Imperialiści zorganizowali zbrojną interwencję 14 państw i popierali zaborczą i antyradziecką politykę kapitalistycznych rządów krajów graniczących z ZSRR, między innymi kapitalistycznego rządu polskiego.

Widząc, że metody te nie dają pożądanych rezultatów, imperialiści zaczęli gorączkowo uzbrajać Niemcy hitlerowskie i w r. 1941 rzucili hordy faszystowskie na Leningrad i Moskwę. Próby popierania i finansowania dywersji w ZSRR imperialiści nie zaprzestali nawet podczas drugiej wojny światowej.

Od chwili zwycięstwa ZSRR nad faszystowskimi Niemcami, od chwili wyzwolenia państw Europy środkowej i południowo-wschodniej spod jarzma hitlerowskiego rząd amerykański nie szczędził wysiłków i dolarów, aby przez brutalne mieszanie się w wewnętrzne sprawy tych państw i przez otworzenie drogi do władzy swoim agentom, Mikołajczykom, Nagym i innym, przekształcić kraje, na granicy których zatrzymała się ekspansja amerykańska, w polityczne i gospodarcze narzędzie USA, w tereny nieskrępowanej eksploatacji przez kapitał amerykański.

Gdy i te plany okazały się nieskuteczne, gdy narody krajów demokracji ludowej wykazały, że raz na zawsze przekreśliły przeszłość wyzysku, nędzy, ucisku i ciemnoty, wówczas te same czynniki amerykańskie zmieniły taktykę czyniąc wszystko, aby w drodze dywersji i sabotażu, siania zamętu i wrogiej propagandy opóźnić odbudowę zrujnowanych przez wojnę i okupację hitlerowską krajów.

Z chwilą nawiązania stosunków dyplomatycznych z USA przez wspomniane kraje, amerykańskie placówki dyplomatyczne stały się ośrodkami akcji dywersyjnej.

W licznych procesach grup dywersyjnych i szpiegowskich w krajach demokracji ludowej występowały nazwiska urzędników amerykańskich placówek dyplomatycznych i konsularnych. Pierwszy ambasador USA w Polsce, p. Bliss Lane, otwarcie przyznaje w swej książce, że wykonywał zadania narzucenia Polsce ustroju i rządu, który by odpowiadał celom zaborczej polityki amerykańskiej. Ambasador USA w Moskwie, gen. Bedell Smith, po odwołaniu go z Moskwy został mianowany szefem amerykańskiego wywiadu, wracając w ten sposób do swego stałego zawodu, wykazując dobitnie raz jeszcze ścisłe powiązanie dyplomacji amerykańskiej z wywiadem.

I na niższym szczeblu postawieni funkcjonariusze placówek amerykańskich wypełniali i wypełniają zadania wywiadowcze. Pamiętamy z licznych procesów grup faszystowsko-dywersyjnych w Polsce członków ambasady USA w Warszawie, którzy bezpośrednio kierowali działalnością band terrorystycznych w południowo-wschodnich okręgach Polski. Inni urzędnicy ambasady amerykańskiej w Polsce, jak np. Dmochowska, Michałowska, zostali skazani za współudział w morderstwach dokonanych na działaczach demokratycznych. Szereg zaś innych „dyplomatów“ opuszczało Polskę „dobrowolnie“ czy też na żądanie władz polskich w miarę demaskowania ich systematycznego mieszania się w sprawy wewnętrzne Polski.

Podobne fakty można przytoczyć z innych państw demokracji ludowej.

Zaraz po wojnie rząd USA przedsięwziął szereg kroków mających na celu rozwinięcie roboty szpiegowsko-dywersyjnej w obozie socjalizmu. Już w latach 1948—1949 w Kongresie USA dyskutowano nad planem finansowania i organizowania dywersji w krajach demokracji ludowej. Dyskutowano nad szumnym planem „X“, który cieszył się poparciem dużej ilości senatorów i członków Kongresu, a również i generała Marshalla i obecnego ministra wojny Lovetta. Na czele tej akcji stał Allan Dulles, brat słynnego „dyplomaty“ i podżegacza wojennego Foster Dullesa. Plan przewidywał udzielanie „skutecznej pomocy antykomunistycznym siłom podziemnym w krajach Europy“. Rząd amerykański zorganizował szereg ośrodków inspirujących i koordynujących wywrotową działalność przeciwko obozowi socjalizmu. Zorganizowano tzw. „Zieloną Międzynarodówkę“ — przytułek dla zdrajców narodu, jak Mikołajczyk, Nagy i inni, zorganizowano „Związek Wolnych Dziennikarzy Krajów Środkowej i Wschodniej Europy“, którego członkowie obok fabrykowania oszczerstw o krajach demokracji ludowej i ZSRR prowadzą czysto szpiegowską działalność. Warto też przy tym wspomnieć utworzony przez Departament Stanu „Komitet Wolnej Europy“, którego kierownikiem jest były szef wywiadu amerykańskiego, Pool, a który ma na celu „ułatwienie ataku na kraje za żelazną kurtyną“.

W r. 1950 następuje na zachodzie wskrzeszenie „Socjalistycznej“ Międzynarodówki. Wskrzeszenie tego trupa nastąpiło na rozkaz Departamentu Stanu USA. Lenin dawno już zdemaskował socjaldemokratów, jako najlepszych pomocników imperializmu. Amerykanie próbują obecnie skorzystać z dwulicowości socjaldemokracji dla swych zbrodniczych celów. Do tej międzynarodówki wchodzą tacy ludzie, jak: Ciołkosz, Zaremba i mają za zadanie wzmacnianie łączności i uaktywnienie elementów WRN w kraju. O jaką działalność chodzi, wykazały nam procesy szpiegów i dywersantów.

Postanowienia „ustawy z r. 1951“ o utworzeniu sił zbrojnych z reakcyjnych elementów pochodzących z krajów, o których mowa w tej ustawie, już dawno wprowadzono w życie. Jawnie mówi się w Kongresie USA o utworzeniu „narodowych“ oddziałów zbrojnych, liczących około 25 000 ludzi, wyzyskując do tego celu bardzo często nędzę i głód tysięcy nieszczęśliwych ludzi z obozów dla przesiedleńców, którym uniemożliwiono powrót do Ojczyzny, wyzyskuje się w tym celu zbankrutowanych faszystów, jak Anders, i innych zbrodniarzy wojennych, własowców itp. O charakterze tych oddziałów zbrojnych mówił Foster Dulles. Chodzi mu o stworzenie „potężnej siły szturmowej“ i „rozmieszczenie jej w dogodnych punktach wzdłuż granic ZSRR i użycie jej“ przeciwko ustrojowi państwowemu i społecznemu, który ugruntował się w tym kraju.

Rząd amerykański przystąpił też do bezpośredniego wcielania obywateli państw demokracji ludowej do szeregów regularnej armii amerykańskiej. Członek Izby Reprezentantów p. Francis E. Walter stwierdził 13 kwietnia 1951 r., że „w wojsku amerykańskim służy już kilka tysięcy uchodźców, a nazwiska, które jeszcze przed paru laty widniały na listach obozów IRO, zjawiają się na listach naszych strat w Korei“. Na granicy Burmy i Tailandu amerykańscy agresorzy gromadzą wojska bankruta Czang Kai-szeka celem przerzucenia ich na terytorium Chińskiej Republiki Ludowej.

Specjalną i wybitną rolę w tych planach wyznaczyli amerykańscy podżegacze do wojny swemu wiernemu słudze, Tito.

Żerując na zaufaniu i sympatii, jakimi cieszą się narody Jugosławii przez swą walkę przeciwko faszyzmowi w czasie drugiej wojny światowej, Tito przy pomocy Rankowicza i jego UDB, który okazał się filią wywiadu amerykańskiego w Jugosławii, przystąpił do organizowania sieci szpiegowskiej i wywrotowych akcji w sąsiednich krajach demokracji ludowej.

Metody pracy titowców — to metody ich amerykańskich mocodawców. Posługiwano się przede wszystkim „dyplomatami". Major Arso Milatowicz przebywając w Bułgarii w charakterze titowskiego przedstawiciela „dyplomatycznego" został zdemaskowany jako organizator jednej z wywrotowych akcji szpiegowskich. Został on wydalony z terytorium Bułgarii. France Kawczyk występował również w charakterze „dyplomaty" mając misję o charakterze szpiegowskim. To samo można powiedzieć o Baldiczu, który został wydalony z Rumunii, jako organizator szpiegostwa i dywersji przeciwko ustrojowi ludowo-demokratycznemu tego kraju.

Po powrocie do kraju ludzie ci wracali do swej stałej pracy, zajmując kierownicze stanowiska w służbie wywiadowczej UDB.

Służba wywiadowcza UDB podzielona jest na referaty dla krajów demokracji ludowej. Do kierowania tymi referatami titowcy powołali najgorsze szumowiny, najbardziej reakcyjne, faszystowskie elementy. Takimi „wypróbowanymi" pracownikami UDB są Eddo Brajnik, były gestapowiec, który w czasie okupacji znajdował się w szeregach „Białej Gwardii" dowodzonej przez SS-manów, Swetysław Tomicz, również były gestapowiec, były agent faszystowskiej policji króla Borysa, wspomniany Voja Baldicz, prowokator znany z czasów okupacji, gdyż na jego doniesienie w roku 1943 wpadł w ręce gestapo cały Okręgowy Komitet KPS Krainy Tymockiej.

Jednym z zadań tych referatów obok organizowania dywersji i szpiegostwa w krajach demokracji ludowej — to tworzenie na terenie Jugosławii politycznych organizacji i oddziałów wojskowych, złożonych ze zbrodniarzy wojennych wypuszczonych na wolność i wrogów narodów krajów demokracji ludowej.

Podobieństwo metod pracy titowskiego UDB i amerykańskiego wywiadu mówi samo za siebie.

W ideologicznym przygotowaniu nowej wojny niepoślednią rolę odgrywa Watykan. Kierownicza hierarchia kościoła katolickiego jest ściśle związana z monopolami kapitalistycznymi, szczególnie z monopolami amerykańskimi, i zawsze popiera najbardziej reakcyjne profaszystowskie reżimy. Olbrzymią armię duchownych, misjonarzy, zakonników, rozrzuconą po całym świecie, wykorzystuje Watykan dla utrzymania w posłuszeństwie katolików, w duchu agresywnych planów anglo-amerykańskich podżegaczy wojennych. Watykan stał się jednym z najważniejszych ośrodków szpiegowskich bloku amerykańskiego.

Niedawne procesy szpiegów i dywersantów w krajach demokracji ludowej wykazały, jaką rolę przestępczą odgrywają agenci Watykanu w walce przeciwko władzy ludowo-demokratycznej. Wystarczy przypomnieć wrogą działalność kardynała Mindszentiego na Węgrzech, nuncjusza papieskiego Rivieri w Chińskiej Republice Ludowej, uprawiających szpiegostwo na zlecenie Watykanu i wywiadu amerykańskiego.

Należy przypomnieć niedawną sprawę nominacji na ambasadora Stanów Zjednoczonych przy Watykanie starego szpiega, gen. Clarka. Oświadczono przy tej nominacji, że amerykańskiego generała kieruje się do Watykanu w specjalnej misji dla „koordynowania walki z komunizmem". Zadaniem amerykańskiego generała miało więc być usprawnienie osławionej osi Waszyngton-Watykan, aby jeszcze bardziej służyła celom podżegaczy do trzeciej wojny światowej, celom agresywnego bloku północno-atlantyckiego.

O ile „ustawa z r. 1951" jest jeszcze jednym ogniwem w polityce imperializmu amerykańskiego zdążającego do opanowania świata, w polityce, której wyrazem jest

agresja amerykańska w Korei, odbudowa Wehrmachtu i uzbrajanie Japonii, sesja „Rady Atlantyckiej" w Rzymie poświęcona przyśpieszeniu zbrojeń państw, członków paktu północno-atlantyckiego, sojusz z krwawym katem Hiszpanii Franco, o tyle jednocześnie jest ona dowodem słabości imperializmu amerykańskiego i systemu kapitalistycznego w ogóle. Została ona uchwalona w chwili, kiedy wzrasta nieprzerwanie potęga obozu socjalizmu, obozu pokoju. Została ona uchwalona w chwili, kiedy mimo dużego wytężenia sił największe państwo kapitalistyczne w świecie — Stany Zjednoczone Ameryki Północnej nie potrafi złamać oporu bohaterskiego narodu koreańskiego, kiedy nieustannie wzrastają szeregi bojowników o pokój i kiedy oświadczenie Stalina wytrąciło imperialistom ostatnie nadzieje posiadania monopolu na broń atomową.

Imperialistyczni podżegacze do wojny tracą wiarę w swe siły. Najdobitniej dał temu wyraz Foster Dulles, który powiedział, że trzeba znaleźć jakąś inną drogę, aby powstrzymać czerwone armie, inne sposoby, aniżeli „usiłować stawiać im opór na ziemi przez przeciwstawienie żołnierza — żołnierzowi, armaty — armacie, czołgu — czołgowi".

Jak to zauważył minister spraw zagranicznych ZSRR Wyszyński podczas przemówienia w Komisji Politycznej ONZ, imperialiści mają silne obawy, że „ich czołg nie oprze się naszemu czołgowi, ich działo naszemu, a ich żołnierz nie oprze się naszemu żołnierzowi, albowiem nie ma pewności, czy ich żołnierz nie przestanie być ich żołnierzem i nie stanie się naszym żołnierzem".

Uchwalona przez Kongres Amerykański i podpisana przez Trumana haniebna „ustawa o 100 milionach" została przyjęta z głębokim oburzeniem przez pokój miłujące narody całego świata.

Efekt ustawy obliczonej jako dalsze ogniwo zimnej wojny, jako nowy prowokacyjny krok ku nowej wojnie światowej jest odwrotny do tego, którego spodziewali się projektodawcy tego aktu.

Ustawa zmobilizowała masy pracujące ZSRR i krajów demokracji ludowej do obrony swych pokojowych osiągnięć. Jan Kasprzyk z Centralnej Szkoły POM w Ursynowie pisze: „W odpowiedzi na ohydne plany tych, co uchwalili owe 100 milionów dolarów, nasi robotnicy meldują o przedterminowym wykonaniu drugiego roku Planu Sześcioletniego". Głos Kasprzyka jest głosem mas pracujących naszego kraju.

„Ustawa z r. 1951" zaostrzyła czujność mas pracujących i organów bezpieczeństwa w krajach obozu pokoju. Pierwsi „ambasadorzy" ustawy o 100 milionach dolarów, dywersanci i szpiedzy Osmanow i Sarancew wysłani do ZSRR, Iwanow, Gieorgiew i inni wysłani do Bułgarii, Głuchowski, Korwel i inni skierowani do Polski zostali schwytani i przykładnie ukarani.

Czujność i wytężona praca dla ojczyzny — to nasza odpowiedź podżegaczom wojennym, którzy planują zahamowanie naszego rozwoju gospodarczego i politycznego.

Zacieśnienie jedności z całym obozem pokoju — z ZSRR na czele — to gwarancja, że i tym razem plany podżegaczy do wojny runą.

Realizacja Planu 6—letniego
to wzmocnienie Obozu Walki o Pokój

NOWA KONSTYTUCJA W REALIZACJI PROGRAMÓW NAUKI O POLSCE WSPÓŁCZESNEJ W R. SZK. 1951/52

Opublikowanie projektu Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, ogólnonarodowa dyskusja nad nim i uchwalenie Konstytucji przez Sejm są to najdonioślejsze wydarzenia tegoroczne.

Nauczyciel nauki o Polsce i świecie współczesnym jest przyzwyczajony do czujnego obserwowania bieżącego życia politycznego i uwzględniania jego przejawów w konstruowaniu lekcji, toteż problematyka nowej Konstytucji wysunęła się od chwili ogłoszenia jej projektu na pierwszy plan pracy szkolnej. Zdajemy też sobie wszyscy sprawę z tego, że nie jest to problematyka chwilowo tylko aktualna, ale że już na stałe Konstytucja nasza powinna stać się osią programu.

Wyłania się zatem zagadnienie, jak ustosunkować się do obowiązującego w tym roku programu, jak pogodzić jego realizację z pracą nad Konstytucją.

Odrzucić należy kategorycznie wszelkie próby jednostronnego rozwiązania. Mechaniczne realizowanie punkt po punkcie dotychczasowego programu z pominięciem problematyki konstytucyjnej, jak również całkowite odejście od programu do nowych zagadnień — obie te koncepcje wydają się całkowicie błędne. Wychodząc z założenia, że Konstytucja nasza jest odbiciem współczesnej polskiej rzeczywistości, łatwo dostrzeżemy organiczny związek między tym, co stanowi treść programu nauki o Polsce, i artykułami ustawy zasadniczej. Płynie stąd wniosek, że i na lekcjach należy wiązać przewidzianą w planie tematykę programową z analizą tekstu Konstytucji. Nie ma to być bynajmniej jakimś sztucznym kompromisem. Przeciwnie, w ten sposób wzbogacimy nasze lekcje, a uczniowie nasi lepiej zrozumieją Konstytucję, gdy ujrzą, jak wyrasta ona z życia, jak jej przepisy zgodne są z rzeczywistymi osiągnięciami polskiego ludu pracującego.

Przy dydaktycznym opracowaniu zagadnień Konstytucji zwrócimy uwagę na układ tekstu, aby ustalić powiązanie jej treści z programem nauki o Polsce zarówno w klasie VII, jak i XI.

Wstęp do Konstytucji wyjaśnia historyczne warunki kształtowania się władzy ludowej.

Nawiązanie do postępowych tradycji narodu polskiego uwzględnimy na lekcjach historii w toku bieżącej realizacji programu. Natomiast na lekcjach nauki o Polsce podkreślimy je przy powtórzeniu końcowym.

Linią kierunkową całorocznej repetycji w roku bieżącym powinna być analiza bazy w ścisłym powiązaniu z nadbudową polityczną (państwem i prawem).

Odnośnie do okresu dwudziestolecia międzywojennego (Dział II) obok społeczno-gospodarczej charakterystyki Polski w stadium imperializmu omówimy szerzej klasową treść konstytucji 1921 r. i 1935 r.[1]) i ostrzej oświetlimy faszyzację aparatu państwowego[2]). Z drugiej strony podkreślimy dobitniej kierowniczą rolę KPP i dojrzewanie klasy robotniczej do roli hegemona w narodzie[3]).

Przy charakterystyce okresu okupacji 1939/44 (Dział III programu) korzystamy z materiałów opublikowanych z okazji dziesięciolecia powstania Polskiej Partii Robotniczej[4]). Pomogą one wykazać, że postulaty zawarte już wówczas w programie PPR stały się wytyczną walki o władzę dla mas ludowych. Zostały one zrealizowane przez PPR w Polsce Ludowej, a utrwalone ostatecznie w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Powstanie nowych państwowych form Polski Ludowej zwiążemy już z Manifestem PKWN z dnia 22 VII 1944 r. zaznaczając silnie wyzwoleńczą rolę Armii Radzieckiej i wszechstronną pomoc ZSRR.

Przy powtórzeniu tematów Działu IV „Polska Ludowa na drodze do socjalizmu" będziemy śledzić głównie etapy utrwalania władzy ludowej w Polsce. Silniej podkreślimy rewolucyjno-demokratyczny charakter tych zmian[5]), na przykład likwidację obszarnictwa dokonaną przez reformę rolną, unarodowienia przemysłu w związku ze złamaniem monopoli kapitalistycznych. Równocześnie wskażemy na elementy rewolucji proletariackiej rozwijającej się w ostrej walce z burżuazją i agentami obcego imperializmu; wskażemy na likwidację wielkiego i średniego kapitału, na budowę nowej, socjalistycznej ekonomiki, na umacnianie sojuszu robotniczo-chłopskiego. Dalszym etapem tej walki było rozgromienie odchylenia prawicowego w samej partii i zjednoczenie klasy robotniczej pod wodzą PZPR.

Utrwalanie dyktatury proletariatu odbywało się także na drodze skupiania wokół klasy robotniczej szerokich mas pracujących, wciągania ich do udziału w rządzeniu krajem przez rozbudowę terenowych rad narodowych.

---

[1]) St. Jędrychowski *Konstytucje Polski przedwrześniowej. Nowe Drogi* 1951, nr 5.

[2]) L. Grosfeld *Państwo przedwrześniowe w służbie monopoli kapitalistycznych.* Warszawa 1951.

[3]) H. Raort *Walka KPP z faszyzmem. Myśl Współczesna* 1951, nr 2, 8, 11/12.

[4]) *Uchwała Biura Politycznego KC PZPR w sprawie dziesięciolecia Polskiej Partii Robotniczej. Nowe Drogi* 1951, nr 6. *Dziesięciolecie Polskiej Partii Robotniczej. Materiały i dokumenty.* W-wa 1952.

[5]) *Uchwała Biura Politycznego* jw.

Ostateczną charakterystykę demokracji ludowej w Polsce jako formy dyktatury proletariatu (p. 14 programu) rozwiniemy i wzbogacimy przez odwołanie się do rozdziału I tekstu Konstytucji pt. „Ustrój polityczny".

Przeobrażenia gospodarki i układu sił klasowych w Polsce Ludowej w ostatnich latach (p. 20, 24 programu) ujmiemy z punktu widzenia osiągnięć. Uwydatnimy zwłaszcza rolę industrializacji, jako podstawowego czynnika w całym procesie budowy podstaw socjalizmu. Przy ogólnej charakterystyce przekształceń naszych stosunków społeczno-gospodarczych odwołamy się do rozdziału II Konstytucji. Zwrócimy uwagę na szerokie rozwinięcie artykułów dotyczących społecznej formy własności środków produkcji i na podkreślenie decydującej roli socjalistycznej własności państwowej. Uznanie indywidualnej własności środków produkcji chłopów, rzemieślników i chałupników (art. 12) należy wyjaśnić młodzieży, wskazując na odmienny stosunek władzy ludowej do dwóch układów gospodarczych: drobnotowarowego, gdzie źródłem własności jest praca, i prywatno-kapitalistycznego, gdzie źródło jej stanowi wyzysk cudzej pracy. Ochraniając własność pierwszą, państwo nasze zmierza do ostatecznego wyparcia i likwidacji własności prywatno - kapitalistycznej [1]).

Konstytucja, zapewniając opiekę i pomoc państwa indywidualnym gospodarstwom chłopów pracujących (art. 10), daje władzy ludowej nową, potężną broń dla zacieśnienia sojuszu robotniczo-chłopskiego.

Przy powtórzeniu tematów „Prawno-polityczna organizacja państwowa" (Dział IV D programu) potraktujemy już historycznie Małą Konstytucję z 19 II 1947 r., główną uwagę skupimy na analizie nowych form państwowo-prawnych według Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wskażemy, iż służą one utrwaleniu zdobyczy społeczno-gospodarczych ludu pracującego, osiągniętych w ciągu siedmiu lat istnienia Polski Ludowej, a jednocześnie odpowiadają potrzebom dalszej budowy socjalizmu w naszych obecnych konkretnych warunkach historycznych.

Formę demokracji ludowej pozna młodzież jako typ państwa socjalistycznego w pierwszej fazie jego rozwoju [2]). Charakter demokracji ludowej w sposób znamienny określa art. 1 Konstytucji: „W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej władza należy do ludu pracującego miast i wsi". Ta podstawowa zasada demokracji ludowej znajduje realne potwierdzenie w art. 2 określającym podporządkowanie organów władzy państwowej woli ludu; wyrazem jego jest prawo odwoływania przedstawicieli przez wyborców.

---

[1]) J. Górski *Kilka uwag w sprawie własności* (na marginesie projektu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej). *Nowe Drogi* 1951, nr 6.

E. Szyr *Węzłowe zagadnienia gospodarcze.* Tamże.

[2]) A. Sobolew *Demokracja ludowa jako forma politycznej organizacji społeczeństwa. Nowe Drogi* 1951, nr 5.

Naczelne organy władzy państwowej i administracji państwowej (rozdziały 3 i 4 Konstytucji) oraz terenowe organy władzy państwowej (rozdział 5) charakteryzować będziemy przeciwstawiając je stale konstytucjom burżuazyjnym, aby młodzież dokładniej zrozumiała rzeczywistą treść demokracji ludowej w ostrym przeciwieństwie do zakłamanej frazeologii konstytucyjnej krajów burżuazyjnych [1]).

Ostatnie punkty programu nauki o Polsce w dziale IV (p. 31—35) wzbogacimy obszerniejszym omówieniem podstawowych praw i obowiązków obywateli (rozdziały 7—8 Konstytucji). Posłuży nam ono do ostatecznego ukształtowania postawy obywatelskiej naszych absolwentów. Wyrazem jej powinno się stać zarówno jasne zrozumienie przez młodzież treści nowej Konstytucji, jak i trwałe postanowienie najlepszego wykonania swych obowiązków.

Ten ogólny szkic, sugerujący włączenie zagadnień nowej Konstytucji do programu nauki o Polsce kl. VII i XI w roku bieżącym, możliwy będzie do zrealizowania przez nauczyciela tylko w oparciu o jego stałą lekturę bieżącą artykułów wyjaśniających treść nowej Konstytucji (zwłaszcza w *Nowych Drogach* i *Trybunie Ludu*).

Nie rozwijamy odrębnie wskazówek dla klasy X.

W bieżącym numerze *Polski i Świata Współczesnego* drukujemy artykuł dotyczący sposobu opracowania Konstytucji Stalinowskiej. Jego autorka przedstawia szczegółowo, lekcja za lekcją, możliwości wiązania punktów ostatniego działu programu klasy X z pracą nad Konstytucją Związku Radzieckiego. Analogicznie można postępować przy opracowaniu Konstytucji Polski Ludowej.

W rezultacie takiego prowadzenia lekcji młodzież jednocześnie z przyswajaniem sobie materiału programowego pozna dobrze tekst Konstytucji, w której ciągle będzie szukała interesujących ją sformułowań, a ponadto praktycznie przekona się, jak prawna nadbudowa wyrasta ze społeczno-ekonomicznej bazy.

Odrębnym zagadnieniem jest sprawa pytań maturalnych i wymagań na egzaminie. Sądzimy, że niezależnie od tego, jaki procent pytań będzie dotyczył bezpośrednio Konstytucji, należy od młodzieży żądać, by przy odpowiedziach wiązała każdy problem z Konstytucją tak, jak nauczyć się tego powinna na lekcjach.

Sekcje nauki o Polsce i świecie współczesnym WODKO i PODKO powinny obecnie dopomóc nauczycielowi do realizacji programu przez opracowanie bardziej szczegółowych wytycznych do repetycji oraz wskazówek tyczących się opracowania zagadnień nowej Konstytucji i zakresu wyników.

---

[1]) St. Rozmaryn *Konstytucja socjalistyczna a konstytucja burżuazyjna. Nowe Drogi* 1951, nr 6.

MARIA PILECKA
Zaklików

LEKCJE O KONSTYTUCJI STALINOWSKIEJ W KLASIE X

W programie nauki o społeczeństwie dla klasy X, w dziale zatytułowanym „Socjalizm“ znajdujemy rozbudowaną obszernie tematykę ustroju socjalistycznego. Dział ten nie zawiera wprawdzie punktu, który by wskazywał wyraźnie na konieczność poświęcenia lekcji opracowaniu z młodzieżą Konstytucji Stalinowskiej, jednak konieczność opracowania tego tematu w klasach licealnych nie budzi wątpliwości.

Konstytucja Stalinowska jest konstytucją pierwszego na świecie państwa socjalistycznego, jest konstytucją zwycięskiego socjalizmu. Poznanie Konstytucji Stalinowskiej przez młodzież pogłębi i rozszerzy jej wiedzę o świecie współczesnym, o rozwoju społeczeństw, które poprzez rewolucyjne przemiany nieuchronnie dążą do socjalizmu i komunizmu. Poznanie Konstytucji Stalinowskiej uzupełni wiadomości uczniów o socjalizmie, pozwoli na dokładne zanalizowanie polityczno-prawnej nadbudowy w tej formacji. Konstytucja Stalinowska posłuży za doskonały przykład wskazujący, jak nowe, socjalistyczne stosunki produkcji wpływają na powstanie nowej nadbudowy, w jaki sposób ta nadbudowa umacnia i utwierdza socjalistyczną bazę, w jaki sposób wpływa na jej dalszy rozwój. Konstytucja Stalinowska interesuje nas także jeszcze i z tego względu, że przed społeczeństwem polskim stoi właśnie wielkie zadanie opracowania i uchwalenia nowej konstytucji, która ma być wyrazem już dokonanych i dokonywujących się przemian w stosunkach ekonomicznych i w strukturze społecznej.

Lekcja o Konstytucji Stalinowskiej powinna znaleźć się w programie kl. X, gdyż temat ten wiąże się logicznie z działem nauki o społeczeństwie poświęconym socjalizmowi. Jednak w tym roku należy w miarę możliwości, opracować ten temat także w kl. XI, aby młodzież nie opuściła szkoły bez znajomości zasad społecznego i politycznego ustroju ZSRR.

Jeśli uzupełnimy program kl. X nowym punktem, najwłaściwszym będzie umieszczenie go przy temacie 27, ponieważ tutaj omawiamy socjalizm i komunizm jako dwa szczeble rozwoju społecznego i, co ważniejsze, mówimy o konkretnych warunkach przejścia do komunizmu w ZSRR. Konstytucja Stalinowska jest właśnie stwierdzeniem tych konkretnych osiągnięć, które pozwalają na przejście do budowy komunizmu. Temat 27 można zatem rozszerzyć, dodając przed hasłem: „Konkretne warunki przejścia do komunizmu“ nowe hasło: „Konstytucja Stalinowska“.

Istnieje jeszcze inna możliwość wprowadzenia postawionego tematu do programu nauki o społeczeństwie, można bowiem przeprowadzić taką lekcję jako powtórzeniową, łącząc zagadnienie Konstytucji Stalinowskiej z syntetycznym ujęciem zagadnień socjalizmu.

Należy wówczas od początku tak opracowywać poszczególne punkty programu, aby nagromadził się w końcu materiał rzeczowy umożliwiający przeprowadzenie takiej lekcji. Program przeznacza na opracowanie zagadnień socjalizmu 20 lekcji. W każdej z nich możemy znaleźć sposobność, by przygotować odpowiedni materiał do lekcji powtórzeniowej o zaplanowanym temacie.

Temat pierwszy działu „Socjalizm" (punkt 19) zawiera omówienie podstawowych cech rewolucji socjalistycznej i powstających w ustroju kapitalistycznym przesłanek do zwycięstwa rewolucji. Powinniśmy tu zwrócić uwagę młodzieży na kształtowanie się władz proletariackich w okresie Rewolucji Październikowej, na pierwsze ustawy, zarządzenia i dekrety, które były wyrazem zmian dokonywających się w stosunkach ekonomicznych i społecznych, a jednocześnie wpływały na ich pogłębienie i utrwalenie. Odpowiedni materiał znajdziemy w *Historii WKP(b)* oraz w wydanych w tym roku *Pogadankach o społecznym i państwowym ustroju ZSRR* [1]).

W lekcji następnej (punkt 20) omawiając leninowsko-stalinowską naukę o dyktaturze proletariatu doprowadzimy młodzież do przekonania, że władza radziecka jest najwyższą formą tej dyktatury, że istnienie jej było koniecznym warunkiem ostatecznego zwycięstwa rewolucji socjalistycznej. Istnienie dyktatury proletariatu zarówno w okresie kształtowania się socjalizmu, jak i w okresie jego rozwoju i rozbudowy opiera się na sojuszu robotniczo-chłopskim. Sojusz ten był i jest niezbędnym warunkiem zbudowania socjalizmu. Należy więc w toku tej lekcji omówić rolę tego sojuszu, którego znaczenie i doniosłość podkreśla pierwszy artykuł Konstytucji Stalinowskiej słowami: „Związek Socjalistycznych Republik Rad jest socjalistycznym państwem robotników i chłopów".

Punkt 21 zawiera charakterystykę socjalistycznego sposobu produkcji. Nie jest to już dla młodzieży obce. Uczniowie przeważnie rozumieją, na czym polega socjalistyczna własność środków produkcji, jakie są jej cele, dlaczego w socjalistycznych warunkach konieczne jest planowanie i jakie ono ma znaczenie. Znają oni te sprawy z pogadanek, odczytów, dyskusji na lekcjach i na zebraniach organizacji szkolnych. Nauczyciel nie natrafi więc na poważniejsze trudności, gdy rozszerzy tę lekcję omawiając równocześnie odpowiednie artykuły Konstytucji Stalinowskiej, określające własność socjalistyczną i socjalistyczne gospodarstwo planowe.

Temat 22 daje możność wykazania zmiany w stosunkach ekonomicznych i społecznych, które dokonały się w latach 1917 — 1936, w okresie budowy socjalizmu w Związku Radzieckim. Dwa etapy budowy socjalizmu uwidocznią się wyraźnie przy zestawieniu zasad pierwszej konstytucji radzieckiej uchwalonej w r. 1918 oraz konstytucji z r. 1924

---

[1]) *Pogadanki o społecznym i państwowym ustroju ZSRR.* Wyd. PZWS 1951.

z zasadami Konstytucji Stalinowskiej z r. 1936. Posłużyć się możemy w tym wypadku artykułami konstytucji z r. 1918, które mówią o pozbawieniu praw wyborczych wszystkich wyzyskiwaczy żyjących z dochodów nieuzyskanych własną pracą, oraz dawnych członków kapitalistycznego aparatu państwowego, byłych policjantów, żandarmów itp. Artykuły te, w zestawieniu z odpowiednimi artykułami Konstytucji Stalinowskiej, mówiącymi o powszechnym prawie wyborczym, pozwolą nauczycielowi wykazać, jakim przeobrażeniom uległo społeczeństwo i jaki wyraz znalazły te przeobrażenia w nadbudowie.

Punkt 23 obejmuje również w znacznej mierze znane uczniom zagadnienia, z którymi stykają się oni stale w szkole i poza szkołą, swobodnie więc można rozszerzyć ten temat wykazując, jaki wyraz znalazły socjalistyczne stosunki wytwórcze w Konstytucji Stalinowskiej. Omówić trzeba socjalistyczny stosunek do pracy, którą każdy obywatel radziecki uważa za zaszczytny obowiązek i sprawę honoru. Odpowiednio do tych pojęć ukształtowały się zasady Konstytucji Stalinowskiej, która traktuje pracę jako obowiązek i sprawę honoru każdego obywatela, a zapewniając prawo do pracy, nakłada jednocześnie obowiązek ścisłego przestrzegania dyscypliny pracy. Należy tutaj także przytoczyć artykuł zapewniający wszystkim obywatelom radzieckim prawo do pracy i odpoczynku, do ubezpieczenia materialnego na starość, a także na wypadek choroby i utraty zdolności do pracy.

Temat 24 rozszerzymy włączając do jego treści omówienie artykułu Konstytucji, zapewniającego obywatelom radzieckim prawo do nauki, ponieważ odzwierciedla on istniejącą w społeczeństwie socjalistycznym konkretną możliwość kształcenia się, możliwość rozwoju kulturalnego wszystkich ludzi pracy.

Temat 25 nasuwa sposobność do omówienia cech charakteru człowieka żyjącego w społeczeństwie socjalistycznym. Należy tu wykorzystać artykuły określające stosunek do obywatela radzieckiego, artykuł mówiący o zaszczytnym obowiązku obrony socjalistycznej ojczyzny, artykuł nakazujący strzec, umacniać i pomnażać własność socjalistyczną. Posługując się tym materiałem możemy wykazać, że stosunek do pracy, do obrony socjalistycznej ojczyzny, do współżycia w socjalistycznym społeczeństwie wpływa decydująco na kształtowanie się cech charakteru człowieka radzieckiego, człowieka o moralności socjalistycznej, której zasady znajdują wyraz w wymienionych artykułach Konstytucji Stalinowskiej.

Punkt 26 należy uzupełnić, wykazując przy omawianiu moralno-politycznej jedności narodów radzieckich, że jest ona zbudowana na jedności podstaw ekonomicznych społeczeństwa i wspólnocie interesów robotników i chłopów oraz inteligencji pracującej, na tym, że ludzie radzieccy są pracownikami jednego socjalistycznego gospodarstwa, że chociaż istnieją jeszcze klasy społeczne, nie ma między nimi anatagonizmów, są to bowiem klasy zaprzyjaźnione, wspólnie budujące socjalizm i wspól-

nie walczące w jego obronie. Jedność narodów radzieckich wypływa nie tylko z braku antagonizmów klasowych, ale również z braku sprzeczności między poszczególnymi narodami. Każdy człowiek pracy w ZSRR posiada bowiem zagwarantowane Konstytucją prawo obywatelstwa w swej własnej republice, lecz równocześnie jest obywatelem Związku Republik Rad i na całym terenie państwa czuje się jak we własnej ojczyźnie. Jedność polityczna narodów radzieckich przejawia się również w dobrowolnym zjednoczeniu się w ramach Związku poszczególnych republik, okręgów i obwodów, w korzystaniu z jednakowych praw, niezależnie od tego, jaki naród zamieszkuje daną republikę, jak wielkie jest jej terytorium i zaludnienie. Jedność ta polega także na istnieniu władz związkowych, np. Rady Najwyższej, Prezydium Rady Najwyższej ZSRR, Rady Ministrów ZSRR, które są najważniejszymi organami władzy państwa związkowego i w tworzeniu których biorą udział wszyscy obywatele każdej republiki. Tę jedność polityczną umacniają: równe, powszechne, bezpośrednie i tajne wybory do wszystkich organów władzy państwowej. Delegaci wybrani przez społeczeństwo radzieckie są zobowiązani do składania sprawozdań z wypełniania instrukcji udzielonych im przez wyborców: jeśli zawiodą zaufanie, wyborcy mają prawo ich odwołać i wybrać innych. Jedność polityczna narodów radzieckich znajduje wyraz w Konstytucji Stalinowskiej, której artykuły mówią, że republika związkowa jest to „narodowe, radzieckie państwo socjalistyczne robotników i chłopów, które dobrowolnie wchodzi w skład Związku Radzieckiego na równych prawach z innymi republikami związkowymi".

Konstytucja Stalinowska zapewnia też republikom suwerenność, czyli samodzielne wykonywanie władzy państwowej na swoim terytorium we wszystkich kwestiach, z wyjątkiem tych, które dobrowolnie zostaną przekazane ogólnozwiązkowym władzom państwowym. Republiki związkowe mają prawo swobodnego wystąpienia ze Związku, posiadają własne konstytucje, w których odbijają się właściwości danego kraju, ich odrębność jednak nie koliduje absolutnie z obowiązkami dobrowolnie przyjętymi przez wstąpienie do Związku.

Opracowując temat 27 na podstawie posiadanych przez młodzież wiadomości należy doprowadzić do wniosku, że Konstytucja Stalinowska stanowi odbicie i podsumowanie zmian, które uwarunkowały przejście na drugi szczebel rozwoju społeczeństwa socjalistycznego — do komunizmu, że jednocześnie jej zasady, zastosowane w życiu, wpływają na szybsze tempo rozwoju, na coraz szybszą budowę rozwoju komunistycznego, czyli że z jednej strony w Konstytucji Stalinowskiej odbiły się zmiany dokonane w bazie, a z drugiej strony Konstytucja Stalinowska, jako część prawnej nadbudowy, wpływa z kolei na rozwój bazy, chroni ją i umacnia.

Rozwijając w punkcie 28 temat „ZSRR — wzorem dla narodów świata" możemy m. in. wskazać na zużytkowanie i Konstytucji Stalinowskiej w pracach nad Konstytucją Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Tak przygotowany materiał wykorzystamy na lekcjach utrwalających, na których zbierzemy wiadomości uczniów, uporządkujemy je, rozbijając temat na trzy zasadnicze części: A. socjalistyczna baza, B. zasady Konstytucji Stalinowskiej, C. rola Konstytucji Stalinowskiej jako nadbudowy socjalistycznej bazy. Przeznaczymy na to 3 godziny lekcyjne z rezerwy godzin przewidzianej przez program na powtórzenie działu.

Rozwinięcie punktu A ma być zebraniem wiadomości o bazie socjalistycznej w następującym np. porządku:

1. Warunki kształtowania się socjalistycznej bazy w ZSRR: dyktatura proletariatu (ze szczególnym podkreśleniem sojuszu robotniczo-chłopskiego i kierowniczej roli partii robotniczej).
2. Cechy socjalistycznej bazy:
   a) społeczna własność środków produkcji,
   b) brak klas antagonistycznych,
   c) podział produktów według pracy,
   d) koleżeńska współpraca i socjalistyczna pomoc wzajemna wolnych ludzi,
   c) zgodność stosunków produkcji z siłami wytwórczymi.
3. Rozwój bazy socjalistycznej w Związku Radzieckim:
   a) współistnienie elementów gospodarki kapitalistycznej, drobnotowarowej i socjalistycznej i walka klasowa na tym etapie;
   b) likwidacja gospodarki kapitalistycznej, przejście gospodarki drobnotowarowej na tory gospodarki socjalistycznej i kształtowanie się społeczeństwa nieantagonistycznego.
4. Metody budownictwa socjalistycznego: socjalistyczne współzawodnictwo pracy, walka o niskie koszty produkcji, racjonalizatorstwo i oszczędność.

Rozwijając punkt B. możemy posłużyć się egzemplarzem Konstytucji Stalinowskiej lub polecimy młodzieży sięgnąć do podręcznika pomocniczego *(Pogadanki o społecznym i państwowym ustroju ZSRR)*, z którego uczniowie i nauczyciel powinni byli korzystać już w toku opracowywania zagadnień socjalizmu.

Obecnie więc młodzież posługując się podręcznikiem z łatwością wyszuka i zbierze zasady Konstytucji Stalinowskiej. W celu ułatwienia wykazania różnic istniejących w bazie i nadbudowie w dwóch kolejnych etapach rozwoju społeczeństwa socjalistycznego musimy opracowanie tego punktu zacząć od rozpatrzenia pierwszych dekretów oraz konstytucji z r. 1918 i r. 1924, ponieważ zestawienie ich z Konstytucją Stalinowską pozwoli zaobserwować zmiany dokonywające się w okresie od Wielkiej Rewolucji Październikowej do chwili uchwalenia Konstytucji Stalinowskiej w r. 1936. Zestawienie to może odbywać się według następującego porządku:

1. Konstytucja 1918 r. i poprzedzające ją dekrety władzy rewolucyjnej:

a) dekret o powstaniu Państwa Radzieckiego;
b) dekret o powstaniu pierwszego rządu robotniczo-chłopskiego;
c) likwidacja prywatnej własności ziemi obszarniczej i nacjonalizacja przemysłu;
d) zniesienie stanów, ograniczeń narodowościowych i wyznaniowych;
e) Deklaracja Praw Narodów Rosji — prawo do samookreślenia narodów;
f) zatwierdzenie dekretów przez pierwszą konstytucję;
g) walka z elementami kapitalistycznymi przez ograniczenie prawa wyborczego.

2. Zasady Konstytucji Stalinowskiej jako konstytucji zwycięskiego socjalizmu:
   a) ZSRR jako państwo robotników i chłopów;
   b) Własność socjalistyczna;
   c) cechy gospodarki socjalistycznej — plany narodowe;
   d) praca i podział dóbr według zasad Konstytucji;
   e) prawa i obowiązki obywatela;
   f) kwestia narodowa i ustrój państwowy ZSRR;
   g) sposoby powoływania władz w ZSRR;
   h) kierownicza rola partii komunistycznej;
   i) przejście od socjalizmu do komunizmu.

Poczynając od punktu C należy postawić przed młodzieżą zadanie wykazania, że omówione zasady Konstytucji Stalinowskiej stanowią nadbudowę socjalistycznej bazy. Zadanie to mogło już być częściowo wykonane przy rozwijaniu punktu B, teraz jednak młodzież powinna już samodzielnie umieć wykazać, że Konstytucja Stalinowska:

a) wyrasta na bazie socjalistycznych stosunków produkcji;
b) jest odbiciem bazy;
c) umacnia ją i wpływa na jej dalszy rozwój w kierunku komunizmu.

Tak przeprowadzone lekcje utrwalające pozwolą na osiągnięcie następujących wyników:

1. Znajomość podstawowych zasad Konstytucji Stalinowskiej.
2. Zrozumienie przeobrażeń stosunków ekonomicznych, społecznych i prawnoustrojowych w okresie rewolucyjnego przekształcania się społeczeństwa kapitalistycznego w socjalistyczne.
3. Zrozumienie przeobrażeń bazy i nadbudowy we współcześnie istniejących państwach demokracji ludowej, a więc i w Polsce Ludowej.
4. Zrozumienie przeobrażeń i rozwoju społeczeństwa w dobie budownictwa socjalistycznego.
5. Zrozumienie zagadnienia socjalistycznej bazy i nadbudowy.
6. Zrozumienie konieczności rozwoju społeczeństw w kierunku komunizmu.

7. Obudzenie u młodzieży entuzjazmu wobec wielkiego dzieła budowy socjalizmu.

Ponieważ każdy temat dotyczący socjalizmu w programie nauki o społeczeństwie dla klasy X daje możność powiązania wyznaczonej problematyki z poszczególnymi zasadami Konstytucji Stalinowskiej, przeto może ona i powinna stać się ośrodkiem, wokół którego skupimy całkowicie powtórzenie działu „Socjalizm“. Tak opracowany materiał stanowić będzie wielką pomoc przy przerabianiu kursu nauki o Polsce i świecie współczesnym w klasie XI, przyczyni się do rozszerzenia wiedzy o socjalizmie, jego budowie i rozwoju; pozwoli na głębsze zrozumienie roli Związku Radzieckiego w okresie drugiej wojny światowej i w dobie współczesnej; pozwoli odnaleźć w ustroju demokracji ludowej cechy państwa socjalistycznego; obudzi i wzmocni entuzjazm młodzieży i wolę wzięcia czynnego udziału w kształtowaniu ustroju sprawiedliwości społecznej.

Z PRACY NAUCZYCIELA NAD LEKTURĄ MŁODZIEŻOWĄ

Czytelnictwo młodzieży, zwłaszcza klas siódmych, w zakresie nauki o Polsce jest zbyt słabo popularyzowane. Pierwsze lata powojenne cechował istotnie brak odpowiedniej lektury, lecz obecnie ogromna jej obfitość stanowi dla nauczyciela bogate źródło pomocy.

Zanim sprawa czytelnictwa młodzieży klas siódmych opracowana zostanie wszechstronnie, rozważmy ją na przykładzie, z którym zapewne zetknął się każdy oświatowiec.

Rok 1951 poświęcony był uczczeniu 25-lecia śmierci Feliksa Dzierżyńskiego. Wiele uwagi powinien był poświęcić tej rocznicy zarówno nauczyciel języka polskiego, jak historii, lecz szczególnie nauczyciel nauki o Polsce i świecie współczesnym. Zaczynając lekcje w klasie VII od charakterystyki Wielkiej Rewolucji Październikowej i budownictwa socjalizmu w ZSRR uwzględnił w nich niewątpliwie rolę Feliksa Dzierżyńskiego jako współtwórcy Kraju Rad. W związku z walką proletariatu o władzę w odbudowanej Polsce znów nawiązał do roli Dzierżyńskiego jako członka Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego w 1920 r. Ponownie — przedstawiając budowę zrębów władzy ludowej (Dział IV, p. 15, 16) i nawiązując do historycznej roli klasy robotniczej, powinien na plan pierwszy wysunąć Feliksa Dzierżyńskiego, przedstawiciela rewolucyjnych tradycji proletariatu polskiego.

W 25-lecie śmierci Feliksa Dzierżyńskiego odbyło się wiele uroczystości, wystaw, wieczorów świetlicowych, które zbliżyły młodzież do postaci największego polskiego rewolucjonisty. Uzupełnieniem tych przeżyć powinna być lektura utrwalająca poznanie okresu historycznego i działalności Dzierżyńskiego.

Jakim materiałem dysponuje nauczyciel?

Pełny wykaz bibliograficzny za rok 1951 obejmuje następujące pozycje:

1. Dzierżyński F. *Pamiętnik więźnia,* KiW 1951. Str. 99.
2. Dzierżyński F. *Pisma wybrane,* KiW 1951. Str. 494, tabl. 10.
3. (Dzierżyński) *Feliks Dzierżyński 1877—1926.* KiW 1951. Str. 220, tabl. 19.
4. (Dzierżyński) *Feliks Dzierżyński we wspomnieniach i wypowiedziach.* KiW 1951. Str. 116, tabl. 1.
5. *W 25 rocznicę śmierci Feliksa Dzierżyńskiego. Nowe Drogi* 1951. Nr 3.
6. (Dzierżyński) *Feliks Dzierżyński.* MON 1951. Str. 32.
7. Bezymieński A. *Feliks Dzierżyński. Fragment poematu.* KiW 1951. Str. 24.
8. Daniszewski T. *Feliks Dzierżyński,* Czyt. 1951. Str. 61.
9. Daniszewski T. *Feliks Dzierżyński, nieugięty bojownik o zwycięstwo socjalizmu.* KiW 1951. Str. 106, tabl. 15.
10. German J. *Opowiadania o Feliksie Dzierżyńskim.* KiW 1951. Str. 219.
11. German J. *Spacer więzienny.* KiW 1949. Str. 19.
12. Lewin L. *Poemat o Dzierżyńskim.* MON 1951. Str. 34.
13. *Opowiadania o Feliksie Dzierżyńskim.* Czyt. 1951. Str. 268.
14. Rudnicka H. *Płomień gorejący.* NK. Str. 216.
15. Sopoćko K. *Feliks Dzierżyński w rysunkach.* NK. Tabl. 20.
16. Zatorska A. *O Feliksie Dzierżyńskim w 25 rocznicę śmierci.* MON 1951. Str. 54.

Pierwszym zadaniem jest wyodrębnienie publikacji typu źródłowego, które służyć będą za teksty analizowane pod kierunkiem nauczyciela. Są to prace samego Dzierżyńskiego: *Pisma wybrane, Pamiętnik więźnia.* Stąd czerpać będziemy też cytaty do gazetek ściennych, referatów itp. pamiętając, że zastosowanie ich wymaga dobrej znajomości warunków historycznych. Odmiennym typem źródła są teksty dokumentów partyjnych oceniających działalność F. Dzierżyńskiego bezpośrednio po jego śmierci, a mianowicie cenne i piękne słowa Józefa Stalina oraz komunikat KC KPP z lipca 1926 r. i list KC KPP do KC WKP(b) (*Nowe Drogi* 1951, nr 3).

Wartość jako źródła mają częściowo także wspomnienia o Feliksie Dzierżyńskim, lecz wymagają informacji o autorach wypowiedzi.

Pozostałe pozycje sklasyfikujemy znów według typów opracowań: biografie na szerokim tle historycznym, np. Daniszewskiego, służyć będą za pomoc przy realizacji programu przez nauczyciela, a także do opracowania referatów, planu wystaw itp. Mogą oczywiście stanowić także przedmiot lektury zbiorowej (np. według okresów chronologicznych, w powiązaniu ze znanymi już dziejami polskiego ruchu robotniczego) bądź indywidualnej — dla dojrzalszej młodzieży.

Inaczej, ale także przeważnie w pracy zbiorowej korzystać będziemy z utworów poetyckich poświęconych Dzierżyńskiemu, np. Lewina, Bezymieńskiego; służyły one do wzbogacenia programów urządzanych akademij i wieczornic.

Musimy jeszcze rozpatrzyć, jako odrębną grupę wydawnictw, beletrystykę biograficzną Germana *Opowiadania o Feliksie Dzierżyńskim*. Ukazało się ono w kilku wydaniach, zyskało popularność dzięki prostej, przystępnej formie. Osobno na przykładzie Rudnickiej zanalizujemy dokładniej, jakie walory poznawcze i wychowawcze może mieć jej powieść dla nauki o Polsce.

Pod względem poznawczym najważniejsze elementy stanowią: faktografia z uwzględnieniem chronologii oraz wierność w stosunku do źródeł.

Konstrukcja pracy oparta jest na szeregu obrazów, które fragmentarycznie ukazują centralną postać bohatera: Feliksa Dzierżyńskiego. Ciągłość powieści opiera się na wątku biograficznym sieroty Pawełka oraz grona jego rówieśników. Na Dzierżyńskiego patrzymy w powieści oczami dzieci, które stopniowo wyrastają na bojowych proletariuszy. Wraz z nimi dojrzewa i problematyka powieści. Stąd wynika znaczna różnica między stopniem trudności pierwszych i ostatnich rozdziałów. Koncepcja autorki ukazania bohatera na tle przeżyć dziecięcych i młodzieżowych jest cenna, chociaż nie zawsze mogła być konsekwentnie rozwiązana. W całej powieści Dzierżyński nadmiernie odosobniony jest od mas robotniczych. Brak ten, wynikający z konstrukcji pracy, wyrównywa autorka legendą, jaka opromienia „towarzysza Józefa", bądź dialogami o sprawach partyjnych, odcinających ostro zbyt trudną problematykę od treści przeżyć dziecięcych (np. str. 29, str. 11—117 i inne).

Z punktu widzenia historii polskiego ruchu robotniczego autorka przedstawiła okres 15 lat, mianowicie od r. 1899 do 1914. Uczyniła próbę powiązania zasadniczych etapów wzrostu fali rewolucyjnej (1905—1907) oraz jej spadku w latach reakcji stołypinowskiej i ponownego wzrostu przed pierwszą wojną światową. Każdą z tych faz charakteryzuje odpowiednim, trafnym doborem faktów; przeważa jednak analityczne ujmowanie zjawisk, np. reakcja stołypinowska znajduje odbicie w rozdziałach: Ciężkie dni czerwonej Łodzi, Po powrocie z więzienia. Brak syntetycznego ujęcia w zamknięciu poszczególnych etapów, wskazującego, że mimo porażek proletariat osiągał coraz wyższy poziom, dojrzewał do roli hegemona w rewolucji. Kierownicze stanowisko partii silnie podkreślane jest w całej akcji, zwłaszcza w latach 1904—1905.

Fakty historyczne zestawione są dość wiernie według pracy Daniszewskiego *Feliks Dzierżyński, jego życie, praca, walka* (Warszawa 1948), a więc pracy zawierającej obfity materiał do całości ruchu robotniczego omawianych lat. W powieści Rudnickiej tematyka ta zajmuje słusznie główne miejsce. Brak jednak odbicia charakterystycznych dla tego okresu zjawisk ekonomicznych, jak np. kryzysu w latach 1900—1903, monopoli-

zacji w przemyśle i wynikających z niej nowych form walki klasowej. Brak także dość szczegółowego materiału dla odtworzenia tła obyczajowego ówczesnej Warszawy i Łodzi, którą tak znakomicie odmalował Lucjan Rudnicki w swej książce *Stare i nowe*.

W tematyce dziejów ruchu robotniczego wysuwa autorka na plan pierwszy kwestie ideologiczne, które omówimy w związku z centralną postacią, Feliksem Dzierżyńskim.

Układ sił klasowych ukazany jest odpowiednio do zasadniczych sprzeczności między proletariatem i burżuazją. Proletariat ma wielu przedstawicieli w postaciach głównych bohaterów młodzieżowych oraz ich rodzin, przy tym występuje zróżnicowanie środowisk od warsztatu rzemieślniczego do wielkich zakładów przemysłowych, jak: Lilpop, Rau i Loewenstein, Scheibler i Grohman itp. Burżuazja reprezentowana jest z natury rzeczy mniej licznie, zróżnicowanie jej ogranicza się do typu przedsiębiorcy oraz jaskrawo zarysowanych bezimiennych postaci wielkiej burżuazji na dworcu łódzkim (str. 71 i następne); pośrednio trafnie zarysowana jest charakterystyka aparatu wykonawczego burżuazji przemysłowej: administratorów, inżynierów, przekupnych majstrów itp. — tych wszystkich, którzy realizowali wyzysk kapitalistyczny w dokuczliwych i okrutnych formach.

Charakterystykę burżuazji uzupełnia obraz służącego jej interesom aparatu administracji carskiej z jej typowymi przedstawicielami: sędziami, dozorcami, całą armią szpiclów i żandarmów.

Bardzo zręcznie przeciwstawiła autorka zaciętych w swej nienawiści dowódców armii carskiej szeregom żołnierskim, wśród których ukazała ludzkie oblicze rosyjskich chłopów i robotników. Pouczający jest dla młodzieży epizod, jak Grisza Pastuchow ze ślepego narzędzia caratu przeobraża się w bojowego proletariusza. Kilkakrotne sceny bratania się żołnierzy rosyjskich z tłumem rewolucyjnym pogłębią u młodzieży zrozumienie sojuszu rewolucjonistów polskich i rosyjskich w okresie ucisku carskiego i przybliżą urzeczywistnienie idei międzynarodowej solidarności proletariatu, który żywiołowo łamie sztuczne zapory nienawiści, wznoszone przez rządy kapitalistyczne.

W charakterystyce układu sił klasowych bardzo słabo zarysowane jest chłopstwo oraz inteligencja, a przecież Dzierżyński domagał się w roku 1905 manifestu do chłopów, doceniał ich rolę jako sojusznika rewolucji.

Nauczyciel może stwierdzić, że typowość ludzi i zjawisk nie budzi w powieści Rudnickiej zastrzeżeń pod względem oceny klasowej. Typowość ta, zbyt ostro jednak uwypuklona, staje się schematem; brak indywidualnej treści psychologicznej, która w umysłach młodzieży silniej wiązałaby szereg postaci z ówczesną rzeczywistością historyczną.

Na tle rozbicia polskiego ruchu robotniczego Feliks Dzierżyński występuje wyraziście jako przywódca rewolucyjnej części klasy robotniczej. Zagadnienia walki z PPS nasuwają się zarówno w dialogach o treści pro-

gramowej, jak w epizodach konkretnej akcji. Niewątpliwie ten trudny dla młodzieży problem został jej udostępniony. Zbyt mało stosunkowo miejsca poświęcono sprawie rozłamu w PPS w r. 1906; uboczna wzmianka nie wyjaśni czytelnikom, że rewolucja 1905 r. odkryła masom robotniczym agenturalną rolę kierownictwa PPS.

Rewolucyjność Feliksa Dzierżyńskiego odtworzona została w szeregu żywych i mocnych epizodów. Uderzająca jest u niego jasna świadomość celu walki na każdym etapie i niezachwiana wiara w ostateczne zwycięstwo rewolucji. Autorka doskonale podkreśliła świetną, ofensywną taktykę Dzierżyńskiego stosowaną w akcjach masowych, jego mobilizującą rolę wobec mas robotniczych oraz bojową postawę we wszelkich okolicznościach, zwłaszcza jego przewagę moralną nad ciemięzcami, których gromi i demaskuje, mimo że jest prawie bez przerwy ofiarą ich przemocy. Siła porywających słów Dzierżyńskiego jeszcze dobitniej przemawiałaby do umysłów młodzieży, gdyby autorka częściej korzystała z oryginalnej spuścizny po Dzierżyńskim (*Pisma wybrane*) i np. z pięknych listów z zesłania. Stanowiłyby one doskonałe wprowadzenie motywów tęsknoty za ojczyzną, „...nie za tą ojczyzną, którą wymyślili filistrzy, lecz za tą, która w duszy mej tak utkwiła, iż nic nie będzie w stanie jej stamtąd wymieść, chyba wraz z duszą" (str. 23). Autorka pominęła w ogóle stosunek Dzierżyńskiego do sprawy narodowej, co obecnie, w okresie walki o front narodowy, jest znacznym brakiem i co nauczyciel przy omawianiu lektury z młodzieżą powinien uzupełnić.

Mimo to ogólna charakterystyka Dzierżyńskiego wydaje się wierna, stanowi pozytywny wkład do literatury młodzieżowej.

Obok Dzierżyńskiego wysunęła autorka jako autentyczne historycznie postacie Rosołów, zwłaszcza młodocianego Antka, który powinien być jak najbliżej znany młodzieży. W rozdziale „Między marzeniem a rzeczywistością" i w innych daje autorka żywą i trafną jego charakterystykę. Spośród działaczy tego okresu wspomniany jest Marcin Kasprzak, natomiast brak skojarzeń z Julianem Marchlewskim i Różą Luksemburg (jedna tylko wzmianka); skojarzenia takie zawsze mają dużą wartość poznawczą.

Zespół faktów historycznych w okresie lat 1899—1914 zestawiony jest w powieści Rudnickiej na ogół z zachowaniem następstwa chronologicznego, natomiast bez ciągłości historycznej. Przerwy w działalności Dzierżyńskiego w kraju, spowodowane zesłaniem bądź pobytem za granicą, stwarzają pustkę sztucznie wypełnioną przez autorkę fragmentami z życia Pawła i jego towarzyszy.

Rok 1905 poprzedzony jest faktami doniosłymi dla narastania fali rewolucyjnej w ciągu 1904 r., a więc manifestacją w związku ze sprawą Marcina Kasprzaka, strajkiem murarzy, akcją przeciw poborowi, wzrostem nastrojów rewolucyjnych w szeregach armii carskiej. Natomiast szczupły jest dobór faktów obrazujących tok rewolucji 1905 roku, miano-

wicie: strajk szkolny, manifestacja pierwszomajowa, strajk w Hucie Bankowej; najjaskrawiej występuje brak powiązania z bohaterskimi dniami czerwcowymi Łodzi. Zamknięcie okresu rewolucji stanowi obraz lokautu łódzkiego (od grudnia 1906 r.).

Okres reakcji w latach 1908—1912, najmocniej odmalowany w rozdziale „Ciężkie dni czerwcowe w Łodzi“, zapozna młodzież z egoizmem klasowym burżuazji, z metodami łamania ludzi przymusem ekonomicznym, z prowokacją i ohydnym systemem policji carskiej. Brak tu znów postaci pierwszoplanowej — Feliksa Dzierżyńskiego. Nie uwzględniono np. jego *Pamiętnika więźnia* z r. 1903; kilka zdań oryginalnego tekstu stanowić będzie cenne uzupełnienie i zbliży młodzież do tego etapu jego życia. Rok 1912, rok masakry nad Leną, stał się dla autorki tłem, na którym w pięknej formie daje przykład solidarności rewolucjonistów polskich i rosyjskich. Feliks Dzierżyński występuje w epilogu powieści znów na szlaku zesłania w bardzo mocnym epizodzie zwycięskiego oporu więźniów przeciw przemocy sług carskich. Jednak zakończenie dziejów Feliksa Dzierżyńskiego na roku 1914 nie jest uzasadnione ani chronologią, ani koniecznością historyczną. Słuszniej będzie, jeśli uzupełnimy opowieść o bohaterze, zamykając ją datą przełomu historycznego 1917 roku, np. obrazem wyzwolenia Dzierżyńskiego przez zwycięską Rewolucję Październikową.

Z punktu widzenia przydatności szkolnej dla lepszej orientacji w przedstawionych faktach byłoby pożądane umieszczenie na końcu książki krótkiej biografii Feliksa Dzierżyńskiego w formie zestawienia chronologicznego.

Pod względem wychowawczym książka Rudnickiej ma duże walory. Wskazuje młodzieży wzór człowieka realizującego w życiu codziennym moralność komunistyczną oraz wzór bohatera torującego drogę do zwycięstwa rewolucji, do triumfu sprawiedliwości nad starym światem wyzysku i upodlenia. Potęga idei socjalizmu, której służył Dzierżyński, owładnie silniej umysłami młodzieży przez skojarzenie z postacią nieugiętego bojownika. Lektura ta przyspieszy dojrzewanie świadomości politycznej przez głębsze wniknięcie w dzieje polskiej klasy robotniczej i jej walk ideologicznych. Dorastanie młodego Pawła i jego rówieśników do roli bojowników rewolucji (zapoczątkowane zbyt naiwną dla naszej młodzieży opowieścią o drużynie Janosika) rozwinięte jest w dalszym toku akcji ciekawie i dość naturalnie. Sugeruje młodzieży pogłębienie wielu pięknych cech charakteru, jak: bezgranicznego poświęcenia dla zwycięstwa socjalizmu, bojowej odwagi w przełamywaniu trudności, wiernej przyjaźni, serdecznego stosunku do młodszych i słabszych itp.

Przedstawiona powyżej obszerna analiza powieści pokazuje, jak liczne wątki tematyczne z lektury powieściowej może nauczyciel wysunąć do przepracowania z młodzieżą. Nadaje się ona do korzystania zwłaszcza w pracy kółek historycznych i stanowić będzie doskonałe pogłębienie wiadomości uczniów.

A. Z.

FRANCISZEK CZERWIŃSKI
Łódź

O TWÓRCZĄ REALIZACJĘ NASZYCH PROGRAMÓW

W chwili obecnej do najważniejszych problemów politycznych i wychowawczych w naszej pracy należy omawianie walki o przezwyciężenie trudności gospodarczych. Temat „Źródła i sposoby przezwyciężenia obecnych trudności gospodarczych" urasta obecnie do roli zasadniczego tematu programowego, którego w szkole nie tylko pominąć nie wolno, ale trzeba go omówić gruntownie i wszechstronnie. Należy jednak stwierdzić, że w szeregu szkół nie docenia się znaczenia tego tematu. Niektórzy nauczyciele klas siódmych, dziesiątych czy jedenastych na zapytanie, jak opracowali zagadnienie obecnych trudności gospodarczych, odpowiadają z zadowoleniem, bo w poczuciu dobrze spełnionego obowiązku, tak: „Sprawę tę omówiłem na porannym apelu szkoły" albo „Przy tych sprawach zatrzymałem się dłużej na porannej prasówce", albo „Przy każdej okazji, przy omówieniu innych spraw gospodarczych nawiązuję do chwili bieżącej i wyjaśniam sprawę, gdzie się tylko da, i to bardzo często" itd.

Odpowiedzi te świadczą o poważnym nieporozumieniu. Wprawdzie słuszne jest i konieczne, że się „sprawy te porusza na apelu, prasówce i przy każdej okazji", ale te informacje, pogadanki i wyjaśnienia stanowią jedynie elementy towarzyszące, stanowią tzw. „co nowego na froncie gospodarczym", jednak właściwą postawę patriotyczną w dzisiejszej konkretnej sytuacji gospodarczej będziemy mogli kształtować u naszej młodzieży, jeśli ona zrozumie, opanuje i będzie umiała wyjaśnić innym przede wszystkim dysproporcje między tempem rozwoju naszego socjalistycznego przemysłu a tempem rozwoju naszego rolnictwa w przeważającej swej części indywidualnego. Tej sprawy nie wyjaśnia się przy okazji i mimochodem. Do tego potrzebne są specjalne lekcje, do których nauczyciel musi się gruntownie przygotować (okazja dla ośrodków). Przedmiotem, z którym omówienie trudności gospodarczych najściślej się wiąże, jest nauka o Polsce i świecie współczesnym. Znamienne jest, że nauczyciele na pytanie „jak zanalizowali omawiany temat" odpowiadali bardzo ogólnikowo. Inne, mniej ogólnikowe wypowiedzi świadczyły o wąskim i niepełnym ujęciu, tak że mimo pewnych elementów słusznych były raczej błędne. Jedna z koleżanek stwierdziła: „Temat ten omówiłam, a właściwie młodzież sama sprawę wyjaśniła tłumacząc, że nastąpił odpływ ludności ze wsi do miast, przez co wzrosła liczba ludności w mieście, a ubyło ilości rąk do pracy na wsi".

Jeżeli na tym wyjaśnienie się zakończyło, to mamy tu do czynienia z wielkim niedociągnięciem. Przyczyną stosunkowo słabego tempa wzrostu produkcji rolnej nie jest rzekomy brak rąk do pracy na wsi, lecz małe uprzemysłowienie wsi i zacofanie gospodarcze drobnych gospodarstw. Jedynie więc jeszcze bardziej wzmożony rozwój przemysłu otworzy możliwości szybszego rozwoju rolnictwa.

Taka jest jedyna droga przezwyciężenia trudności gospodarczych na obecnym etapie realizacji Planu Sześcioletniego. Jest to ten ważny wniosek, jaki należy wyprowadzić z analizy obecnej sytuacji gospodarczej, przeprowadzonej w referacie wicepremiera Minca.

Tak właśnie postawił sprawę kol. M. na lekcji w klasie XI. Umiejętnie zastosowany środek dydaktyczny polegał u niego na tym, że nie czytał punktów referatu wicepremiera Minca, lecz kazał podawać uczniom przykłady z ich własnych obserwacji

poczynionych w dziedzinie życia polityczno-gospodarczego za okres od początku wakacji do chwili obecnej i pomagał im wysnuwać wnioski, które po usystematyzowaniu doprowadziły do możliwości sformułowania ich w sposób zgodny z głównymi tezami referatu wicepremiera. Punkty podane do dyskusji słusznie zaczynały zagadnienie od spraw najbardziej uczniom znanych, by główna myśl referatu wicepremiera stała się w lekcji raczej ostatecznym wnioskiem. Mówiono więc kolejno o tym, że:

1. wieś dziś lepiej jada, a mniej hoduje;

2. hodowla jest utrudniona, bo warunki klimatyczne spowodowały słabszy urodzaj — głównie ziemniaków — słabsze są też nadzieje na przyszłe zbiory zboża;

3. zapotrzebowanie miast wzrasta, bo liczba ludności miast zwiększyła się w związku z rozwijającym się przemysłem;

4. elementy spekulanckie ożywiły swą działalność;

5. siłę obronną kraju wzmacnia się przez rozbudowę przemysłu;

6. wsiom spółdzielczym potrzeba maszyn, a maszyny daje przemysł, którego rozbudowa jest konieczna, bo wyżywienie miast wymaga tworzenia nowych wielkich gospodarstw uspołecznionych.

Te rozważania umożliwiły młodzieży dojście do następujących wniosków:

1. Wieś musi dopędzić przemysł przez uspółdzielczenie się i mechanizację, a to jest możliwe jedynie wtedy, gdy tempo rozwoju przemysłu będzie nadal szybko wzrastało.

2. Wieś musi wykonać swe zobowiązania w stosunku do miast w dobrze zrozumianym interesie własnym, a państwo powinno wsi pomóc, co też czyni dostarczając np. importowanej paszy.

3. Wzmożona praca i jednocześnie zwalczanie elementów spekulanckich oraz wrogiej, demobilizującej propagandy jest w obecnej sytuacji nakazem patriotyzmu.

Tematom powyższym powinna być przez nas poświęcona taka liczba lekcji, jaka w praktyce okaże się konieczna, by osiągnąć cel. Nas obowiązuje bowiem nie dogmatyczny, lecz twórczy stosunek do programu. Taki stosunek w tym konkretnym wypadku wykażemy, jeśli niezależnie od tego, jaka tematyka w tej chwili była przerabiana w rozkładzie materiału, poświęcimy już teraz 1—2 lekcje na dokładne omówienie wskazanego problemu, który z kolei pogłębimy wtedy, gdy już zgodnie z programem przejdziemy do zagadnień wiążących się z tymi kwestiami (kl. VII, dział IV „Gospodarka Polski Ludowej", program str. 12, 13 i następne; kl. XI tematy nr: 28, 45, 48, 49). Czasu nam nie zabraknie. Orientacyjny wymiar godzin, przewidziany na tematy kiedyś bardziej, a dziś już mniej aktualne, można śmiało zmniejszyć na korzyść najaktualniejszych.

Tak pojmuję kształcenie młodzieży na świadomych i aktywnych budowniczych socjalizmu i analizowanie drogi, po której kraj nasz zdąża do socjalizmu (*Program* „Cele" str. 3).

Tak pojmowałem realizację programu „w gorące dni" reformy walutowej, tak pojmuję ją dziś przy omawianiu trudności gospodarczych i tak widzę realizację programu jutro przy analizowaniu projektu nowej Konstytucji.

O UDOSKONALENIE METOD PROWADZENIA LEKCJI

Redakcja czasopisma *Polska i Świat Współczesny* otrzymuje ostatnio z różnych stron kraju uwagi nauczycieli dotyczące metod prowadzenia lekcji.

Kol. Jan Zieliński z Kielc zastanawiając się nad przyczynami słabych wyników nauczania w zakresie nauki o Polsce i świecie współczesnym, jakie zaobserwował w wielu szkołach, dochodzi do następującego wniosku:

> „Przyczyna tkwi często w metodzie pracy nauczyciela. Pierwszy błąd polega na nadużywaniu metody wykładowej, która, stosowana zbyt często, powoduje zanik aktywności uczniów, zajęcie przez nich postawy biernej wobec poruszanej na lekcji tematyki.

Metodę wykładową na lekcjach nauki o Polsce i świecie współczesnym można i należy stosować tam, gdzie nie możemy odwołać się do przeżyć, doświadczeń i spostrzeżeń uczniów. W innych wypadkach nauczyciel powinien stosować metodę dyskusyjną czy seminaryjną. Uczniowie będą mogli się wtedy wypowiadać, będą uczyli się samodzielnie myśleć i krytycznie oceniać zjawiska".

Słuszne dążenie do ożywienia lekcji, do zredukowania wykładu do niezbędnego minimum występuje u wielu nauczycieli. Stąd wypływa ich zainteresowanie problemem pomocy naukowych i możliwości stosowania ich na lekcjach nauki o Polsce i świecie współczesnym.

Kol. Stefan Piękoś z Radomia przypomina, że typów pomocy naukowych, z których nauczyciel i uczniowie mogą korzystać, jest bardzo wiele.

„Pomocami na lekcjach nauki o Polsce i świecie współczesnym mogą być wszelkie podręczniki i mapy, lektura pomocnicza i obrazy, wykresy i wycinki z gazet, czasopisma, ilustracje, albumy itp. Używać ich należy tak, by ułatwiły młodzieży zrozumienie i zapamiętanie poruszanych kwestii, by wzbudziły zainteresowanie tematem i ożywiły podawanie suchych faktów".

Zwraca też uwagę kol. Piękoś na możliwość tworzenia pomocy naukowych własnymi siłami szkoły:

„Niektóre pomoce mogą przygotować sami uczniowie lub nauczyciel przy pomocy uczniów. Należą do nich mapy specjalne (np. mapa pochodu Armii Czerwonej w drugiej wojnie światowej, mapy frontów itp.), różnego rodzaju wykresy (np. udział kapitału zagranicznego w naszym przemyśle w okresie dwudziestolecia międzywojennego), tabele ilustrujące osiągnięcia Planu Trzyletniego i założenia Planu Sześcioletniego, schematy organizacji władz w ZSRR i w Polsce Ludowej, fotogazetki poświęcone poszczególnym krajom obozu i postępu, walce o pokój, Ludowemu Wojsku Polskiemu itp. Tematów jest wiele i na każdej lekcji można mieć pomoc w postaci tablicy z wykresem lub zajęciami".

Ze swej strony przypominamy, że w nr 4 (18) z r. 1951 zamieściliśmy artykuł kol. Władysława Skoczylasa *Próba zastosowania w kl. VII rysunku pomocniczo-naukowego do nauki o Polsce*, poświęcony właśnie zagadnieniu wykonywania przez uczniów pomocy naukowych dla naszego przedmiotu oraz możliwościom współpracy w tym zakresie z nauczycielem rysunku. W poprzednim zaś numerze naszego czasopisma kol. Jan Schwarz w artykule *Nowe formy informacji prasowej w szkole* zwracał uwagę na możliwości korzystania z okolicznościowych fotogazetek jako pomocy naukowych przy omawianiu odpowiednich tematów na lekcjach nauki o Polsce i świecie współczesnym.

Doświadczenia wykazują, że nie korzystamy dostatecznie nawet z gotowych pomocy naukowych, jakimi są np. mapy. Nauczyciel nauki o Polsce nie zawsze jest dostatecznie zorientowany w istniejących wydawnictwach kartograficznych. Skłoniło to kolegę Włodzimierza Koszarskiego z Wrocławia do nadesłania ich krótkiego rejestru.

„W Polsce istnieją obecnie podwójne wydawnictwa map ściennych. Po wojnie ukazały się najwcześniej mapy w opracowaniu Szaflarskiego. Na razie zapełniły one lukę spowodowaną wojną, a głównie zniszczeniami okupanta, który pozabierał ze szkół wszystkie prawie mapy i zniszczył je. Mapy Szaflarskiego — to mapy fizyczne, bez granic poszczególnych państw. Jeśli w szkole znajdują się tylko te mapy, to dla celów służących nauce o Polsce i świecie współczesnym należałoby powykreślać na nich granice państw, co można zrobić we własnym zakresie.

Później do map Szaflarskiego zostały wydane mapy w opracowaniu Romera. Są to również mapy fizyczne. Mają jednak obok mapki polityczne w większej skali. Są one wydane staranniej i wykonane są w estetyczniejszych kolorach.

Mapa fizyczna Polski M. Janiszewskiego jest doskonała, opracowana w podziałce 1 : 750 000. Duży format tej mapy pozwolił na uwzględnienie również i mniejszych ośrodków. Mapa ta zapoczątkowała nową serię map pięknie wykonanych graficznie, według nowego, bardzo dobrego opracowania. Następna z serii jest mapa fizyczna Europy T. Garleja i M. Janiszewskiego w podziałce 1 : 3 500 000. Wydane zostały również dwie mapy polityczne Europy i świata oraz mapy gospodarcze, jak np. mapa lasów, mapa sieci kolejowej w Polsce itp. Ponadto zapoczątkowane zostało wykonanie map klimatycznych.

W r. 1949 ukazała się mapa konturowa świata w opracowaniu M. Janiszewskiego w podziałce 1 : 35 000 000, która może z powodzeniem służyć szkole do opracowania ściennego atlasu świata, uwzględniającego tematy zależnie od potrzeb [1]). Ponadto już w r. 1948 została rozesłana do wszystkich szkół konturowa mapa ścienna Europy w podziałce 1 : 6 000 000. Mapa ta to właściwie mapa indukcyjna. Jest ona wykonana na czarnym, wodoodpornym papierze i mogą być na niej rysowane wszelkie dane bądź gospodarcze, bądź historyczne miękką, białą lub kolorową kredą [2]). Posługiwanie się tą mapą, jak brzmi komunikat podany w wymienionym niżej czasopiśmie *Geografia w Szkole* nr 3 r. 1948, osiąga cel potrójny: 1. uwypukla i podkreśla tylko te szczegóły, które są w opracowaniu, nie zaciemniając obrazu koniecznością oglądania jednocześnie całego materiału kartograficznego umieszczonego na mapie typu normalnego; 2. pozwala notować dane na mapie w czasie trwania lekcji, przez co osiąga się dynamiczne ujmowanie tematu, a uczniom umożliwia się równoczesne prace na mapkach konturowych; 3. oszczędza się kosztów zakupu wielu map ściennych traktujących o poszczególnych zagadnieniach geograficznych lub historycznych oraz całkowicie wyrównuje braki takich map na rynku księgarskim".

Wskażemy jeszcze na wartościowe mapy radzieckie: *Wielka Rewolucja Październikowa* i *Wojna Domowa,* interesujące nie tylko ze względu na temat, ale i na metodę opracowania.

Oprócz map ściennych niezbędną pomocą na lekcji są własne mapki ucznia. Kol. Koszarski pisze:

„Wydaje się koniecznym posiadanie jednej mapki fizycznej przez dwóch uczniów, konturową zaś powinien mieć każdy. Uczniowie powinni korzystać z mapy fizycznej Polski M. Janiszewskiego w podziałce 1 : 2 000 000, następnie z podręcznego atlasu geograficznego Romera oraz *Małego Atlasu Gospodarczego Polski*".

I znów zwrócimy dodatkowo uwagę na dobrze opracowane mapki historyczne do lat 1918—1945, zamieszczone w podręczniku G. Missalowej i J. Schoenbrenner *Historia Polski.* Mapkami tymi powinni uczniowie posługiwać się na lekcjach naszego przedmiotu przy omawianiu okresu dwudziestolecia międzywojennego, lat wojny i okupacji.

Znajomość map przez nauczyciela nie jest oczywiście gwarancją ich właściwego stosowania na lekcji. Dlatego warto jest zapoznać się z innymi uwagami kol. Koszarskiego, które dotyczą już metody pracy z mapą:

„Przy korzystaniu z mapy jako pomocy naukowej nauczyciel nie tylko wskazuje na zagadnienia przedstawione na mapie, lecz także zaprawia stopniowo uczniów do samodzielnej obserwacji i wysnuwania wniosków z tych danych, które mapa zawiera. Żywy stosunek nauczyciela do mapy, umiejętność wydobywania z niej coraz to nowych i innych treści, ilustrowanie zagadnień coraz

---

[1]) *Geografia w Szkole* nr 1 r. 1950. Artykuł A. Chałubińskiej pt. *Jak wykorzystać ścienną mapę konturową świata.*

[2]) *Geografia w Szkole* nr 3, r. 1948. *Komunikat w sprawie konturowej mapy ściennej Europy.*

to innego typu coraz to innymi mapami wzbogaca jego własne rozumienie zjawisk, w następstwie umożliwia właściwe korzystanie w pracy nauczycielskiej ze wszystkich możliwości, jakie może dać mapa w klasie. Na dobrze prowadzonej lekcji nauczyciel powinien starać się ożywić mapę, zaktualizować dane, których ona nie zawiera, ponieważ np. wydana została wcześniej. Iran — powiedzmy — powinien utkwić uczniom w pamięci nie tylko jako obszar o wymienionej powierzchni, pocięty właściwymi rzekami, lecz również jako teren wielkiej bitwy o wolność i niepodległość narodu irańskiego wyzyskiwanego przez kapitał angielski.

Kanał Sueski to nie tylko obiekt geograficzny, lecz przede wszystkim zagadnienie polityczne. Na tym skrawku ziemi od wieków ciemiężony fellah egipski swą walką demaskuje prawdziwe oblicze brutalnego, zaborczego imperializmu angielskiego.

Grecja i Turcja wciągnięte zostają do agresywnego paktu północno-atlantyckiego. Już zwykła mapa Europy, odczytana przez ucznia kl. VII, może dużo powiedzieć o „atlantyckości" zarówno Grecji, jak i Turcji.

Z drugiej znów strony bez posługiwania się mapą, bez żywego zainteresowania się nią nie można nawet pomyśleć o należytym zrozumieniu rozmachu pokojowego budownictwa w Związku Radzieckim. Nie chodzi tu tylko o powstawanie nowych miast czy zakładów przemysłowych. Zakrojone na niespotykaną dotychczas skalę prace wodne, budowa hydrowęzłów, zakładanie leśnych pasów ochronnych zmieniają radykalnie charakter dotychczasowy całych połaci tego wielkiego kraju.

Jasną jest rzeczą, że Morza Cymlańskiego czy Kanału Turkmeńskiego nie znajdziemy jeszcze na dotychczasowych mapach, ponieważ obiekty te są w stadium realizacji, ale jeśli nauczyciel jest zorientowany w przebiegu tych prac, to potrafi je uwzględnić w czasie lekcji nauki o Polsce i świecie współczesnym.

Z wielką pomocą przychodzą nam tu mapki konturowe. Przy omawianiu zagadnienia nauczyciel ilustruje je na tablicy lub na mapie indukcyjnej, a uczniowie wrysowują dane do swoich mapek w miarę tego, jak nauczyciel omawia tematy. Mapy ścienne konturowe mogą być opracowane przed lekcją przez szkołę we własnym zakresie".

Wszystkie przytoczone wyżej spostrzeżenia powinny być wzięte pod uwagę w naszych staraniach o urozmaicenie i podniesienie na wyższy poziom metod prowadzenia lekcji nauki o Polsce i świecie współczesnym.

M A T E R I A Ł Y

KALENDARZYK WYDARZEŃ MIĘDZYNARODOWYCH ZA R. 1951

Styczeń

9 — W Paryżu odbyła się manifestacja protestacyjna ludności w związku z przyjazdem do Francji Eisenhowera. Udał się on w podróż inspekcyjną po stolicach wszystkich krajów należących do paktu atlantyckiego. Wszędzie tam Eisenhower, pełnomocnik wojennych podżegaczy amerykańskich w Europie zachodniej, był witany wrogimi manifestacjami ludności domagającej się przerwania wyścigu zbrojeń.

14 — W Berlinie masy pracujące uczciły 32 rocznicę zamordowania Karola Liebknechta i Róży Luksemburg.

15 — Kanclerz Adenauer odrzucił oficjalnie propozycję premiera Grotewohla w sprawie rozmów co do osiągnięcia jedności Niemiec.

15 — Truman przedłożył Kongresowi amerykańskiemu nowy budżet przewidujący 48 miliardów dolarów na wydatki zbrojeniowe, co stanowi 69% całości budżetu USA.

26 — Rząd francuski zakazał działalności we Francji władzom naczelnym Światowej Federacji Związków Zawodowych, Światowej Federacji Młodzieży Demokratycznej i Światowej Federacji Kobiet.

27 — we Frankfurcie nad Odrą podpisany został akt o wykonaniu wytyczenia granicy państwowej polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie — granicy pokoju.

Luty

10 — Minister spraw zagranicznych Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej Pak Hen-en skierował do ONZ nowy apel domagający się położenia kresu zbrodniom imperialistycznych interwentów w Korei.

15 — W Paryżu rozpoczęła się konferencja przedstawicieli państw należących do agresywnego bloku atlantyckiego z udziałem delegatów „rządu" bońskiego w sprawie utworzenia tzw. armii europejskiej, której trzonem ma być armia neohitlerowska.

17 — Prasa radziecka ogłosiła wywiad Józefa Stalina udzielony korespondentowi gazety „Prawda" w sprawie sytuacji międzynarodowej. Józef Stalin oświadczył m. in. „Pokój zostanie utrzymany i utrwalony, jeżeli narody ujmą w swe ręce sprawę utrzymania pokoju i będą broniły jej do końca. Wojna może się stać nieuniknioną, jeżeli podżegaczom wojennym uda się omotać siecią kłamstw masy ludowe, oszukać je i wciągnąć do nowej wojny światowej".

23 — W Korei interwenci amerykańscy zaczęli używać pocisków zawierających gazy trujące.

26 — W Berlinie zakończyły się obrady sesji Światowej Rady Pokoju, na której między innymi ważnymi rezolucjami uchwalono apel o zawarcie Paktu Pokoju między pięcioma mocarstwami.

Marzec

1 — W Związku Radzieckim ogłoszono nową, czwartą z kolei, obniżkę państwowych cen detalicznych na artykuły spożywcze i przemysłowe.

5 — Prezydium Izby Ludowej Niemieckiej Republiki Demokratycznej wystosowało apel do 4-ch głównych mocarstw, wzywający do zawarcia traktatu pokoju z Niemcami w ciągu 1951 r.

15 — Parlament irański pod naciskiem mas ludowych uchwalił jednogłośnie ustawę o nacjonalizacji złóż i przemysłu naftowego w Iranie.

25 — W Berlinie zakończyły się trzydniowe obrady Europejskiej Konferencji Robotniczej przeciwko remilitaryzacji Niemiec Zachodnich.

Kwiecień

3 — Wysoka Komisja mocarstw zachodnich w Niemczech Zachodnich ogłosiła oficjalny komunikat o skasowaniu istniejących dotychczas formalnie zakazów produkcji w dziedzinie przemysłu zbrojeniowego.

6 — Międzynarodowy Komitet Nagród Stalinowskich „za utrwalenie pokoju między narodami" przyznał nagrody pokoju za 1950 r. za wybitne zasługi w walce o utrzymanie i utrwalenie pookju: Fryderykowi Joliot-Curie (Francja), Sun Czin-lin (Chiny), Hewlett Johnsonowi (Anglia), Eugenii Cotton (Francja), Arturowi Multonowi (USA), Pak Den-ai (Korea) i Herberto Jara (Meksyk).

7 — Rząd francuski zakazał działalności Biura Światowego Komitetu Obrońców Pokoju na swym terytorium.

17 — Państwowy Komitet Planowania ZSRR ogłosił komunikat o wykonaniu czwartego (pierwszego powojennego) planu pięcioletniego Związku Radzieckiego za lata 1946—1950. Plan został wykonany przedterminowo w ciągu 4 lat i 3 miesięcy.

17 — W Londynie odbyła się brytyjsko-amerykańsko-francuska konferencja w sprawie zwiększenia „pomocy" na dozbrojenie titowskiej Jugosławii.

18 — Ministrowie spraw zagranicznych Francji, Włoch, Belgii, Holandii, Luksemburga i „rządu" bońskiego podpisali w Paryżu umowę o utworzeniu europejskiego superkartelu węglowo-stalowego na podstawie planu Schumana.

24 — Prezydent Bierut zakończył trzydniową oficjalną wizytę w Berlinie, która stała się potężną manifestacją przyjaźni między masami pracującymi Polski i Niemiec.

Maj

1 — Masy pracujące wszystkich krajów, w tym również i Polski, obchodziły uroczyście dzień święta robotniczego pod hasłami walki o pokój i zawarcie Paktu Pokoju, przeciw remilitaryzacji Niemiec i przeciw agresji amerykańskiej w Korei.

8 — Rząd Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej wystosował do ONZ protest przeciwko stosowaniu przez interwentów anglo-amerykańskich broni bakteriologicznej i zażądał oddania pod sąd dowódców amerykańskich winnych tej zbrodni międzynarodowej.

11 — Senat USA powziął prowokacyjną uchwałę o zawieszeniu tzw. pomocy amerykańskiej w ramach planu Marshalla w stosunku do wszystkich krajów, które będą eksportowały do Związku Radzieckiego, Chin i krajów demokracji ludowej towary uznawane przez Stany Zjednoczone za strategiczne.

22 — W Madrycie odbyły się masowe demonstracje przeciw faszystowskiemu reżimowi. Rząd Franco ogłosił stan wojenny i dokonał licznych aresztowań.

28 — W północnych Włoszech odbyły się wybory samorządowe, które przyniosły wielkie zwycięstwo blokowi lewicowemu, składającemu się z komunistów i socjalistów.

Czerwiec

6 — W Niemieckiej Republice Demokratycznej i demokratycznych sektorach Wielkiego Berlina zakończyło się referendum ludowe. W głosowaniu wzięło udział 99,4% dorosłej ludności. 95,98% głosujących wypowiedziało się przeciw remilitaryzacji Niemiec i za zawarciem traktatu pokojowego z Niemcami w r. 1951.

19 — Francuskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ogłosiło dane o wynikach wyborów do Zgromadzenia Narodowego. Partia Komunistyczna mimo ostrej nagonki i represji odniosła wielkie zwycięstwo.

Lipiec

10 — W Kaesongu rozpoczęły się rokowania między przedstawicielami Koreańskiej Armii Ludowej i oddziałów chińskich a przedstawicielami tzw. wojsk ONZ. Z inicjatywą rozpoczęcia rokowań wystąpił wiceminister spraw zagranicznych ZSRR Malik.

13 — Minister spraw zagranicznych Iranu oświadczył, że rząd irański nie uznaje powziętej „wbrew prawu i sprawiedliwości i będącej w rażącej sprzeczności z zasadami niezawisłości Iranu“ decyzji Międzynarodowego Trybunału w Hadze w sprawie nafty perskiej.

17 — Rząd NRD opublikował deklarację ujawniającą istotny cel ogłoszonego przez mocarstwa zachodnie zakończenia stanu wojny z Niemcami: celem jest usunięcie ostatniej przeszkody na drodze do włączenia Niemiec Zachodnich do agresywnego systemu bloku atlantyckiego. Rząd NRD domaga się zawarcia 4-stronnego porozumienia w sprawie ostatecznego przeprowadzenia demilitaryzacji Niemiec, powołania tymczasowego, demokratycznego, pokój miłującego, ogólnoniemieckiego rządu, zawarcia traktatu pokoju zgodnie z uchwałami poczdamskimi i wycofania wszystkich wojsk okupacyjnych w ciągu roku od chwili zawarcia traktatu pokojowego.

31 — W Warszawie rozpoczął się przed Najwyższym Sądem Wojskowym proces kierowników dywersyjno-szpiegowskiej organizacji w Wojsku Polskim. Działalność tej organizacji była kierowana i finansowana przez wywiad anglo-amerykański. Organizacja ta była związana z grupą prawicowo-nacjonalistyczną w PPR.

Sierpień

3 — Administrator planu Marshalla William Foster oświadczył, że pomoc w ramach planu Marshalla przyznawana będzie odtąd jedynie dla celów strategicznych i tylko tym krajom, które według opinii połączonej grupy szefów sztabu należą do tzw. „stref strategicznych“ Europy Zachodniej.

5 — W Berlinie odbyło się pod hasłem mobilizacji młodzieży w walce o pokój otwarcie III Światowego Zlotu Młodych Bojowników o Pokój.

7 — Amerykański Departament Stanu opublikował oficjalne oświadczenie dla prasy, w którym radziecka propozycja zawarcia Paktu Pokoju między pięcioma wielkimi mocarstwami została odrzucona pod pretekstem, że istnieje Organizacja Narodów Zjednoczonych.

9 — Izba Reprezentantów USA przyjęła projekt ustawy o wyasygnowaniu 56 062 milionów dolarów na wydatki wojenne w bieżącym roku budżetowym, tj. 50 razy więcej niż w roku 1939.

14 — Służba Informacyjna Światowej Rady Pokoju opublikowała komunikat stwierdzający, że ogólna liczba podpisów zebranych w 48 krajach pod Apelem Paktu Pokoju między 5 wielkimi mocarstwami osiągnęła 430 870 591.

18 — Rząd japoński za zgodą sztabu amerykańskiego wojsk okupacyjnych ogłosił, że przywrócono prawa polityczne dalszym 11 185 oficerom armii i marynarki japońskiej.

23 — Na skutek prowokacji amerykańskich pertraktacje w Kaesongu zostały przerwane.

27 — Premier Indii zakomunikował oficjalnie, że rząd Indii nie weźmie udziału w konferencji w San Francisco w sprawie traktatu pokojowego z Japonią

30 — Wysocy komisarze mocarstw zachodnich w Bonn powzięli uchwałę o zniesieniu ograniczeń dla przemysłu wojennego w Niemczech Zachodnich.

Wrzesień

8 — Na konferencji w San Francisco (4 IX) pod naciskiem USA został podpisany tzw. traktat pokojowy z Japonią. Nieobecni byli przedstawiciele ZSRR, Chińskiej Republiki Ludowej, Indii, Burmy, Polski i Czechosłowacji.

11 — Minister spraw zagranicznych ZSRR Wyszyński wręczył francuskiemu chargé d'affaires notę stwierdzającą, że posunięcia rządu francuskiego, przeprowadzone wraz z rządami USA i W. Brytanii, które rozwiązują ręce odwetowcom niemieckim, stwarzają groźbę dla powtórzenia agresji niemieckiej.

14 — Senat USA zatwierdził nowy projekt ustawy o wydatkowaniu na cele wojenne 60 miliardów dolarów w roku finansowym 1952.

14 — W Waszyngtonie zakończyła się konferencja ministrów spraw zagranicznych USA, W. Brytanii i Francji. Głównym celem konferencji było wzmocnienie remilitaryzacji Niemiec Zachodnich i wciągnięcie ich do agresywnego paktu atlantyckiego.

15 — Izba Ludowa NRD zaaprobowała deklarację rządową Grotewohla i uchwaliła odezwę do narodu niemieckiego, wzywającą do zwołania ogólnoniemieckiej narady w sprawie przeprowadzenia ogólnoniemieckich walnych wyborów w celu utworzenia jednolitych, demokratycznych i pokój miłujących Niemiec i w sprawie przyśpieszenia zawarcia traktatu pokojowego.

18 — Kongres USA zakończył obrady nad projektem ustawy, która upoważnia rząd do wydatkowania około 6 miliardów dolarów na budowę baz wojennych.

Październik

6 — Dziennik *Prawda* opublikował odpowiedzi Józefa Stalina na pytania korespondenta *Prawdy* w sprawie broni atomowej. Stalin zaznaczył, że „Związek Radziecki kilkakrotnie żądał zakazu broni atomowej, lecz za każdym razem spotykał się z odmową mocarstw bloku atlantyckiego. Znaczy to, że w wypadku napaści USA na nasz kraj koła rządzące USA będą stosowały bombę atomową. Ta właśnie okoliczność zmusiła ZSRR do posiadania broni atomowej, ażeby spotkać agresora w pełnym uzbrojeniu".

26 — Opublikowane zostały wyniki wyborów do parlamentu w Anglii, które odbyły się 25 X. Większość mandatów w Izbie Gmin zdobyli kandydaci partii konserwatystów. Przywódca tej partii, Churchill, otrzymał polecenie utworzenia nowego rządu.

Listopad

3 — Rząd Radziecki w oświadczeniu skierowanym do rządu tureckiego zwraca uwagę na odpowiedzialność, jaką bierze rząd turecki na siebie przystępując do agresywnego bloku atlantyckiego i dopuszczając do korzystania z terytorium Turcji dla tworzenia imperialistycznych baz wojskowych w pobliżu granic ZSRR.

6 — Na uroczystym posiedzeniu Rady Moskiewskiej Ł. Beria wygłosił referat z okazji 34 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, wykazujący ogromny wzrost gospodarczej i obronnej siły ZSRR w bieżącym roku.

6 — Otwarcie VI Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ.

7 — W Wiedniu zakończyła swe obrady II Sesja Światowej Rady Pokoju. Sesja uchwaliła apel do ONZ i narodów świata oraz szereg rezolucji zmierzających do dalszego utrwalenia pokoju.

8 — Prezydent bońskiej republiki Heuss odrzucił propozycje prezydenta Piecka w sprawie przywrócenia jedności Niemiec.

8 — Na plenarnym posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ przewodniczący delegacji radzieckiej, Wyszyński, przedłożył z polecenia rządu ZSRR propozycje o środkach zapobieżenia groźbie nowej wojny oraz o środkach utrwalenia pokoju i przyjaźni między narodami.

21 — Wiceminister spraw zagranicznych ZSRR Gromyko wręczył chargé d'affaires Stanów Zjednoczonych w Moskwie notę protestacyjną przeciwko nowemu agresywnemu aktowi USA w stosunku do Związku Radzieckiego, polegającemu na powzięciu przez USA uchwały w dniu 10 października przewidującej wyasygnowanie 100 milionów dolarów na sabotażową, szpiegowską i dywersyjną działalność przeciwko Związkowi Radzieckiemu.

22 — W Paryżu ogłoszono komunikat o naradzie ministrów spraw zagranicznych USA, Anglii i Francji z „kanclerzem" z Bonn, Adenauerem. Komunikat stwierdza, że mocarstwa zachodnie podjęły dalsze kroki celem włączenia Niemiec Zachodnich do agresywnego bloku atlantyckiego.

24 — W Rzymie otwarta została Rada Bloku Atlantyckiego.

Grudzień

3 — Prasa radziecka opublikowała komunikat o naruszeniu granic Rumunii i Węgier przez amerykański transportowy samolot wojskowy. Ścigacze radzieckie zmusiły samolot do lądowania. W wyniku przesłuchania załogi i badania samolotu stwierdzono, że samolot został wysłany przez amerykańskie dowództwo wojskowe w celach zbrodniczych w związku z przerzuceniem szpiegów i dywersantów na terytoria krajów demokracji ludowej i ZSRR.

25 — Po zreorganizowaniu gabinetu japońskiego były kierownik Głównego Urzędu Prawniczego, Ochasi, otrzymał kierownictwo policji państwowej i tzw. „korpusu policji rezerwowej", jądra odradzającej się armii japońskiej.

30 — W Paryżu zakończyła się narada w sprawie tworzenia tzw. „armii europejskiej". W całym szeregu kwestii uczestnicy konferencji nie doszli do porozumienia.

31 — W odpowiedzi na prośbę naczelnego redaktora agencji japońskiej Kiodo Józef Stalin zwrócił się do narodu japońskigo z orędziem.

BIBLIOGRAFIA ZAGADNIEŃ KONSTYTUCYJNYCH

Realizacja zagadnień konstytucyjnych w szkole przez nauczyciela nauki o Polsce i świecie współczesnym wymaga większego niż dotąd posługiwania się literaturą z tej dziedziny. Jeszcze przed ogłoszeniem projektu Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej poszczególne problemy z nią związane były poruszano i rozwijane w wielu pracach rozsypanych przeważnie po czasopismach społeczno-politycznych.

W celu ułatwienia nauczycielowi korzystania z tej literatury podajemy niżej zestawienie bibliografii zagadnień dotyczących ustroju Polski przedwrześniowej, ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego Polski Ludowej oraz praw i obowiązków obywatelskich, jako też sposobów ich realizacji w Polsce Ludowej.

POLSKA PRZEDWRZEŚNIOWA

J. Kowalczyk *Po równi pochyłej. Wiedza i Życie*, r. 1951, nr 5, str. 386—396.

L. Grosfeld *Polskie państwo przedwrześniowe w służbie monopoli kapitalistycznych. Myśl Współczesna 1951.*

Stefan Jędrychowski *Konstytucje Polski przedwrześniowej. Nowe Drogi* r. 1951, nr 5.

USTRÓJ POLITYCZNY POLSKI LUDOWEJ

A. Zawadzki *Istota i rola rad narodowych jako jednolitych organów w naszym państwie demokracji ludowej. Nowe Drogi* r. 1950, nr 2 (20), str. 101—127.

N. Farbierow *Rady ludowe w krajach demokracji ludowej. Nowe Czasy* 1951, nr 4, str. 3—6.

B. Bierut, J. Cyrankiewicz *Podstawy ideologiczne PZPR.* Warszawa 1951, K i W.

N. Farbierow *O charakterze państwa demokracji ludowej. Nowe Drogi* 1949, nr 3(15), str. 158—164.

Fr. Fiedler *Uwagi w sprawie powstania i rozwoju państwa demokracji ludowej w Polsce* (Cz. I). *Nowe Drogi* 1950, nr 2 (20), str. 127.

USTRÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY POLSKI LUDOWEJ

B. Bierut *Walka narodu polskiego o pokój i Plan Sześcioletni* (Referat na VI Plenum KC PZPR). *Nowe Drogi* 1951, nr 1 (25), str. 8—49.

E. Ochab *Narodowy front walki o pokój i Plan Sześcioletni. Nowe Drogi* 1951, nr 1 (25), str. 97—111.

H. Minc *Sześcioletni Plan rozwoju gospodarczego i budowy socjalizmu w Polsce.*
Z. Nowak *Zagadnienie kadr w świetle zadań Planu Sześcioletniego. Nowe Drogi* 1950, nr 4 (22), str. 3—234.
Bronisław Minc *Podstawowe założenia Planu Sześcioletniego. Myśl Współczesna* 1949, nr 6/7, str. 333.
Wł. Brus, M. Pohorylle *Zarys ekonomii politycznej socjalizmu.* Cz. I, Warszawa 1951, rozdziały: 3 a, b, c, e, f, g, 7 b (i-3), c, d, f, g.
Wł. Brus *Plan Sześcioletni w świetle nauki Stalinowskiej o industrializacji. Nowe Drogi* 1950, nr 5 (23), str. 97—118.
B. Bierut *Doświadczenie dziesięciolecia. Nowe Drogi* 1949, nr 4 (16), str. 1—24.
B. Bierut *Polska na drodze budownictwa socjalistycznego. Nowe Drogi* nr 6 (24), str. 3—17.
B. Bierut *Zadania partii w walce o kadry na tle sytuacji ogólnej. Nowe Drogi* 1950, nr 2 (20), str. 7—83.
J. Hochfeld *O naukowe uogólnienie doświadczeń budownictwa socjalizmu w Polsce. Życie Nauki* 1951, nr 5—6, str. 604—610.
A. Kaduszkiewicz *Sprawy gospodarcze* w każdym numerze *Wiedzy i Życia.*
A. Kaduszkiewicz *Rozwój budżetu narodowego w Polsce. Wiedza i Życie* 1949, nr 3, str. 416—418.
Pięć lat Polski Ludowej. K i W, W-wa 1949.
St. Matuszewski *Pomoc ZSRR w odbudowie Polski Ludowej. Wiedza i Życie* 1950, nr 11, str. 1076—1082.
J. Swowień *Inwestycje w Planie Sześcioletnim. Wiedza i Życie* 1950, nr 10, str. 958—970.
A. Wang *Uprzemysłowienie jako czynnik przekształcenia struktury gospodarczej Polski w Planie Sześcioletnim. Nowe Drogi* 1949, nr 3 (15), str. 112—123.
I. Iwanow *Rozwój gospodarczy krajów obozu socjalizmu* (Kronika Gospodarcza) *Myśl Współczesna* 1951, nr 5 (60), str. 60—153.
W. Jordański *Sukcesy gospodarcze krajów demokracji ludowej. Nowe Czasy* 1951, nr 6, str. 8—12 i nr 18, str. 26—27.
W. Majewski *Zobowiązania gospodarcze w krajach demokracji ludowej. Myśl Współczesna* 1950, nr 5/6, str. 235—251.
Wiktor Heser *Reforma walutowa. Nowe Drogi* 1950, nr 6 (24), str. 55—71.
H. Minc *Zagadnienia gospodarcze na r. 1951* (Referat na VI Plenum KC PZPR). *Nowe Drogi* 1951, nr 1 (25), str. 49—80.
Narodowa Pożyczka Rozwoju Sił Polski. Nowe Drogi 1951, nr 3 (27), str. 6—11.
H. Minc *Przyczyny obecnych trudności w zaopatrzeniu i środki walki z tymi trudnościami* (Referat wygłoszony na ogólnokrajowej naradzie aktywu partyjnego, administracyjnego i gospodarczego w Warszawie 3 X 1951. *Nowe Drogi* nr 4 (28), str. 12—24.
R. Zambrowski *Aktualne zagadnienia na wsi. Nowe Drogi* 1949, nr 2 (14), str. 81—113.
Wł. Rzeczek *Pierwsze doświadczenia spółdzielczości produkcyjnej. Nowe Drogi* 1950, nr 1 (19), str. 40—62.
B. Bierut *Istota sojuszu robotniczo-chłopskiego na obecnym etapie. Nowe Drogi* 1950, nr 5 (23), str. 11—30.
R. Zambrowski *O realizację czołowego hasła partii na wsi. Nowe Drogi* 1950, nr 5 (23), str. 49—76.
H. Chełchowski *Niektóre aktualne zagadnienia naszej pracy na wsi. Nowe Drogi* 1951, nr 3 (37), str. 53—64.
A. Pietruszow *Nowy etap w rozwoju rolnictwa w krajach demokracji ludowej. Nowe Czasy* 1951, nr 13, str. 3—7.
E. Szyr *O wzmocnienie czujności na froncie gospodarczym. Nowe Drogi* 1949, nr 5 (17), str. 38—60.

M. Naszkowski *Nauki procesu bandy szpiegowsko-dywersyjnej. Nowe Drogi* 1951, nr 4 (28), str. 25—42.

J. Podoski *Nauki procesu. Wiedza i Życie* 1951, nr 8—9, str. 685—688.

PRAWA I OBOWIĄZKI OBYWATELI

A. Starewicz *Patriotyzm siłą motoryczną walki o pokój i Plan Sześcioletni. Nowe Drogi* 1951, nr 1 (25), str. 114—124.

B. Bierut *O nauce, kulturze i oświacie w Polsce Ludowej. Życie Nauki* 1951, nr 5—6, str. 483—519.

B. Bierut *Nauczyciel i wychowawca musi być szermierzem prawdy, postępu i sprawiedliwości społecznej. Nowe Drogi* 1950, nr 3 (21), str. 1—7.

Wł. Sokorski *O funkcji kulturalno-wychowawczej państwa demokracji ludowej. Wiedza i Życie* 1950, nr 5, str. 473—484.

W. Fr. Jóźwiak *Partia a bezpartyjni. Nowe Drogi* 1949, nr 3 (15), str. 1—15.

J. Kowalczyk *Aktualne zagadnienia nowej polityki oświatowej. Nowe Drogi* 1950, nr 1 (1), str. 25—40.

St. Jędrychowski *Zadania nauki w Planie Sześcioletnim. Życie Nauki* 1949, nr 40—42, str. 385—397.

E. Krassowska *Nowe zadania nauki i szkolnictwa wyższego. Życie Nauki* 1949, nr 38, str. 129—163.

A. Rapacki *Szkoły wyższe kuźnią postępowej nauki i planowej produkcji kadr. Życie Nauki* 1950, nr 9/10, str. 759—766.

M. Rybicki *O postęp na wyższych uczelniach. Nowe Drogi* 1949, nr 4 (16), str. 33—50.

Z. Zemankowa *Wyższe uczelnie w walce o nowe kadry. Nowe Drogi* 1951, nr 5, str. 74—97.

J. Borowik *Społeczna postawa nauki nieodzownym warunkiem planowania. Myśl Współczesna* 1950, nr 8/9, str. 206—215.

K. Petrusewicz *Pierwszy Kongres Nauki Polskiej. Nowe Drogi* 1951, nr 3 (27), str. 65—90.

H. Golański *Tworzymy kadry ludowej inteligencji technicznej. Nowe Drogi* 1949, nr 1 (13), str. 61—87.

Wł. Sokorski *Zadania polityki kulturalnej w świetle VI Plenum. Wiedza i Życie* 1951, nr 6—7, str. 543—554.

Wł. Sokorski *O sztukę realizmu socjalistycznego. Nowe Drogi* 1949, nr 4 (16), str. 129—136.

A. Zawadzki *Rola Związków Zawodowych w systemie demokracji ludowej. Nowe Drogi* 1949, nr 3 (15), str. XI—XXXI.

W. Wojnacki *Budujemy nową Warszawę — socjalistyczną stolicę. Wiedza i Życie* 1951, nr 8/9, str. 643—657.

K. Kąkol *Akcja socjalna w Polsce: organizacja — osiągnięcia — sens społeczny. Wiedza i Życie* 1949, nr 12, str. 1164—1170.

K. Sokołowski *Wzrost dobrobytu ludności w Polsce. Wiedza i Życie* 1950, nr 12, str. 1181—1191.

L. Jankowcowa *Stopa życiowa mas pracujących w krajach demokracji ludowej. Nowe Czasy* 1951, nr 8, str. 6—9.

E. Pragierowa *Wzrost pracy kobiet w Polsce Ludowej. Wiedza i Życie* 1951, nr 6—7, str. 576—584.

St. Matuszewski *Likwidacja analfabetyzmu elementem przełomu kulturalnego. Nowe Drogi* 1951, nr 2, str. 54—68.

H. Jabłoński *O likwidację analfabetyzmu. Nowe Drogi* 1949, nr 3 (15), str. 27—41.

B. Bierut *O pokój, demokrację, socjalizm. Nowe Drogi* 1951, str. 3—14.

Fr. Fiedler *W przededniu historycznego aktu. Nowe Drogi* 1951, nr 5, str. 15—32.

R E C E N Z J E

NOWY DZIAŁ WYDAWNICTWA „WIEDZA POWSZECHNA"

1. W. Nikołajew *Polityka Partii Bolszewickiej żywotną podstawą ustroju radzieckiego.*
2. *Chińska Armia Ludowo-Wyzwoleńcza.*
3. A. Hirszowicz *Demokratyczna Republika Vietnamu.*
4. H. Ejdus *Agresywna polityka amerykańskiego imperializmu w Japonii.*
5. N. Gonczarow *Kryzys szkoły i pedagogiki w Stanach Zjednoczonych Ameryki.*

*

* *

Wydawnictwo „Wiedza Powszechna" niewątpliwie znane jest nauczycielowi jako źródło wiadomości uzupełniających nie zawsze obszernie potraktowane w podręczniku materiały, będące podstawą do realizacji wielu punktów programu. Stanowi ono zbiór artykułów encyklopedycznych, do których zarówno uczeń, jak i nauczyciel może i powinien sięgnąć w celu poszerzenia swoich wiadomości o zagadnieniach z różnych dziedzin życia.

Także i problematyka nauki o Polsce i świecie współczesnym została obszernie potraktowana w wielu działach tego pożytecznego wydawnictwa, m. in. w dziale Społeczno-Politycznym, zawierającym wymienione w podtytule zeszyty. Omówione w nich zagadnienia, ujęte w sposób popularny, dostarczają często mało znanych, mimo to niezbędnych w nauczaniu faktów opatrzonych wyczerpującym i naukowym komentarzem.

Przetłumaczona z języka rosyjskiego broszura W. Nikołajewa podaje analizę polityki WKP(b) w stosunku do ekonomiki, kultury, pracy organizacyjnej oraz omawia zasadnicze etapy polityki bolszewickiej i państwa radzieckiego. Na szczególną uwagę zasługuje rozdział *O pierwszeństwie polityki przed ekonomiką w epoce dyktatury proletariatu,* rozwijający problem, postawiony przez Lenina w pracy *Ekonomika i polityka w epoce dyktatury proletariatu.* Problem ten jest szczególnie aktualny na obecnym etapie rozwoju naszego ludowego państwa.

Autor słusznie podkreśla, że prymat polityki jest koniecznym i podstawowym warunkiem bolszewickiego kierownictwa. Udowadniają to twierdzenie wspaniałe wyniki działalności partii bolszewickiej w przeciągu 35 lat istnienia państwa socjalizmu.

Nauczyciel uwzględni tę pozycję przy przerabianiu osiągnięć WKP(b) jako partii marksistowsko-leninowskiej.

Cennych i ciekawych wiadomości dostarczy zeszyt zatytułowany *Chińska armia ludowo-wyzwoleńcza,* stanowiący przegląd walk toczonych przez ludowe wojsko nowych Chin. Nacisk w treści broszury położono na podkreślenie związku armii z ludem i jego interesami, podając cały szereg wyjętych z życia przykładów będących dowodem, że zwycięstwo ludu i idei sprawiedliwości społecznej stanowiło cel zbrojnej walki.

Broszurę tę można polecić uczniom jako lekturę dającą obraz stosunków w Chińskiej Republice Ludowej — potężnego ogniwa obozu postępu i pokoju.

Zapoznanie się z broszurą *Demokratyczna Republika Vietnamu* będzie szczególnie pożyteczne przy omawianiu zarówno oblicza aktualnej polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych i państw marshallowskich (Francja), jak i walki narodowo-

wyzwoleńczej prowadzonej przez uciemiężone ludy Dalekiego Wschodu. Autor daje zarys dziejów Vietnamu, przedstawiając kolejno ruch narodowo-wyzwoleńczy przed drugą wojną światową, walkę z Japonią i utworzenie Demokratycznej Republiki Vietnamu, wreszcie okres od kapitulacji Japonii do rozpoczęcia francuskiej interwencji. Sojusz Francji i Stanów Zjednoczonych, skierowany przeciwko bohaterskiemu ludowi Vietnamu, stanowi doskonałą ilustrację zaborczych dążeń imperializmu.

Agresywna polityka amerykańskiego imperializmu w Japonii to tytuł następnej broszury z omawianego działu. Na przykładzie Japonii widzimy agresywną politykę gospodarczą imperializmu amerykańskiego, widzimy, jak amerykańskie koła reakcyjne uniemożliwiają demokratyzację Japonii iodradzają japoński militaryzm wbrew żądaniom samych Japończyków. Autor przeciwstawia posunięciom rządu Stanów Zjednoczonych postawę Związku Radzieckiego, domagającego się od r. 1947 zawarcia traktatu pokojowego z Japonią jako warunku ustanowienia stałego pokoju.

Wyrazem rozkładu imperializmu jest kryzys szkoły i pedagogiki w Stanach Zjednoczonych, w kraju, gdzie zwyrodnienie kultury przybrało najbardziej zastraszające formy. Mówi o tym N. Gonczarow w trzecim zeszycie Działu Społeczno-Politycznego Wiedzy Powszechnej, przytaczając oficjalne wypowiedzi prezydenta Trumana świadczące wyraźnie o asygnowaniu przez rząd Stanów Zjednoczonych na oświatę sum niewspółmiernie niskich w stosunku do wydatków preliminowanych na cele wojenne. Autor omawia także warunki życia nauczycieli w Stanach Zjednoczonych oraz fakt, że w okresie od 1941—1945 r. opuściło szkoły amerykańskie ponad 350 tys. nauczycieli. Szkoła w Stanach Zjednoczonych, będąc narzędziem w ręku burżuazji w oddziaływaniu ideologicznym na masy pracujące, jednocześnie ulega coraz większej militaryzacji. Amerykańscy pedagodzy głoszą kosmopolityzm oraz posługują się oszczerstwami i kłamstwami w stosunku do Związku Radzieckiego i krajów demokracji ludowej, szkalując także Ruch Obrońców Pokoju.

J.N.

CZASOPISMA

„Nowe Drogi" nr 5/29 wrzesień-październik r. 1951, str. 152

Nowe Drogi — teoretyczny organ KC PZPR — są dla nauczyciela nauki o Polsce i świecie współczesnym podstawową i bardzo cenną pomocą. Każdy numer dwumiesięcznika przynosi bogaty materiał, który pogłębia własną wiedzę nauczyciela i który może być zużytkowany w przygotowaniu lekcji. W tej chwili, kiedy cały naród bierze udział w pracach nad projektem Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, kiedy problematyka konstytucyjna wysuwa się na pierwszy plan w naszej pracy szkolnej, artykuły zamieszczone w nr 5 *Nowych Dróg* powinny stać się dla nas przedmiotem wnikliwej lektury i studiów.

Otwiera numer artykuł Prezydenta Rzeczpospolitej Bolesława Bieruta *O pokój, demokrację i socjalizm.* Jest to artykuł okolicznościowy, napisany w związku z obchodem 34 rocznicy Wielkiej Rewolucji Październikowej. Znaczenie jego jest jednak o wiele większe niż zwykłego artykułu rocznicowego. Rozważania nad historyczną rolą Października doprowadziły autora do analizy współczesnych przeobrażeń w warunkach życia i rozwoju narodu polskiego, do charakterystyki drogi, na którą wstąpiliśmy, a która jest drogą walki o pokój, demokrację i socjalizm. Choć więc artykuł nie mówi wprost o Konstytucji, to przecież zawiera ważkie sformułowania na temat historycznych warunków, w których rodzi się nasza nowa ustawa zasadnicza.

Zagadnieniom podstaw Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej poświęcony jest artykuł Budowniczego Polski Ludowej Franciszka Fiedlera *W przededniu historycznego aktu.* Otrzymujemy w nim celną charakterystykę projektu Konstytucji. Na szczególną uwagę zasługuje podkreślenie narodowych korzeni Konstytucji, przegląd postępowych i rewolucyjnych tradycji naszego narodu, do których nawiązujemy.

Stefan Jędrychowski omawia konstytucje Polski przedwrześniowej, burżuazyjno-demokratyczną konstytucję marcową z roku 1921 i faszystowską konstytucję kwietniową z 1935 r. Artykuł zawiera bogaty materiał faktyczny dotyczący dziejów międzywojennego dwudziestolecia i demaskuje fikcyjność demokratycznej frazeologii konstytucji marcowej. Ustalając zasadniczą przeciwstawność Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w stosunku do obydwóch konstytucji Polski burżuazyjnej, autor podkreśla jednocześnie wspólne cechy konstytucji dwudziestolecia, które — niezależnie od formalno-prawnych różnic — jednakowo opierały się na zasadach kapitalizmu, służyły garstce wyzyskiwaczy kosztem ogromnej większości narodu. O fikcyjnym charakterze konstytucji marcowej świadczy chociażby charakterystyczny fakt, że faszystowski reżim Piłsudskiego przez dziewięć lat mógł się nią posługiwać.

Konstytucja nasza jest konstytucją państwa demokracji ludowej, rejestruje ona to wszystko, co zostało dotąd w Polsce wywalczone i ugruntowane przez lud pracujący. Uogólnienie doświadczeń wszystkich krajów demokracji ludowej, próbę zarysu teorii demoracji ludowej daje A. Sobolew w artykule *Demoracja ludowa jako forma politycznej organizacji społeczeństwa* (tłumaczenie artykułu z nru 19/1951 czasopisma radzieckiego *Bolszewik)*. Autor nie zajmuje się specyfiką rozwojową poszczególnych państw demokracji ludowej, lecz charakteryzuje te zjawiska, które są wspólne w nich wszystkich.

Z problematyką konstytucyjną wiąże się również temat artykułu M. Pohorille *O antagonistycznych i nieantagonistycznych sprzecznościach między miastem a wsią.* Projekt Konstytucji stwierdza bowiem, że „podstawę obecnej władzy ludowej w Polsce stanowi sojusz klasy robotniczej z chłopstwem pracującym“. Lektura artykułu pozwala na pogłębienie zrozumienia istoty sojuszu robotniczo-chłopskiego na obecnym etapie, który powstaje i umacnia się „w zaciętej walce z kułactwem i jego wpływami na chłopstwo, w walce z towarowo-kapitalistyczną tendencją chłopstwa, w walce z wahaniami sojusznika chłopskiego“.

Poza omówionymi artykułami numer zawiera jeszcze następujące: Z. Zemankowa *Wyższe uczelnie w walce o nowe kadry*, K. Lapter *Antypolska polityka imperializmu amerykańskiego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej* i Victor Leduc *Ich wolność i nasza wolność.* W dziale recenzji Kazimierz Biskupski omawia krytycznie podręcznik prof. St. Rozmaryna *Polskie prawo państwowe.*

D.

„W OBRONIE POKOJU“
Nry od 1 — 7, rok 1951

Mija pół roku od ukazania się pierwszego numeru miesięcznika *W obronie pokoju.* Celem tego czasopisma jest upowszechniać i pogłębiać ideę walki o pokój w naszym kraju, upowszechniać i umacniać związek polskich bojowników o pokój z ogólnoświatowym ruchem obrońców pokoju. Pismo to spotkało się już niewątpliwie z zainteresowaniem ludzi ze wszystkich warstw i środowisk, gdzie znalazło licznych stałych czytelników.

Miesięcznik *W obronie pokoju* jest organem Światowej Rady Pokoju, redagowany jest w Paryżu i wychodzi jednocześnie w wielu krajach w kilkunastu językach. Jego redaktorem naczelnym jest znakomity publicysta i polityk francuski Pierre Cot, współpracownikami są wybitni pisarze i działacze z całego świata, ludzie różnych wierzeń, poglądów i ras, ludzie, których niejednokrotnie łączy tylko jedno: wspólna wola zapobieżenia katastrofie wojennej, wola obrony pokoju.

Pismo to zaczęło wychodzić w czerwcu w Paryżu. Równocześnie ukazały się mutacje w języku rosyjskim, niemieckim, włoskim i innych. Treść numeru jest zasad-

niczo wszędzie ta sama, jednakże każde wydanie krajowe może zawierać również pewną część materiału własnego. Dzięki temu czytelnicy miesięcznika *W obronie pokoju* znajdą w nim artykuły czołowych publicystów polskich obok wypowiedzi najwybitniejszych myślicieli i pisarzy świata.

Oskar Lange w zamieszczonym w nrze 1 artykule pt. *Współistnienie dwóch systemów gospodarczo-społecznych w ekonomice i polityce światowej* pisze: „Zwycięstwo Rewolucji Październikowej i zbudowanie socjalizmu w Związku Radzieckim po raz pierwszy w historii postawiło na porządku dziennym zagadnienia współistnienia oraz możliwości współpracy systemu socjalistycznego i systemu kapitalistycznego". Dalej autor wykazuje, że narody obozu socjalistycznego pragną pokojowego współżycia, które było podstawą Karty Organizacji Narodów Zjednoczonych. Przyszłość ustroju kapitalistycznego zależy tylko od niego samego, a zatem „zagadnienie przyszłości kapitalizmu w reszcie świata nie stanowi przeszkody dla pokojowego współistnienia i współpracy między socjalistycznym Związkiem Radzieckim i budującymi socjalizm krajami demokracji ludowej z jednej strony a krajami, w których obecnie panuje ustrój kapitalistyczny, z drugiej strony". Materiał zawarty w artykule jest dla nauczyciela uzupełnieniem wiadomości dotyczących oblicza obu obozów, obozu pokoju i obozu wojny.

Ten sam problem, problem współistnienia dwóch systemów gospodarczych, na terenie stosunków handlowych rozpatruje Ch. Bettelheim w nrze 6 czasopisma *W obronie pokoju.* Po przedstawieniu dużej ilości liczb odnośnie do dotychczasowych osiągnięć będących wynikiem wymiany gospodarczej między „Wschodem a Zachodem" autor konkluduje: „Rozwój szerokiej wymiany handlowej między światem socjalistycznym i światem kapitalistycznym — oczywiście nie rozwiązując wewnętrznych sprzeczności kapitalizmu — stanowiłby jednak dla niego czynnik równowagi i stałości. Równowagi, ponieważ świat socjalistyczny nie cierpi na chroniczny przerost swych zdolności produkcyjnych w stosunku do swych zdolności konsumcyjnych, bo jedne reguluje się według drugich. Stałości, ponieważ świat socjalistyczny wolny jest od kryzysów gospodarczych i co więcej, jak to już przypomnieliśmy, jego zakupy i sprzedaż mogą być ustalone z góry w ramach umów długoterminowych".

Uzupełnieniem tej kwestii w zakresie dotychczas zrealizowanym na łamach omawianego czasopisma jest artykuł Pietro Nenni *Przed Międzynarodową Konferencją Ekonomiczną w Moskwie* w nrze 5, dający analizę sytuacji gospodarczej w krajach o systemie kapitalistycznym i w krajach o systemie socjalistycznym w przededniu rozpoczęcia w Moskwie Międzynarodowej Konferencji Ekonomicznej.

Z innych cennych artykułów przydatnych nauczycielowi nauki o Polsce i świecie współczesnym należy wymienić następujące: *Prawda o Chinach* (nr 6), *Życie chłopa chińskiego* (nr 7), *Trzydzieści wieków sztuki chińskiej* (nr 6) oraz *Pięć milionów chłopów zmienia geografię Chin* (nr 1—4). Wyczerpują one zagadnienia związane z obecną sytuacją w państwie o specyficznej strukturze gospodarczo-społecznej, jaką jest Chińska Republika Ludowa.

Ten cykl artykułów będzie podstawą do lepszego zrozumienia omówionej w niniejszym numerze *Polski i Świata Współczesnego* broszury Wiedzy Powszechnej *Chińska Armia Ludowo-Wyzwoleńcza.*

W problematykę polską wprowadza artykuł Mariana Muszkata *Rewolucja Październikowa a niepodległość Polski* (nr 6). Autor omawia dążenia Stanów Zjednoczonych do ujarzmienia i uzależnienia życia w Polsce od Wall Street i przeciwstawia je trafnie konsekwentnemu stanowisku Związku Radzieckiego, stanowisku, które umożliwiło nam odzyskanie niepodległości w r. 1918 i w r. 1945. Z artykułu M. Muszkata może korzystać nauczyciel przy przerabianiu dziejów okresu po pierwszej i po drugiej wojnie światowej.

J. N.

„MYŚL FILOZOFICZNA"
kwartalnik nr 1 — 2, r. 1951, str. 376

Większość nauczycieli nie należała dotychczas do czytelników czasopism filozoficznych. Czasopisma te były do niedawna dostępne szczupłej elicie wtajemniczonych, a sama filozofia stała się dyscypliną gabinetową, nauką dla wybranych, nauką oderwaną od życia i jego najistotniejszych problemów.

Pierwszy Kongres Nauki Polskiej stanowi pod tym względem moment przełomowy. Wniosek uchwalony przez Podsekcję Filozofii i Nauk Społecznych Kongresu dał krytyczną ocenę polskiej filozofii i socjologii uniwersyteckiej okresu dwudziestolecia stwierdzając, że spełniała ona funkcję nadbudowy w stosunku do panującego ustroju kapitalistycznego. Wskazano na wzrost znaczenia i dorobku filozofii marksistowskiej w okresie powojennym, podkreślono społeczną rolę filozofii, stwierdzono, że cała filozofia polska musi stopniowo przejść na grunt marksizmu-leninizmu. Jako najpilniejsze zadanie filozofii polskiej wniosek wymienia pogłębienie walki z wszelkimi formami idealizmu, fideizmu i metafizyki, badania nad dziejami polskiej postępowej myśli filozoficznej i społecznej, uogólnienie dorobku nauk przyrodniczych, uogólnienie doświadczeń budownictwa socjalistycznego w Polsce.

Realizacją uchwał I Kongresu Nauki Polskiej jest rozpoczęcie wydawania *Myśli Filozoficznej* jako centralnego czasopisma filozoficznego w Polsce, które z chwilą zorganizowania Instytutu Filozofii Polskiej Akademii Nauk stanie się jego organem. Jak wynika z redakcyjnej deklaracji wstępnej, redaktorzy stawiają sobie za zadanie „twórcze rozwijanie filozofii marksistowskiej w ścisłym powiązaniu z potrzebami praktyki" oraz „popularyzację podstaw marksistowskiego myślenia i działania w najszerszych masach". Jako przedmiot głównych zainteresowań pisma w najbliższym okresie redakcja wskazuje na: 1. upowszechnienie a zarazem pogłębienie teoretycznej i metodycznej problematyki materializmu dialektycznego i historycznego w ścisłym powiązaniu z potrzebami praktyki budownictwa socjalizmu w Polsce, z potrzebami nauk szczegółowych zarówno humanistycznych, jak i przyrodniczych"; 2 „uogólnienie dotyczące prawidłowości budownictwa socjalizmu w Polsce"; 3. „wydobycie i opracowanie postępowej tradycji myśli filozoficzno-społecznej w dziejach naszego narodu" oraz „oświetlenie powiązań filozofii polskiej z postępowymi kierunkami filozofcznymi w innych krajach, przede wszystkim w Rosji"; 4. „rozbicie tych kierunków, które hamują rozwój myśli naukowej w Polsce (krytyczna ocena filozofii i socjologii polskiej w XX wieku; zwalczanie współczesnej rozkładowej filozofii imperializmu: dywersyjnej ideologii socjaldemokratyzmu, watykańskiego obskurantctwa, nacjonalizmu i kosmopolityzmu). Tak pojęte zadania czasopisma filozoficznego czynią je bliskim i potrzebnym całemu wykształconemu ogółowi, m. in. także nauczycielowi.

Nr 1—2 *Myśli Filozoficznej* zawiera przede wszystkim materiały kongresowe oraz podsumowanie wyników I Kongresu Nauki Polskiej. Numer otwiera tekst listu Prezydenta Bieruta do uczestników Kongresu — ważny dokument, świadczący o tym, jak wielką wagę przywiązuje Ludowa Rzeczpospolita do rozwoju badań naukowych. W części sprawozdawczej zamieszczono obszerną relację z obrad Sekcji Polskiej Filozofii i Nauk Społecznych Kongresu. Z uchwałami kongresowymi wiążą się ściśle trzy pierwsze artykuły: Adam Schaff omawia „Zadania frontu filozoficznego w świetle uchwał I Kongresu Nauki Polskiej", Kazimierz Ajdukiewicz referuje zadania i potrzeby logiki w Polsce współczesnej, a Tadeusz Kotarbiński informuje o wytycznych, jakie przyjął dla swej pracy edytorskiej Komitet Redakcyjny Biblioteki Klasyków Filozofii.

Następnie Józef Chałasiński i Julian Hochfeld wypowiedziami swoimi rozpoczynają zainicjowaną przez Redakcję dyskusję nad metodami badań społecznych. Dyskusja ma doprowadzić do możliwie wszechstronnego, krytycznego oświetlenia pod-

staw dotychczasowej polskiej socjologii uniwersyteckiej, jej fałszywych przesłanek światopoglądowych i metodologicznych.

Dla nauczycieli nauki o Polsce i świecie współczesnym bardzo interesująca jest praca Karola Martela *Sojusz robotniczo-chłopski podstawą budownictwa socjalistycznego.* W oparciu o VII i VIII tom *Dzieł* Stalina autor wyczerpująco omawia te podstawowe zagadnienia naszego ustroju.

W dziale zatytułowanym „Ideologiczne oblicze imperializmu" Mieczysław Maneli zamieszcza artykuł *Watykan przeciwko nauce*, w którym przedstawia antynaukowe, obskuranckie stanowisko najwyższych autorytetów kościelnych w stosunku do współczesnych osiągnięć przyrodoznawstwa, a w szczególności do teorii ewolucji. Autor przytacza liczne, mało na ogół znane teksty, które ilustrują zagadnienie i z których można korzystać w różnorodny sposób.

Na wysokim, prawdziwie naukowym poziomie postawiony dział recenzyjny przynosi m. in. omówienie książki A. Schaffa *Narodziny i rozwój filozofii marksistowskiej* pióra Henryka Katza.

W sumie — numer bardzo interesujący, wart, aby dostał się do rąk nauczycieli, którym może oddać poważne usługi w samokształceniu i gruntowaniu światopoglądu naukowego.

D.

LATA WOJNY I OKUPACJI 1939— 1945

Zestawienie bibliografii okresu drugiej wojny światowej podaje zamieszczony w numerze 5 artykuł E. Ostrowskiej „Materiały do rozplanowania nauki o Polsce i świecie współczesnym na rok 1951/52". W dziale recenzyjnym dokonujemy przeglądu ważniejszych pozycji wyliczonych w tym zestawieniu bez względu na datę ich wydania, aby umożliwić nauczycielowi właściwe korzystanie z lektury.

JÓZEF STALIN „O WIELKIEJ WOJNIE NARODOWEJ ZWIĄZKU RADZIECKIEGO"

Książka zawiera przemówienia, rozkazy, odezwy i wywiady Wielkiego Stalina z okresu wojny. W pracy szkolnej może i powinna znaleźć wielorakie zastosowanie. Nauczyciel znajdzie w niej przede wszystkim interpretację wydarzeń okresu wojennego. Tak więc, począwszy od pierwszego przemówienia z 3 lipca 1941 r., Stalin daje często komentarz aktualnej sytuacji na frontach wyjaśniając przyczyny sukcesów lub niepowodzeń armii walczących. W przemówieniu z 3 lipca 1941 r. znajdziemy omówienie radziecko - niemieckiego paktu o nieagresji z r. 1939 i analizę korzyści, jakie przyniosło Związkowi Radzieckiemu zawarcie tego paktu. W referacie z 6 listopada 1941 r. — oprócz innych zagadnień — nakreślona jest charakterystyka partii hitlerowskiej i ustroju Niemiec hitlerowskich oraz krótkie porównanie państwa faszystowskiego z państwem demokracji burżuazyjnej. Referaty z 6 listopada 1943 r. i z 6 listopada 1944 r. formułują między innymi program polityczny na okres powojenny, program zabezpieczenia na przyszłość pokoju. W drugim z tych referatów zawarta jest też charakterystyka patriotyzmu radzieckiego. Dla zrozumienia stosunków radziecko - polskich ważna jest odpowiedź Stalina na pytania korespondenta *New York Times* z 4 maja 1943 r. oraz przemówienie w związku z podpisaniem układu o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy powojennej między Związkiem Radzieckim a Rzecząpospolitą Polską z 21 kwietnia 1945 r.

Z książki Stalina korzystać będzie nie tylko nauczyciel, ale również uczniowie. Jasny, jak zawsze, styl Wielkiego Nauczyciela mas pracujących sprawia, że w klasie XI książka może być śmiało przeznaczona na lekturę domową młodzieży, a zarówno w klasie XI, jak i w klasie VII można z niej korzystać na lekcjach. Patrzeć przy tym

na nią należy nie tylko jako na autorytatywne wypowiedzi klasyka marksizmu, lecz także jako na zbiór tekstów źródłowych do historii drugiej wojny światowej. Pod tym względem szczególną wagę mają rozkazy.

F. CHRUSTOW „MARKSIZM-LENINIZM O WOJNIE" (wyd. MON. Warszawa 1951)

Broszura Chrustowa jest fragmentem pracy zbiorowej pt. *O materializmie historycznym*, przygotowanej pod redakcją prof. F. Konstantinowa. Całość dzieła, jak i wydane przez MON rozdziały mają charakter naukowy podręcznika marksizmu - leninizmu. Tłumaczony fragment obejmuje pięć rozdziałów: 1. Pochodzenie i istota wojen, 2. Charakter wojen przed okresem imperializmu, 3. Wojny epoki imperializmu i rewolucji proletariackiej, 4. Walka zbrojna narodów Związku Radzieckiego w obronie socjalistycznej ojczyzny przed napaścią imperializmu, 5. Sposób produkcji i sposób prowadzenia wojny.

Jak wynika z tytułu całości oraz z tytułów poszczególnych rozdziałów, problematyka broszury jest bardzo różnorodna. Chrustow zapoznaje nas z marksistowsko-leninowską teorią wojny dobierając przykłady ze wszystkich epok historii. Toteż książeczka ta w wielu okazjach odda wielkie usługi zarówno nauczycielowi historii, jak i nauczycielowi nauki o Polsce i świecie współczesnym. Ten ostatni odniesie z niej pożytek przygotowując lekcje nauki o społeczeństwie w klasie X o formacjach przedkapitalistycznych, o prawie nierównomierności rozwoju państw kapitalistycznych, o walce o nowy podział świata i o wojnach imperialistycznych, o walce Związku Radzieckiego o pokój. W klasach VII i XI możemy stąd czerpać materiał do zagadnień związanych z pierwszą wojną światową, rewolucją socjalistyczną, interwencją antyradziecką, wojną domową w Rosji Radzieckiej, zaborami faszystów, wojną domową w Hiszpanii, drugą wojną światową, walkami narodowo-wyzwoleńczymi ludów kolonialnych i krajów zależnych o zrzucenie jarzma imperializmu itp.

Z rozdziału I należy przerobić omówienie leninowsko-stalinowskiej klasyfikacji wojen na sprawiedliwe i niesprawiedliwe oraz charakterystykę Armii Czerwonej jako armii nowego typu, jako całkowitego przeciwieństwa armii państw imperialistycznych. W rozdziale III zainteresuje nas charakterystyka pierwszej i drugiej wojny światowej, podobieństw i różnic między nimi. W rozdziale IV znajdziemy charakterystykę wojny domowej w latach 1918—1920 jako wojny dwóch systemów: socjalizmu i kapitalizmu, charakterystykę wielkiej wojny narodowej Związku Radzieckiego w latach 1941—1945, omówienie imperialistycznych przygotowań do trzeciej wojny oraz wyjaśnienie znaczenia ruchu obrońców pokoju i roli ZSRR w tym ruchu.

WIKTOR GROSZ „U ŹRÓDEŁ WRZEŚNIA 1939" „Czytelnik" 1949

Autor omawia w sposób wyczerpujący genezę klęski wrześniowej. Samą kampanię wrześniową porusza zaledwie na marginesie. Nauczyciel znajdzie w tej książce materiał nie tyle do historii lat drugiej wojny, ile do okresu międzywojennego. W szczególności ostatnią lekcję z działu II programu klas VII i XI można z powodzeniem oprzeć na materiale nagromadzonym przez Grosza.

Autor cytując dane statystyczne rozprawia się na wstępie z sanacyjnym mitem „mocarstwowości" i wykazuje nędzę i słabość Polski przedwrześniowej. Następnie przedstawia obraz polityki zagranicznej sanacji. W tej części książki operuje bogatym materiałem archiwalnym, który mówi sam za siebie, tak że komentarz mógł zostać ograniczony do minimum.

Rozdział III poświęcony jest analizie polityki wewnętrznej sanacji, polityki „Berezy i prowokacji". Rozdział IV omawia walkę narodu przeciw zdradzieckiej polityce sanacji oraz czołową rolę KPP w tej walce. Rozdział V wreszcie poświęcony jest

ostatnim chwilom Polski sanacyjnej, miesiącom bezpośrednio poprzedzającym wojnę roku 1939.

Wartość książki polega przede wszystkim na bogactwie faktów i cytowanych źródeł. Posługując się nimi nauczyciel bez trudu wyjaśni młodzieży, jak zdradziecka polityka sanacyjnych faszystów musiała doprowadzić do katastrofy.

Mimo, że tak wiele zagadnień zostało omówionych na 50 stronicach, ujęcie ich jest jednocześnie wyczerpujące i jasne. Broszurę przeznaczymy jednak raczej do biblioteki nauczycielskiej, dla młodzieży jest za trudna; do samodzielnego czytania polecać ją możemy tylko najwybitniejszym uczniom klasy XI.

MARIAN STANIEWICZ „WRZESIEŃ 1939"
„Prasa Wojskowa" 1949

Wbrew głównemu tytułowi praca M. Staniewicza nie jest poświęcona kampanii wrześniowej, której dotyczy częściowo jedynie ostatni z pięciu rozdziałów. Wyjaśnia to podtytuł książki: „Polityka ZSRR w przededniu i w początkowej fazie drugiej wojny światowej".

Intencją autora było zobrazować politykę radziecką, wyjaśnić takie fakty, jak: zawarcie radziecko-niemieckiego paktu o nieagresji z 23 sierpnia 1939 r. lub wystąpienia Armii Czerwonej 17 września. Pierwsze dwa rozdziały poświęcone zostały polityce ZSRR w latach 1933—1939, to znaczy od momentu dojścia do władzy Hitlera do aneksji Czechosłowacji. Rozdział III omawia ostatnie miesiące przed wybuchem wojny 1939 r., szczególnie zaś rokowania angielsko-francusko-radzieckie. Rozdział IV przedstawia politykę zagraniczną Polski sanacyjnej, stanowisko rządu polskiego wobec rokowań moskiewskich i w zakończeniu uzasadnia radziecką decyzję podpisania układu o nieagresji z Niemcami tłumacząc, dlaczego „ta heroiczna decyzja musi budzić w każdym obiektywnie ustosunkowanym człowieku głęboki podziw i szacunek".

Rozdział V, ostatni, poświęcony już wrześniowi 1939 r., nie daje chronologicznego przeglądu wydarzeń, lecz omawia kolejno trzy zagadnienia, trzy grupy przyczyn, które decydująco wpłynęły na rozmiar i szybkość klęski wrześniowej, a mianowicie: nieprzygotowanie wojska, brak pomocy ze strony zachodnich sprzymierzeńców, nieudolność i tchórzostwo dowództwa. Wykazuje tu autor: 1. Fatalny stan przygotowania wojska jako wynik zgnilizny i nieudolności panującej w sanacyjnych wyższych kołach wojskowych oraz — co najważniejsze — całkowitej niemal gotowości psychicznej armii do wojny przeciw ZSRR. 2. Fakt, że „poza formalnym wypowiedzeniem wojny Niemcom nic więcej nie otrzymał naród polski od Anglii i Francji w tragiczne dni wrześniowe", ponieważ „imperialiści zachodni wciąż jeszcze sądzili, że uda im się zwrócić niemiecką agresję na wschód, przeciwko ZSRR". 3. Haniebne zachowanie się naczelnego dowództwa i rządu sanacyjnego jako „uwieńczenie i spotęgowanie do maksymalnych granic nieudolności, tchórzostwa, zgnilizny, która cechowała obóz reakcji polskiej przez cały okres międzywojenny". Tezy te nie pozostają gołosłowne. Autor przez cały czas przytacza dokumenty opatrując je tylko zręcznym komentarzem. Na zakończenie uzasadnia radziecką decyzję z 17 września wskazując, że była ona jednym z ogniw „konsekwentnej polityki skupiania sił do bliskiej walki przeciw faszyzmowi hitlerowskiemu", walki, która w swoim wyniku przyniosła rozgromienie hitleryzmu i wyzwolenie narodowe Polski.

W książce M. Staniewicza nauczyciel znajdzie przede wszystkim obfity materiał dokumentalny, który pozwoli mu opracować w klasie tematykę działu I (polityka zaborcza Niemiec hitlerowskich; monachijska, antyradziecka, podżegająca do wojny polityka imperialistów zachodnich; antynarodowa polityka polskiego rządu sanacyjnego), częściowo działu II (mocarstwowe antyradzieckie plany sanacji; pakt z Hitlerem, odrzucenie pomocy radzieckiej) i dział III (najazd Niemiec hitlerowskich na Polskę, zwycięstwo nad faszyzmem — zasługą ZSRR).

DO PRENUMERATORÓW

Wszyscy prenumeratorzy pragnący otrzymywać czasopismo *Polska i Świat Współczesny* w roku 1952 proszeni są — dla uniknięcia przerwy w wysyłce — o regularne uiszczanie prenumeraty. Zgłoszenia na prenumeratę należy kierować wyłącznie do Państwowego Przedsiębiorstwa Kolportażu „RUCH“, Oddział w Warszawie, ul. Srebrna 12.

Wpłaty można również przekazywać za pośrednictwem PKO na konto „RUCH“ nr I-15585 podając wyraźnie tytuł czasopisma, wpłaty i okres prenumeraty.

REDAGUJE KOMITET

ADRES REDAKCJI: *Polska i Świat Współczesny*, PZWS, Warszawa, pl. Dąbrowskiego 8, tel. 7-46-40, 7-46-41, 7-46-42 wewn. 30 lub 34

PRENUMERATA: PPK „Ruch“, Warszawa, ul. Srebrna 12

WARUNKI PRENUMERATY: rocznie za 5 numerów zł 7,50
cena pojedynczego egzemplarza zł 1,80
Konto PKO nr I-15 585 PPK „Ruch“

Podpisano do druku 21 III 1952
Arkuszy druku 4
Papier druk. sat. 60 g 70x100

Nakład 18 670 egz.
Zamówienie 7298
D-3-11614

Zakłady Graficzne Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych w Łodzi